اروايي ښامار

د پوهاند سيد بهاالدين مجروح د پښتو آثارو رواني څېړنه

ليکوال: عبدالغفور لېوال

۱۳۸۷ لمريز

Ketabton.com

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۱.د لارښود استاد نظر:
۲.سریزه
۳.لومړی فصل
- له ادبیاتو سره د اروا پوهنې اړیکې.
۴.ادبیات او ارواییې مسالې.
۵.نړیوال معاصر ادبیات او اروا پوهنه.
۶.دویم فصل
- په ځانځاني ښامار کې د اروپوهنې د نوي علم څرکونه
۷.د ښامار کیسه.
۸.ځانځاني ښامار او د روحي بحران لامل.
۹.د روحي رنځ زیږنځای په ځان کې دی.
۱۰.که له بله ځوریږو بیا هم علت په خپله ځانځانۍ کې دی
۱۱ . دوزخ ولې زیږي؟
۱۲. اید Id یا اماره نفس:
۱۳.سوپر ایگو super Ego یا ((د وجدان قاضي))
۱۴.ایگو Ego یا منځگړی
۱۵.د ځانځاني ښامار کیسه لکه د خوب لیدل
۱۶.تېر هېر خاطرات
۱۷.ځانځاني ښامار او عشق
۱۸.زړه ناخود آگاه یا ټولیزه ځان ناخبري
۱۹.په ځانځاني ښامار کې هنر ته تمایل
۲۰.په ځانځاني ښامار کې د عقل او فکر دریځ
۲۱.ژورخپگان (Depression)
۲۲.له مرگ څخه ویره
۲۳.دریم فصل
- په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور
۲۴.څلورم فصل
- په ځانځاني ښامار کې ځینې سمبولونه
۲۵.ښار
۲۶.بیابان

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷.د ورک سمندر غاړې
۲۸.لاروی
۲۹.ښامار
۳۰.سمڅه
۳۱.غرڅنۍ
۳۲.شالیلی
۳۳.د اژدها ستاینځای
۳۴.دوزخیان
۳۵.پرښته د ترورېمیو
۳۶.پینځم فصل
- په «ناآشنا سندرې» کې د کیسو رواني اړخ
۳۷.پایله
۳۸.*مأخذونه*

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له محتوایي پلوه ادبي آثار د هغو د بېلا بېلو اړخونو له نظره څېړل کېږي. د بېلګې په توګه یو شمېر ادبي آثار د بلاغت د فنونو او په هغو کې د هنري ارزښتونو له نظره د پام وړ وي، ځینې یې له تاریخي پلوه داسې اسناد په لاس ورکوي چې د مورخینو لپاره د استناد وړ ګرځي، یو شمېر ادبي متون له ټولنپوهانو سره مرسته کوي چې د یوې ځانګړې بشري ټولنې جوړښت او څرنګوالی معرفي کړي او حتی د انتروپولوژیکو (Anthropology) مطالعاتو لپاره مرستندوی مواد برابروي. همدا راز په نړۍ کې ځینې مهم او تلپاتې ادبي آثار د اروا پوهنې او اروا څېړنې «روانکاوي» له نظره مهم او په زړه پورې وي چې په تېره بیا معاصر کره کتونکي داسې آثار د اروا څېړنې د میتودونو له مخې ارزوي، چې په اثر کې د لیکوال یا د اثر د داخلي کرکټر «کرکټرونو» رواني خصوصیات را پېژني. ښایي دلته یادونه وکړو، چې داسې تحلیلونه د ادبي آثارو له فلسفي تحلیل او ارزونو سره توپیر لري او تر یوه بریده د اروا پوهنې د ټاکلیو علمي چوکاټونو په داخل کې ترسره کېږي نه د فلسفي تفسیرنو او شرحو له مخې.

د پښتو ادبیاتو په اړه اروا څېړنیز تحلیلونه، نه خو ډېره سابقه لري او نه یې هم د شمېر له مخې ډېر زیات لرو. او که نه له شفاهي او فولکلوریکو آثارو رانیولې تر یو شمېر مدونو «کلاسیکو او معاصرو» ادبي شهکارونو پورې داسې آثار شته، چې د اروا پوهنې له معیارونو سره سمې په زړه پورې څېړنې پرې وشي؛ لنډۍ، ولسي کیسې، شعرونه، داستانونه او منظومې له همداسې آثارو څخه ګڼل کیدای شي.

په معاصرو پښتو ادبیاتو کې د اروا ښاد پوهاند دکتور سید بهأ الدین مجروح ځانځاني ښامار هغه ادبي شهکار دی چې د اروا پوهنې له پلوه د تحلیل او تفسیر ډېر مواد په کې شته او که د اروا څېړنې له معیارونو سره سم تحقیق وربانديې وشي نو لږ تر لږه دوه لویې ګټې به ولري: یوه دا چې د ادبیاتو مینه وال به د دغه اثر له ژورتیا او معنوي ارزښتونو سره لا نور اشنا شي او په یو شمېر هغو رواني واقعیتونو به خبر شي چې په دغه ادبي اثر کې رانغاړل شوي دي، او دوهمه ګټه به یې دا وي چې ځوان لیکوال او شاعران به دا زده کړي، چې څه ډول په یوه ادبي او هنري اثر کې د انسان دروني احساسات او ځانګړنې لکه لا شعوري زیرمې، ښکلا خوښوونه، خوشالي، غم، وسوسې، اضطرابونه، خوبونه، غریزې، پټې ویرې او روحي عذابونه منعکس کیدای شي، او په دې توګه به ځانځاني ښامار په راتلونکو پښتو ادبیاتو کې د نورو په زړه پورې آثارو د تخلیق لپاره یوه ښه پیلامه او موډل شي.

تر هغه بریده چې زما لاس رسیده او له دوستانو مې وپوښتل د استاد مجروح د دغه اثر په اړه د اروا څېړنې پر بنسټ ډېر څه نه دي لیکل شوي، که څه هم د دې کتاب پر دري او پښتو متونو ګڼې فلسفي او ادبي لیکنې شوي خو له دې ځانګړې زاویې څخه لږ څېړل شوی دی. په چاپي لیکنو کې ما یوازې د ښاغلی اسدالله غضنفر هغه لیکنه وموندله چې د ځولۍ مجلې د دویم کال په لومړۍ او دویمه ګڼه کې د «پیغامونه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ پراته په افسانو کې» تر سرلیک لاندې چاپ شوې ده او الحق چې د دغه اثر په زړه پورې اروا پوهنیز تحلیل یې ګڼلی شو، خو د ښاغلي غضنفر لیکنه د یوې مقالې په حدودو کې یو ازې د اثر پر یو شمېر برخو رڼا اچوي او پوره تفصیل نه لري.

په ناچاپو آثارو کې ماته د ښاغلي پوهندوی اسد اسمایي یوه لیکنه په یادده چې د خپلې علمي ترفیع لپاره یې پر «اژدهای خودی» باندې لیکلې وه، زه نه یم خبر چې هغه لیکنه چاپ شوې ده که نه؟ خو ما یې قلمي بڼه لوستې وه او زما لپاره خورا په زړه پورې وه.

هغه مهال چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پښتو څانګې د ماسترۍ دورې په وروستي سمستر کې د تیزس لیکلو بحث راغی زما دروند استاد ښاغلي سرمحقق زلمي هېواد مل ماته هدایت راکړ چې دغه موضوع (د استاد مجروح د پښتو آثارو رواني مطالعه) غوره کړم او ما د لاندنیو دلایلو پر اساس دا موضوع خوښه کړه:

۱. د استاد مجروح له دغه اثر سره مې له پخوا څخه علاقمندي درلوده او څو څو ځله مې لوستی و، بلکې له پخوا مې غوښتل چې د ځانځاني ښامار په اروایي ځانګړنو څه ولیکم.

۲. ما د نړیوالو ادبیاتو یو شمېر بیلګې لوستې وې چې د ادبي مبصرینو او کره کتونکو له خوا ورباندې رواني څېړنې شوې وې د بیلګې په توګه زیګموند فروید د هغو نظریاتو مطالعه راته په زړه پورې وه چې د داستایفکسي د آثارو په اړه یې درلودل دا د هغو احساساتو په اړه څرګندونې وې چې ماشومان یې د والدینو په تېره بیا پلار په وړاندې لري او له یوناني سوفوکل څخه را نیولې تر انګریزي شکسپیر او روسي داستایفسکي پورې ټولو په سره ورته بڼو په خپلو آثارو کې تمرکز پرې کړی دی. همدا راز د ګویته د فاوست تراژیدي په اړه مې د اروپایي لیکوالو هغه نظریات لوستي وو چې د اروا پوهنې معیارونو له مخې یې څرګند کړي وو، د ایراني لیکوال صادق هدایت د کیسو په تېره بیا «بوف کور» ناول اروا څېړنیز تحلیلونه یې هم د یادونې وړ سیمه ییزې بیلګې دي.

ماته د استاد محمد صدیق روهي د کتاب « ادبي څېړنې» او د کارل ګوستاو یونګ اثر «انسان او د هغه سمبولونه» مطالعې دا انګیزه را کړه چې کیدای شي د یو شمېر پښتنو لیکوالو او شاعرانو پر آثارو هم د اروا پوهنې له نظره بحث او مطالعه وشي، چې په دې لړ کې راته لومړی مستحق اثر همدا ځانځاني ښامار ښکاره شو.

۳. ما د ښوونځي د وروستیو کلونو له دورې څخه د اروا پوهنې له آزادې مطالعې سره مینه درلوده او په دې کې مې یو شمېر زاړه او نوي آثار لوستي وو خو په دې برخه کې د یو شمېر تخصصي زده کړو چانس مې هغه وخت تر لاسه کړ چې د امریکې د متحده ایالاتو د مریلند په پوهنتون کې د ژورنالیزم په زده کړه بوخت وم. هلته د «عامه ذهنیت» په کورس کې د ټولنیزې اروا پوهنې Social psychology زده کړه لازمي وه، په تېره بیا د David G.Myers کتاب په دې برخه کې ښه روزنیز اثر و چې له اروا پوهنې سره یې زما مینه لا پسې زیاته کړه.

کله چې موضوع د تیزس لپاره وټاکل شوه، تر هر څه وړاندې مې د ماخذونو په راټولولو پیل وکړ، د فروید او ګوستاو یونګ مجموعې مې برابرې کړې او د استاد مجروح د ځانځاني ښامار تر څنګ مې د هغه نوره پښتو شاعري هم وپلټله، ځکه لا رښود استاد راته د اروا ښاد مجروح پښتو آثار ښوولي وو، چې په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو کې له ځانځاني ښامار پر ته د هغه له «نا اشنا سندرې» مجموعې څخه هم پخپله د «نا اشنا سندرې» شعر د بحث وړ و ، چې تاسو به يې د همدې رسالې په پای کې ولولئ.

په لومړي ګام کې مې ځانځاني ښامار يو ځل بيا په غور ولوست او هغه برخې مې په نښه کړې چې زما له نظره زما د علاقې وړ موضوعات « د انسان د اروايي ځانګړنو څرنګوالی» په کې تمثيل شوي وو. بيا مې هڅه وکړه چې د خپلې دغې رسالې د تنظيم لپاره ځانته يو کاري ميکانيزم جوړ کړم او د هغه له مخې بېلا - بېل موضوعات طرح او معرفي کړم. زه دې ته متوجه وم، چې استاد مجروح نه دي غوښتلي په ځانځاني ښامار کې د اروا پوهنې تدريس وکړي، بلکې زموږ دغه استاد غوښتل داسې يو ادبي اثر ايجاد کړي چې له خپل هنري ارزښت سره سره يو شمېر فلسفي افکار هم ارائه کړي او د انسان د پېچلي روحي جوړښت ځينې مشخصات هم معرفي کړي. نو زما کار يوازې له وروستۍ مسالې سره و او بايد د اثر دغه ځانګړتيا مې تحليل کړې وای. خو تر دې مخکې دا يادونه ضرور وه، چې بايد يو څه توضيحات وړکړل شوي وای، چې څنګه ادبيات د انسان د رواني پېښو د تمثيل لپاره کارول کېږي، د رسالې اول فصل په همدې هکله دی، په دې توګه هيله ده لوستونکي دا ومومي چې ادبيات او اروا پوهنه څه اړيکي سره لري او په نړيوالو ادبياتو کې د داسې اړيکو يو شمېر بېلګې کومې دي.

په دوهم فصل کې چې د بحث موضوع «ځانځاني ښامار» ته ځانګړې شوې، لومړی د دغه اثر د کيسې لنډيز او بيا يې د هرې روحي ځانګړنې په اړه تحليلي بحث راغلی دی.

په درېيم فصل کې د نوې اروا پوهنې تر ټولو ستر کشف «د تحت الشعور ساحه» او له شعور سره يې اړيکو ته ځانګړې شوی دی، د يادولو وړ ده چې استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې د انسان په روح کې د دغې ساحې په زړه پورې تمثيل راوړی دی. د بشري تاريخ په اوږدو کې او د جمعي شعور د جوړښت په بهير کې د ګڼو انسانانو لپاره يو شمېر نښې په ګډو سمبولونو بدلې شوې دي، يونګ په خپلو ليکنو کې د داسې سمبولونو د اهميت په اړه تفصيلي بحث لري ددغې رسالې په څلورم فصل کې يو شمېر هغه سمبولونه معرفي شوي دي چې په ځانځاني ښامار کې شته، د ښامار ځينې سمبولونه فردي او ځينې يې قراردادي دي.

د رسالې پنځم فصل د استاد مجروح د نا اشنا سندرو هغه اثر ته ځانګړی شوی چې اروا ښاد استاد يې له ځينو لويديځو اسطورو څخه سوژه اخيستې او د انساني خصوصيتونو تمثيل يې د بېلا بېلو کرکټرونو په مرسته کړی دی، په دې بحث کې موږ وينو ، چې انسان څنګه د غريزو او عواطفو په مرسته د خپل روان سفر پيلوي او هلته له کومو پېښو سره مخامخ کېږي. زما په ګومان د استاد مجروح دغه شعر د خپل ادبي ارزښت تر څنګ دا هم ښيي چې اسطورې د بشري ذهن د محصول په توګه تصادفي نه دي رامنځ ته شوې بلکې د ګڼ تفکر په نتيجه کې د انساني روح د بېلا بېلو اړخونو د معرفي لپاره ور څخه کار اخيستل شوی دی.

په دې کتابګوټي کې ما هڅه کړې ده چې د ځانځاني ښامار او ناآشنا سندرو يو شمېر هغه رمزونه او پېچلي مسايل آسانه کړم چې ښايي د ځينو لوستونکيو لپاره په اول ځل لوستلو سره د پوهېدو وړ نه وي، ځکه دغه مسايل په يوه بل مستقل علم «اروا پوهنه» کې ريښې لري، او دا د هرې هغې ليکنې ځانګړنه وي چې په دغسې ادبي آثارو باندې کښل کېږي، په حقيقت کې دا معرفي د تفسير او تحليل ګډوله ده، چې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدای شي یو شمېر تعبیرونه یې زما د قاصر ذهن محصول وي، ځکه خو یې پر حتمي کره والي ټینګار نه لرم، امکان لري له ځینو سمبولونو، تمثیلونو او د پېښنو له تصویرونو څخه د شاعر مرام بل څه وي، او دا هم ممکنه ده چې نور لوستونکي ور څخه بل ډول تعبیر ولري چې له یوه ادبي اثر څخه د بېلا بېلو تعبیرونو د درلودلو حق هر چا ته خوندي وي. مګر هغه هڅه چې ما کړې دا ده، چې د امکان تر بریده د اروا پوهنې د ځینو علمي سرچینو پر اساس د استاد مجروح په یادو شویو آثارو کې د رواني پېښنو او انګیزو چاپېریال او زمینې معرفي کړم. او هغه کرکټرونه چې له ځینو رواني خصوصیاتو څخه نمایندګي کوي، لکه ایګو، د حتمي مرګ تصور، مینه، عقل، غرایز او نور وښیم.

لوی خدای دې وکړي چې په خپله هڅه کې بریالی شوی یم. دلته غواړم د خپل لارښود استاد ښاغلي سرمحقق هېواد مل له ټولو نیکو مشورو لارښوونو او مرستو څخه مننه وکړم او تر ټولو وړاندې د هغه اعتماد یې ځانګړی منندوی یم چې د داسې ستونزمنې چارې د ترسره کولو لپاره یې پر ما وکړ. ددې سریزې په پای کې دا هم د یادونې وړ بولم چې ددې رسالې له هر لوستونکي څخه زما هیله داده چې په دې لیکنه کې زما تېروتنې راته وښیي او ځان لیکوال او څېړونکي په راتلونکي کې د نورو ممتازو ادبي آثارو ورته تحلیل او اروا څېړنیزې معرفۍ ته متې بډ وهي.

په درنښت

عبدالغفور لېوال

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

له ادبياتو سره د اروا پوهنې اړيکې

له تاريخي پلوه اروا پوهنه د يوې ځانګړې پوهې په توګه نوې پوهنه ده، خو په دغې پوهنې پورې اړوند ځينې بحثونه له پخوا څخه په نورو علومو کې موجود وو. فلسفه، ادبيات او طب هغه علوم دي چې د اروا پوهنې بحثونه يې خوندي کړي وو. په زاړه يونان کې چې فلسفه، د پوهنو او فکرونو د سيستماتيکې مجموعې په حيث، ډيره د پام وړ وه د انسانانو د رفتار او شخصيتي ودې په اړه يو شمير مهم موضوعات هم په کې شامل وو.

په پخوانيو ادبياتو کې هم د انساني نړۍ دروني مسايل او هغه څه چې په اروايي انګيزو پورې اړه لري مطرح وو، د نړۍ تر ټولو زړه حماسه ګيل ګمېش په حقيقت کې دايمي ژوند ته د رسيدو لپاره د انسان پټه تلوسه تمثيلوي، چې آن د دغې زړې حماسې رواني اړخ هم خورا جالب دی. د دې حماسې اتل ګېل ګمېش چې وينې ځواکمن ملګری يې (انکيدو) مري نو وسوسه ورته پيدا کيږي چې سبا به دا حال په ده هم راشي، له ځانه سره فکر کوي او په يوه تعبير خپل روان ته ننوزي. را وروسته د يونان په سترو ډرامو کې پاچا اديپ هغه ادبي اثر دی چې د پلار په وړاندې د زوی د رقابت پټه عقده په بله بڼه څيړي. هسې چې په نوې اروا پوهنه کې له کورنۍ په تيره بيا له پلار سره په روان کې زيرمه شويو عقدو ته د اديپ عقدې وايي. موږ به په ادبياتو کې د اروايي مسئالو او اروا پوهنې د موجوديت نورو بېلګو ته وروسته په تفصيل اشاره وکړو خو دلته غواړو له تاريخي پلوه د اروا پوهنې پخواني بحثونه وپلټو.

طب يو له هغو علومو څخه و، چې د اروا پوهنې ارګانيکي مسايل يې له پخوا څخه په ځان کې ځای کړي وو. انسانانو له ډېر پخوا څخه د خپلو خوبونو، عادتونو، خپګان، خوشحالۍ او نورو اراوايي انګيزنو په اړه فکر کاوه، په تيره بيا خوبونه چې د اروا پلټنې (روانکاوي) يوه جدي موضوع ده، د پخوانيو انسانانو لپاره هم د پام وړ وو.

خو په نوې زمانه کې اروا پوهنه د يو مستقل علم په توګه هغه وخت رامنځ ته شوه چې جرمني ويلهم - وونت د اروا پوهنې لومړنی ازمېښتځای په ۱۸۷۹م کال د لايپزيک په پوهنتون کې رامنځته کړ. تر ده

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته جی.استنلي او ویلیام جیمز په امریکا کې د اروا پوهنې نوي مباحث پېل کړل او د جیمز د اروا پوهنې د آرونو په نامه یو کتاب په ۱۸۹۰م کال کې خپور کړ (-http://ahoo rararnioot,blogfa.com/post-3.aspx).

خو د اروا پوهنې په هغه برخه کې چې موږ بحث پرې کوو اتریشي اروا پوه زیګموند فروید او کارل ګوستاو یونګ جدي کارونه کړي چې وروسته به بحث پرې وشي.

خو راځئ وګورو چې اروا پوهنه څه ته وایي؟

اروا پوهنه هغه علم دی چې د انسان کړه وړه او روحي (پدیدې) په علمي بڼه څېړي، له کړو وړو څخه هدف د انسان هغه کړنې دي چې پخپله د کوونکي، لیدونکي یا تجربي وسایلو په مرسته د مشاهدې او احساس وړ وي.

(۱-۲)

اروا پوهنه د تجربو او جوړښتونو له مخې په بېلا بېلو مکتبونو ویشل کېږي چې موږ یې دلته په ویش باندې کار نه لرو.

موږ به د دغه اثر په پېل کې د اروا پوهنې اړیکې له ادبیاتو سره وڅېړو او بیا به د پوهاند مجروح په آثارو کې اروایي مسایل وڅېړو. په دې بحث کې به د ښوونې او روزنې، طبي، شخصیتي، کړو وړو او اروا پوهنې ته ډېر پام نه وي، بلکې د هنر او ادبیاتو په وسیله د یو شمیر اروا پوهنیزو مسایلو د مطرح کېدو اړخ به وڅېړل شي.

ادبیات او اروایي مسألې:

انسانانو همدا، چې فکر کول پېل کړ د طبیعت (خپل ماحول) په اړه، د بل (انسان) او د ځان په اړه یې یو شمیر حقایق وموندل یعنې دده پوهه د طبیعت، فرد او ځان په هکله له فکر کولو څخه راوزېږېده. انسانان د ژوند له لومړیو زمانو څخه متوجه شوی چې یوازې فزیکي او طبیعي عوامل لکه ساړه، تودوخه، باران او باد دوی پر بدن اغیز نه لري بلکې په دوی کې دننه هم ځینې عوامل شته چې دوی باید د هغو په هکله فکر وکړي لومړنیو انسانانو د خوشالۍ او غم عاطفې او کرکې، مینې او خپلوۍ احساس دې ته متوجه کړل چې باید د ځان په هکله فکر وکړي او بالاخره پوه شي چې د دوی په روح کې څه تېرېږي. وروسته بیا انسانان د ښکلا خوښوونې په غریزه پوه شول او د ښکلي او نابښکلي د تشخیص ځواک یې خپل کړ، د ښکلا په اړه دروني احساس هېڅ ډول فزیکي موجودیت نه درلوده خو ښکلا ته تړې انسان له ډېرې پخوا څخه د ښایستونو شوقي و، تردې وروسته په بل ګام کې له ځینو طبیعي پېښو او نورو انسانانو څخه د بېلا بېلو خاطراتو تداعي ته متوجه شو، خوبونه یې ولیدل او پر سمبولیک اهمیت یې وپوهېدل د ټول د ځان په اړه د انسان تفکر لا اوږد او پېچلی کړ او په دې توګه د اروا پوهنې لومړني فکري زړې را منځ ته شول.

له تر ټولو لرغونې معلومې حماسې (ګېل ګمېش) څخه نیولې تر نویو آثارو پورې ګڼ ادبي آثار د انسان له وسوسو، ویرو، اضطرابونو، خوبونو، مینې، ښکلا خوښوونې، غم، خوشالۍ، پټو او ښکاره تمایلاتو او غریزو څخه حکایتونه کوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو اروا پوه فروید فکر کاوه چې جنسي غریزه له ماشوبتوبه له انسان سره مله وي او د شخصیت د ودې په څرنګوالي کې ونډه لري. (۱۲۵-۷)

ددې فکر یو بل تعبیر مور. په ګېل ګمېش کې هم موندلی شوه. هلته چې انکیدو له ژویو سره یو ځای ځري او کاملاً یو وحشي موجود دی، ارباب الانواع ددې لپاره چې انساني ژوند ته یې راوبولي د معبد یوه ښکلې خدمتګاره ورلیږي او انکیدو کله چې له هغې سره پریوزي، انسانیت، خوند او غریزو ته متوجه کیږي او ورو ورو له ژویو څخه را بیلیږي او مدني ژوند ته مخه کوي. په ګېل ګمېش کې خوبونه ټاکونکی رول لري، پخپله ګېل ګمېش، د هغه مور، انکیدو او ارباب الانواع ډېر څه په خوب کې ویني او د هغو له تعبیرونو سره سم حرکت کوي.

(۳۱، ۳۵-۱۵)

د دغو قهرمانانو او ضد قهرمانانو په خوبونو کې سمبولونه ډېر عجب دي او تر زرګونو کلونو وروسته لا اوس هم دغه سمبولونه په ورته یا لږو ډېر بدلون خپل ځای لري، په دې حماسه کې د مرګ په وړاندې اضطراب، د قدرت ښوونې عقدې او د دوستۍ عاطفه، مینه، انتقام او کینه ټول وینو چې څنګه د کرکټرونو پر اروایي حالتونه حکم چلوي.

تر دغې زړې حماسې را وروسته په یونان کې لوی ادبي آثار د هومرله ایلیاد او ادیسې را نیولې د سوفوکل تر پاچا ادیپ او نورو پورې ټول د انساني اروا په بېلا بېلو اړخونو پورې اړوند موضوعات مطرح کوي. اسطوره پوهان (متیالوژیستان) لکه اوید میبرس او نور باور لري چې په دغو آثارو کې اساطیر د انساني اروا د بېلابېلو ځواکونو استازیتوب کوي. یو شمېر اساطیر د جنسي غریزو، ځینې د حرص، سخاوت، شرارت، نیکي او داسې نورو عادتونو لپاره سمبول دی. مثلاً هلن د ښځینه فکر، ښکلا، هوس او بې وفایي لپاره نښه ګڼل شوې ده. یوروپیدیز پخپل نامتو اثر (د ټرای ښځې) کې په ښکاره بڼه د یوناني او تراوایي ښځو رواني ځانګړنې په هنري ژبه څرګندوي. (۱۳۰-۴۰-۳مخونه)

کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي په خپل کتاب (ادبي څېړنې) کې د یوروپیدیز په هکله لیکي:

«د یوروپیدیز آثارو هغه وخت محبوبیت وموند، چې په اروپا کې په کپیټالیزم پورې مربوطې روحي او عصبي ناروغتیاوې خپرې شوې (یوروپیدیز) سایکالوجست و او د انسان د سلوک انګیزې یې په ژوره توګه تحلیل کړې دي». (۴۲۸-۲)

د استاد روهي په وینا د یوروپیدیز بله نامتو ډرامه (میدیا) هم د یوې ښځې روحي عقدې څېړي:

« په لومړي اکټ کې (میدیا) زاري کوي او ښکې تویوي او په وروستي اکټ کې لعنتونه استوي. (میدیا) یوه تحقیر شوې او ځپل شوې میرمن ده، چې بلاخره د انتقام په فکر کې لویږي...» (۴۲۹-۲)

مور. وینو چې د سایکالوژي (اروا پوهنه) په ادبیاتو کې څومره لرغونې ریښې لري، استاد روهي داښیي، چې که څه هم د یوروپیدیز په زمانه کې اروا پوهنه دیو مستقل علم په توګه نه وه موجود، خو پخپله یورپیدیز د هغې زمانې یو اروا پوه (سایکالوجست) و ځکه د هغه په آثارو او ډرامو کې د اروا پوهنې مسایل لیدل کیږي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوازې په لویدیځ کې نه، بلکې د ختیځ لرغوني ادبیات هم ګڼ داسې آثار لري چې په هغو کې د انسان د اروایي ځانګړنو یوه یا څو اړخونو ته ځای ورکول شوی دی. د نامتو هندي ډرامه لیکوال کالیداس په زړه پورې ډارمه شکونتلا یو همداسې ادبي اثر دی. په دې ډارمه کې بیرته (زه) ته را ګرځیدل یا د (له لاسه تللي زمان تداعي) مساله خورا عجیبه مطرح شوې ده. انسانان له خپلې ماضي سره روحي اړیکې لري، د ماضي مهمې پېښې او انګیرنې په لار شعور کې رسوب کوي او د هغو بیا فوران د انسان پر اوس او راتلونکي بدلوونکی اغیز درلودای شي.

دوشیانته پاچا چې د زړه له کومې پر شکونتلا عاشق شوی و، د اغیار د ښېرا له امله خپله مینه هېروي اوتر اوږدو پېښو وروسته په ناخود آګاه بڼه د شکونتلا ماشوم ویني او د خپلې مینې هېر شوی اور یې په زړه کې را تازه کیږي (۴ ـPP) د دغې ډرامې اوج په همدې رواني تداعي کې نغښتی دی، که څه هم هره پیښه خپل عیني وسایل او دلایل لري خو سړی ویلای شي چې ډېرې پېښې د (دوشیانته) په دننه (خود) کې پېښیږي. استاد روهي دغې تداعي ته داسې اشاره کوي:

«څه موده پس د ښېرا وروستۍ ژمنه پوره شوه او د پاچا تر ایرو لاندې خاطرې بیرته تازه شوې؛ خو څه ګټه؟ (شکونتلا) اسمان ته ختلې وه.» (۴۸۴-۲)

زمونږ د هیواد د دواړو ژبو پښتو او دري په کلاسیکو ادبیاتو کې اروا پوهنه، لکه فلسفي افکار په پراګنده ډول شته، د سنایي غزنوي شیخ فرید الدین عطار، مولانا جلال الدین محمد بلخي، خوشال خان خټک، رحمن بابا او نورو په شاعرۍ کې د انسان د رواني پېښو په زړه پورې نښې لیدلای شو خوشال خان خټک ډېر ځله د خپلو اروایي انګېرنو تر اغیز لاندې دی، کله خوده په خپلو شعرونو کې د خپلو اروایي کشمکشونو شورو شر ته داسې اشاره کړې وګورئ:

چې قانع د زمانې په خشک و تریم
که مې پېژنې باد شاه د بحرو بریم
په درون کې مې پراته دي ډېر
په معنی کې لکه کان د سیم و زریم
که مې لاس لکه دریاب خالي لیده
د تېر دننه ډک په در ګوهریم
لا یو شور راځنې لاړ نه وي بل
مګر زه پیدا په ورځ د شور او شریم
زیست روزګار به چې له خلکو سره نه شي
زه خوشال له واړه خلکه مروریم (۸۹-۸۸-۵)

د خوشال په آثارو کې د Individualism یا فردیت (یوازې توب) احساس ډېر ځله ګورو، یو لامل چې د خان د ژوند په پریکړو کې یې هم اغیز درلود د فردیت همدغه غوټه وه خان د ژوند په وروستیو ورځو کې فکر کاوه چې یوازې دی، ښایي دده د سیاسي پریکړو قاطعیت هم د هغه د یوازیتوب د پټ احساس مولود و، البته دا یوازیتوب رواني اړخ لري نه ټولنیز:

د یار غم به په تنها صورت زغمم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابې درد عالم به نه را خبروم
آشنايي له جدايیه سره بنه ده
د مرهمو قدر داغ څخه ګنم (۱۲۹-۲)

نړيوال معاصر ادبيات او ارواپوهنه:

اتريشي ارواپوه زيګموند فرويد (۱۹۳۹-۱۸۵۶م) له خپلو علمي نظرياتو سره په معاصرو ادبياتو ژور اغيز درلوده. فرويد د خودآګاه او ناخودآګاه يا شعور او تحت الشعور پرڅرنګوالي کار وکړ، له بلې خوا يې د انسان د شخصيت پر تکامل د جنسي غريزو اغيز وڅېړه، دغه نامتو ارواپوه د خپلو تيزسونو د بيان لپاره اروپا او امريکا ته سفرونه وکړل او پخپلو مشهورو خطابو کې يې خپل نظريات روښانه کړل. (۵۲-۱۲-۷)

دده نظرياتو په تېره بيا د انسان په لاشعور کې د عقدو د ترسب او بيا فوران او د هغوه د اغيزو په اړه، وروسته بيا د ګڼو لويو ليکوالو په آثارو کې ځان را ځرګند کړ.

تردې چې د سورريالیزم د مشهور هنري – ادبي مکتب ريښې دده له نظرياتو څخه رامنځته شوې ګڼل کيږي. استاد روهي ليکي:

« سورريالیزم په معاصر هنر کې يو ذهني ايډياليستي تمايل دی، چې د کپيټاليستي ټولنې د بحرانونو زيږنده دی.

ددې هنري جريان ريښې د (زيګموند فرويد) اتريشي ارواپوه په نظريو کې ليدل کيږي. (۴۰۳-۲)
سورريالستانو فکر کاوه چې د انسان د تمايلاتو او غوښتنو لويه برخه په لاشعور کې ده، له بلې خوا دوی هم د رومانتيسيسم د مکتب د پلويانو په څېر له تخيلي، غير عقلي او اريانوونکو پېښو سره علاقه درلوده که څه هم اجتماعي، سياسي او اقتصادي شرايطو له هغې ډلې څخه لومړی نړيوالې جګړې د سورريالستانو د نظرياتو او افکارو په شکل موندنه کې لاس درلود خو د فرويد نويو ارواپوهنيزو نظرياتو د تخيل او تفکر لپاره نوي مواد چمتو کړل استاد روهي بل ځای ليکي:

« د ارواپوهنې په ساحه کې سورريالستان د (فرويد) لمنې ته لاس اچوي او ګومان کوي، چې د انسان د هلو ځلو لمسوونکی د شعور نه لاندې ذهني جهان دی. دوی وايي، چې د انسان د عمل او سلوک محرک دده تحت الشعور دی». (۴۰۵-۲)

ددغه مکتب له نامتو ليکوالانو څخه اندره برتون و چې فکر يې کاوه: د انسان ډېر ژور احساسات هغه وخت په ټوله معنی تجلي کوي، چې موهوم تصورات ټولو ذهني شيانو ته لاربنوونه وکړي او د انساني منطق او برهان واګې له لاسه ووزي. د سورريالستانو په آثارو کې خوبونو او د بې خودۍ تخيلاتو لوی ځای درلود. دوی د ذهن سيال جريان ته ډېر اهميت ورکاوه او له ځان سانسورۍ څخه به يې ځان ساته.

پخپله زيګموند فرويد له ادبياتو سره کلکه علاقه درلوده، ده د آلماني ژبې له ادبياتو پرته د فرانسوي او انګريزي ادبياتو پوره مطالعه درلوده او په ايتاليايي او اسپانوي هم پوهېده. (۴۵-۷)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په روسي ادبیاتو کې یې د داستایفسکي له آثارو سره مینه درلوده. حتی له ده څخه نقل قول شوی چې فروید ویل ما د ارواپوهنې ډېر مسایل د داستایفسکي له آثارو څخه زده کړي دي. فروید د (پلار وژنه) په نامه یو لیکنه لري او هلته پر داستایفسکي خبرې کوي نوموړي پخپله د لیکوال پر ارواییې ژوند د هغه په فکرونو او آثارو خبرې کوي. د فروید له نظره د داستایفسکي تر ټولو لوی شهکار (د کارامازوف ورونه) تر ټولو مهم رومان دی چې تر هغه وخته لیکول شوی و.

(د کارامازوف ورونه) په رومان کې مشر ورور خپل پلار وژني، دوهم ورور یې بې عقیدې دی او دریيم یې یو کلک مسیحي، ارواپوهان عقیده لري چې د دغه رومان هر کرکټر په حقیقت کې د انسان د یوه رواني خصوصیت سمبول دی او په بله وینا دا د انسان د رواني ځانګړنو د کشمکش کیسه ده. فروید فکر کوي چې درې ادبي شهکارونه یو له بل سره رواني اړیکې لري، د سوفوکل په پاچا ادیپ کې ادیپ خپل پلار وژني، خو ناخبره وي چې هغه یې پلار دی، دا د لاشعور عمل دی، د شکسپیر په هاملت ډرامه کې هاملت تقریباً په نیمه خبرۍ حالت کې خپل پلندر وژني چې دا د نیمه آګاه ذهن عمل دی (کارامازوف ورونه) رومان کې مشر ورور خپل پلار په لوی لاس وژني چې دا د شعور عمل دی، خو د فروید له نظره ټول د یوه رواني میلان ننبه ده: (زوی د پلار په وړاند) فروید وایي، داستایفسکي پخپله د ژور خفګان په ناورغۍ اخته و، لا ډېر کشرو، چې پلار یې مړ شو، ده به عجیب و غریب خوبونه لیدل، تردې چې د داستایفسکي ورور (اندري) ویلي و، چې ورور یې په یوه یاداښت کې غوښتنه کړې وه چې کیدای شي د مرګ په څېر په کوم اوږده خوب ویده شي ځکه خو که داسې وشول تر پنځو ورځو پورې دې یې نه خښوي. (۸-۲۵۳-۲۷۲)

فروید نتیجه اخلي چې د لیکوال شخصي رواني حالتونه د هغه د آثارو اتلانو ته ورلیږدي، کله کله د ځینو آثارو قهرمانان په یوه یا بله بڼه د لیکوال د رواني شخصیت څرګندوی وي، له همدې امله خو په ادبي آثارو کې د لیکوال ارواپوهنې ته خیال ساتل کیږي.

د داستایفسکي ګڼ آثار لکه:

تش لاسي- جنایات او مکافات، قمارباز، بېړا (ابله)، د مړیو د کور خاطرات، تسخیر شوي، خام ځوان، د یوه لیکوال د یادښت کتابچه، تحقیر شوي، او سپینې شپې د داسې رواني کرکټرونو پر اعمالو تمرکز کوي چې له رواني پلوه له بېلا بېلو عقدو څخه ځوریږي دا یوازې داستایفسکي نه دی، بلکې د نوي عصر ګڼ اروپایي امریکایي او ختیځ لیکوال او شاعران شته چې د نوې ارواپوهنې په رڼا کې یې آثار د پام وړ ارواپوهنیز مسایل لري او موږ دلته یوازې څو بېلګو ته اشاره وکړه. د بېلګې په توګه د پل الوار شعرونه په دې برخه کې خورا په زړه پورې آثار دي. د دغه شاعر اصلي نوم اوژن ګرندل Eugen Grindel و، په پاریس کې پر ۱۸۹۵ وزیږید او په ۱۹۵۲ کې ومړ.

د نوې ارواپوهنې بحثونه یوازې د سورریالستانو په آثارو کې نه، بلکې د نورو مکتبونو او سبکونو پیروانو په ادبي آثارو کې هم ځانګړی ځای لري، چې د ټولو یادول زموږ له دې بحث څخه وتلی کار دی.

زموږ د دغه بحث لنډه پایله داسې کیدای شي چې ارواپوهنه له ادبیاتو سره نږدې اړیکې لري. د نړۍ د ادبیاتو په تاریخ کې د ارواپوهنې مسألو ډېر پخوا لا ادبیاتو ته لار موندلې وه، خو همدا چې د علومو د ودې او تکامل په نتیجه کې ارواپوهنه د یوه مستقل علم په توګه رامنځ ته شوه نو د دغې پوهنې یو شمېر

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه پورې بحثونه نویو ادبیاتو په پراخه پیمانه را واخیستل، ترڅو چې کله کله یو د بل متمم شول مانا دا چې اروا پوهنې له ادبیاتو او ادبیاتو له اروا پوهنې څخه ډېر څه زده کړل او یو د بل د پرمختګ، ودې او رنګارنګۍ لامل شول.

اوس به راشو د خپل هیواد یو نامتو لیکوال، شاعر او فیلسوف ته چې ده په خپلو تلپاتې آثارو کې د اروايي مسایلو کوم اړخونه څېړلي او یا یې مطرح کړي دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم فصل

په ځانځاني ښامار کې د اروا پوهنې د نوي علم څرکونه

پیلامه:

ځانځاني ښامار د اروا ښاد پوهاند بهاًالدین مجروح هغه ادبي اثر دی چې د هنري ارزښتونو ترڅنګ د اروا پوهنې، فلسفې، ټولنپوهنې، او انسانپوهنې د مباحثو یوه تمثیلي ګډوله یې هم ګڼلی شو.

پخپله استاد مجروح د دغه اثر په سریزه کې کاږي:

«ځانځاني ښامار د انساني ژور طبیعت د تمرد او عصیان بیان دی او دا واقعیت درې جلا اړخونه لري. یو یې نفسي انفرادي اړخ دی او بل یې اجتماعي او سیاسي اړخ دی او دریېم ددې دواړو اړخونو ترکیب دی او هغه د انساني موجودیت فلسفي معنی ده.»

موږ په دې کتاب کې غواړو د ځانځاني ښامار پر اروایي psychological اړخ خبرې وکړو چې خامخا به د اثر فلسفي philosophic مسایلو ته هم اشارې په کې وي ځکه چې په داسې ادبي آثارو کې د فلسفې او اروا پوهنې قلمرو یو وي او ډېر ځله یو بحث هم اروا پوهنیز وي هم فلسفي.

زموږ په بحثونو کې به د ټولنیزې اروا پوهنې Socio-psychology ځینې اړخونو ته هم کتنه وشي ځکه وګړنۍ (فردي) اروا پوهنه د ټولنیزې اروا پوهنې ګڼې ځانګړنې له ځانه سره لري، چې پوهاند مجروح هم په خپل اثر کې په زړه پورې اشارې ورته کړې دي. خو تر هر څه وړاندې:

د ښامار کیسه:

ځانځاني ښامار په پرولوګ (لومړنۍ خبرې) پېل کیږي، راوي د یوه فیلسوف یادونه کوي چې له ډېر فکر او سوچ وروسته دې پایلې ته رسیدلی چې: (ترکوم وخته چې دا زمکه او آسمان وي – تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي) اشاره نامتو وجودي فیلسوف ژان پل سارتر ته ده، چې ویل یې: انسان د انسان دوزخ دی، خو د ځانځاني ښامار راوي دا نه مني، بلکې د ختیزو عارفانو په څېر دوزخ په ځان کې خپل نفس ګڼي او خپله خبره له همدې ځایه پېل کوي. لاروی د نیمو شپو چې د اثر اصلي کرکټر دی د خپل سفر کیسه کوي چې څنګه د ژوند د واقعي مانا موندلو لپاره د وجود له ښاره ووزي، هغه ښار چې لا وړان و خو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاروی ورڅخه د دښتو او بیابانونو خواته ولاړه، د انساني روح له راز راز پړاوونو څخه تیریږي او په خپله کیسه کې هغه را پیژني. تر پرولوګ وروسته لومړی څرخ پېلیږي، لاروی لا هم د لاشعور د تورې سمڅې خولې ته ناست دی خو ګوري چې ښار نور په ویرانه بدل شوی او د ښامار (ایګو - قهرمان) راتلو ته لاره څاري، په همدې څرخ کې قهرمان (له نفس، ښامار، ایګو څخه مراد) راځي او پر ښار خپله قهر جنه واکمني پېلوي، په اوله ورځ د میني غرڅه د ټولو ښاریانو په وړاندې په غشي ولي او خپله ویره پر زړونو کینوي. اژدها حکم کوي چې دده لمانځنې ته دې معبد جوړ شي او خلک دې دده عبادت کوي زوړ راهب په هر څه پوهیږي او د حاکم اصلیت ورته معلوم دی خو د خپلې ګټې لپاره د ښامار عبادت ته تبلیغ کوي او ښاریان د حاکم له قهره ویر وي، ښار د حاکم د قهر جنې واکمنۍ تر جبر لاندې وروورو شاړیږي او خلک د نیکمرغه ژوند ورځې هېروي، ویره، ناهیلي او اژدها ته اطاعت پر ټولو وزرغوړ وي.

د اول څرخ په دوهم پړاو کې ښار له ښاریانو څخه خالي کیږي، ښامار ناڅاپه متوجه کیږي چې د ښار په لویه او ښکلې ماڼۍ کې یوازې دی، ښاریان ټه مړه دي، ټه دده په لاس د ماڼۍ په زیرخانو کې زنځیر تړلي بندیان دي او ټه هم په نامالومه لوري تللي دي. قهار حاکم چې په ماڼۍ کې یوازې پاتې دی ویریږي، ناآشنا غږونه اوري، کله فکر کوي چې څمکه ریږدي کله کله یې موهوم اشباح ویروي، قهرمان د ښار د آبادۍ وختونه ور په یادوي او د هغه تیارې مغارې په اړه فکر کوي چې دی یې خولې ته ناست دې کله کله د عشق او مینې ښاپیرۍ ور په یادیږي، د هغې ښکلا او مستي او د هغې په قلمرو کې د ژوند نښې. ده ته ور یاد شو چې څنګه یوه ورځ په توند سیلاو او باران کې، چې سیند په څپو څپو بهیده او هر څه اوبو په سر اخیستي وو، (د مارانو ستر واکمنه) چې د ښیرازۍ، مینې او عشق ښاپیرۍ ده، د یوه آبي مار په څیرېې کوږې کوږې پر یوه غټه ګرګه کولچه وهلې د اوبو پر مخ له ملکه وځي، ددغې مار ښاپیرۍ پر سر یو تاج دی او په تاج کې یو لال ځلیږي، خلک چې د هغې وتل ویني خواشیني کیږي او همدا ورځ د خپل غمځپلي تاریخ مبدا ټاکي. لاروی په فکرونو کې ډوب ده او دا هر څه را یادوي، خو په دې وخت کې یوه بدرنګه، مرموزه، سیاهپوشه بوډۍ د یوازې پاتې شوي قهرجن حاکم ماڼۍ ته ورځي، پرته له دې چې ور وټکوي یا له چا پوښتنه وکړي مخامخ له دهلیزونو تیریږي او د ایګو قهرمان ملاقات ته ځان وررسوي، دغه بوډۍ د مرګ او فنا استازې ده.

د اول څرخ په دریېم پړاو کې پېښې د نفس د دوزخ له درشل څخه د اخوا پیښیږي چې د شعور او عقل ساحه ده، په دې پړاو کې راوي یو ځل بیا د هغې زمانې کیسه کوي چې ښار د آبادۍ په حال کې و، او د عشق او مینې الهې پرې حکومت کاوه هر څه شنه زرغون وو، خو ناڅاپه پر همدې ودان ښار باندې ښامار ورننوت او خلک یې د خپلې حکمرانۍ له پېل څخه خبر کړل او ځان یې ور معرفي کړ چې:

زه خـــــو (زه) یـــــــم !
زه (ایـــــــګو) یـــــــم !
زه فاتح د لـــوی جنګونو د جهان یم
قهرمان یـــــم بـــــې مثالـــه
ستاسو ښار زمـــــــا تابـــع دی
تاسې ټول زمـــــــا مریان یاست

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځل د دغه قهرمان یوه بله ځانګړنه هم را پیژني چې د هغه ځانځاني او پر ځان مینتوب دی.

دغه پر ځان مین ښامار په ټوله مانۍ کې پر هر څه خپل نوم لیکي او د خپل ژوند ځای ټول له هنداړو څخه جوړوي چې هره شیبه ځان ووینې، هرې خوا ته چې سترګې اړوي نو خپل ځان ولیدلای شي. قهرمان دومره په ځان کې ډوب شي چې ماضي، حال او مستقبل ټول ترې ورک او هېر شي. دا ځل قهرمان د مرګ په اړه فکر کوي، که څه هم په دې اړه فکر کول یې نه خوښېږي خو غواړي له مرګه د خلاصون او ابدي ژوند ته د رسیدو لاره ومومي. مګر یوازیتوب! یوازیتوب لوی درد دی، په یوازیتوب کې قهرمان یوه مرموزه ویره په سر اخلي، چې پخپله یې هم نه پیژني. قهرمان ویرېږي چې زمانه ونه دریږي، دی په خپل ځان کې ننوځي او سفر کوي، له ډېرو سختو لارو څخه تیرېږي دی ګوري چې ټولې لارې یې پخپله په لوی لاس ورانې کړې دي او ځکه خوله خپل یوازیتوبه هیڅ لوري ته تیښته نه شي کولای. یو ځل یې خپکۍ (خپسکه) نیسي، فکر کوي نیمه تنه یې په ځمکه کې ښخه شوې ده، بیا خپل سیوری ور څخه ورکیږي او بل ځل د داسې تندې احساس کوي چې که د ځمکې ټول رودونه هم وڅښي تنده به یې ماته نه شي. قهرمان د ژوند په پوچۍ باور پیدا کوي او په همدې سرګردانیو کې را چورلي.

د اول څرخ ځلورم پړاو هم د قهرمان د دردونو، ویرې او اضطراب په تمثیل پیل کیږي او راښیي چې قهرمان څه ډول خوبونه ویني، بلاخره خپل یوازیتوب مني او باوري کیږي چې په فنا محکوم دی.

هغه شاته تمبول شوي عواطف چې قهرمان په زیرخانو کې زنداني کړي دي وخت نا وخت غریو را پورته کوي او د خپلو زنځیرونو په شرنګولو سره ښامار ګواښي، یو پټ باطني توپان له قهرمان سره مونولوګ کوي او ملامتوي یې، دی ورته وایي چې یوازې دوه غلامان تا ته صادق وو، یو عقل او بل فکر، دوی غواړه مار او ستا ستایونکي وو. خو ددوی ټول دلایل، چې ستا د ستاینې لپاره یې جوړول، ناسم او فاني وختل، تا د خپل شاته تګ ټولې لارې وتړلې او بیړۍ دې تر شاو سیزلې او دادی چې اضطراب دې رامنځ ته کړ. قهرمان په همدې کشمکش کې دی چې د تربړمیو پربښته (د مرګ استازې) بوډۍ راځي چې هر څه یې تور دي، مخامخ مانۍ ته ورخیژي او پرته له دې چې ور وټکوي ځان یوازې شوي قهرمان ته رسوي. بوډۍ خپل کوربه ته په مهربانۍ وایي چې د تلو وخت دی، قهرمان ویرېږي او وایي: زه خو لا د ژوند په خوند نه یم پوهیدلی او همدلته خوښ یم، خو بوډۍ ورته وایي نه اوس ډېره ناوخته ده او باید ولاړ شو، ښامار د مقاومت هڅه کوي خو چې ویني بې فایدې دی زړه او نا زړه ورسره روانیږي او د ماښام په خړه کې د یوه نامالوم لوري ورک سفر پیلوي.

دوهم څرخ: د ښامار دوهمه برخه (څرخ) د اپلاتوني سمڅې په تمثیل پیلیږي، او د مثل د نظر یې پیژندنه کوي. د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون په دې دنیا هر څه د هغو د اصل سیوری ګاڼه او د ژوند مثال یې په یوه غار کې د هغو انسانانو حالت ته ورته ګاڼه چې مخونه یې د مغارې دیوال او شتونه یې د هغې خولې ته وي، دی وایي فکر وکړئ بهر اور بل دی او ترمخ یې ژوندي موجودات تیرېږي په مغاره کې تړلې خلک یوازې پر مخامخ دیوال د هغو سیورې ویني او له دې نه دې خبر چې اصل حقیقت څه دی. د اپلاتون په مشهور کتاب (جمهور) کې دغه تمثیل په اووم کتاب کې راغلی دی (۹ـ ۳۹۲)*.

* (که څه هم اروانباد پوهاند مجروح د ښامار په لمن لیک کې هغه د جمهور پنځم کتاب ښودلی دی).

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانځاني ښامار راوي د اپلاتون دغه نظر نه مني، بلکې وايي چې که د غار زندانیان له غاره ووزي نو هر څه به تیاره او خړ وویني، شاعر تر همدې نظره وروسته د نیمو شپو د لاروي د سفر کیسه پیلوي. چې دده دتمې پر خلاف هیڅوک په مخه نه ورځي، چې ښه راغلاست ورته ووايي یا یې له هغې شین کمیسې شالیلا سره ملاقات وشي چې د ژوند د ورک سمندر غاړې یې په سترګو کې پټې کړې دي. د لاروي هغه تېر وختونه پر زړه ورګرځي چې څنګه یو ځل شالیلا په زړو جامو کې مخې ته ورغلې وه او له خپل منګي څخه یې اوبه ورکړې وې، یو ځل لاروی له خپل نابلد ملګري څخه یادونه کوي چې ده ته یې د بلدوالي لاپې کړې وې خو په نیمه لاره کې یې همداسې لارورکی پرېښود او مرسته یې ورسره نه وه کړې دده دغه دروغجن ملګری دده (زه) و. نو ده هم ورسره مخه ښه کړې وه او هغه یې خپلې ځانځانۍ ته پرېښی و. لاروی خپل سفر ته دوام ورکوي، ستړی دی، غمجن دی او حیران هم. ډول ډول پېښې او احساسات ورپیدا کېږي خو پرمخ ځي، لاروی د ژوند د ورک سمندر غاړې لټوي. خو یو ځل پریوه توره مغاره (د لاشعور ساحه) ورپېښېږي، نه پوهېږي څنګه خو ور ننوزي هلته د ښامارانو زېږنځای ویني چې څنګه په یوه تور مردار ډنډ کې چینجي یو بل خوري او غټېږي بلاخره یو چینجي د نورو په خوراک دومره غټېږي چې ښامار ورڅخه جوړېږي او بیا دغه ویروونکی ځناور د لاوري د سترګو په وړاندې له مغارې څخه وځي، لاروی ددې پېښې په لیدو حیران دی، خپل مزل ته دوام ورکوي خو نه پوهېږي چې چیري روان دی. ده ته اوس، ماضي او راتلونکی ټول سره ګډ شوي او زمان خپل مفهوم له لاسه ورکړی دی. په همدې بې مانا حالت کې دی یو لوی راز کشفوي او پردې پوهېږي:

چـــــې عـــــــالم او هستي واړه
بـــــې معنی دي بـــــې مفهومـه
لټول د کوم معنی او کوم مفهوم هم

د دوهم ځرخ په بله برخه (شپږم پړاو) کې لاروی د وجود ښار تـه ورننږدې کېـږي خو مخکې لـه دې چې ښار ته ورسیږي له ځان سر پریکړه کوي چې بایـد پـه بیړه ځان ښار تـه ورسوي او خلـک د ښامار لـه راتللو څخه خبر کړي، ځکه ده په مغاره کې د ښامار زیږیدل ولیدل او پردې پوه شو چې ښامار لـه مغارې څخه ووت او ښایي د ښار په لوري راروان وي، د ښار په درشل کې په دښته کې د لارې پرسر خپله ورکه شالیلا ویني چې شلیدلی کمیس د یخو اوبو منګی ترڅنګ دده په تمه ده، لاروی یې سترګو تـه ځـېر کېږي او پوهېږي چې اوږد انتظار یې ایستلی دی ډېر اوږد ان د عالم له پیدا ښته راهیسې. دغه پیغله نازنینه خپل ورک لاروی ته اوبه ورکوي او پر خپلې مینې یې ستړیا ورمینځي. لاروی ددې تر کتنې وروسته ښار تـه ننوځي که څه ګوري چې ښامار ترده وړاندې راغلی او د ښار پـه مانۍ کې ناست دی، خلک یـې تر خپلې سختې واکمنۍ لاندې زموللي دي. لاروی چې د اوږدو سفرونو له امله ببر شوی او لوڅ لپړ دی خلکو تـه د ښامار د حقیقي څېرې په ورپېژندلو پېل کوي او خلک د شالیلا لـه حضوره خبروي خو ښاریان یې چې څېرې، لغړوالي او نا اشنا خبر وتـه ګوري د مجنون او لیوني نوم پرې ږدي او ورپورې خاندي. مجنون لاروی ګوښه کیږي او د ښاریانو پـه هکلـه فکر کوي، یـوه شپه یې د مستو خیالونو او غوښتنو پـر پټ خرابات پیښـه کیـږي چې ګوري هلتـه ځوانان او پیغلې غـاړه پر غـاړه او پرشراب و شباب و رباب وخت تیروي. لیوني لاروی ته هر کلی وايي او دی هم هغوی ملامتوي چې په داسې پټه مستي به هیڅ هم تر لاسه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي، مستې پیغلې او ځوانان ورځخه پوښتي چې واقعي مستي او حقیقت څه دی، لاروی ورته ټول حقایق بیانوي او هغوی د هستۍ او مستۍ پر راز خبروي.

ها خوا لاروی پر یوه مړي پیښیږي او خلک د ژوند او مرګ په رموز وپوهوي او دا ورته زباد وي چې دوی پر ژوندوني هم مړه دي ځکه د (زه) ښامار پرې حاکم دی. خلک ور پورې خاندي چې:

((دا سړی چور لیونی رښتیا مجنون دی.))

د رندو په دغه ښار کې لاروی او د هغه معشوقه (شین کمیسې لیلا) په لیونتوب مشهوریږي او خلک یې خبره جدي نه ګڼي خو دومره پوهیږي چې د هغوی خبرې عادي او بې مانا نه دي او شاته یې کوم څه شته خو د دوی سرنه پرې خلاصیږي، لاروی خلک د شالیلا لمانځنې ته را بولي او د ښامار له عبادته یې منع کوي خو مه دې شه.

یوازې بوډا راهب دده په خبرو پوهیږي او حیران دی چې لاروی څنګه په ټولو پټو حقایقو خبر دی؟ د لاروی خبرې د حاکم تر درباره هم رسیږي، ښامار هغه جدي نه ګڼي خو یوه ورځ لاروی او شالیلا خپل دربار ته وربولي چې وګوري خبره څه ده ښامار په تمسخر له لاروی ځخه پوښتنه کوي چې ته او دا ګدا ایيګره معشوقه دې څه غواړئ او ولې خلک له لارې باسئ. لاروی د خلکو د بې خبرۍ او د ځانځاني ښامار د ظلم او ناروا کیسه ټوله ورته کوي او د ډېرو پټو حقایقو له مخې پرده لرې کوي.

ښامار هم غوسه کیږي خو له بلې خوا فکر کوي چې ځه دا خو لیونی دی خلک یې خبره نه مني، لاروی ښامار ته د هغه د مرګ او سقوط وړاندوینه هم کوي او ښامار دواړه له درباره شړي. مجنون لاروی د خپل یوازیتوب کونج ته ورستنیږي او شالیلا دښتې ته ځي چې له خپل ډک منګي سره د حقیقت لارویو ته اوبه ورکړي.

خو ښامار چې نور په خپله ماڼۍ کې یوازې شوی دی هره ورځ د خپل مرګ شیبې شماري. زړه بوډۍ چې توري جامې یې اغوستي له کومې خوا ځخه ښار ته راځي او مخامخ د ښامار ماڼۍ ته ځان رسوي، پرته له دې چې دروازه وټکوي یا یې څوک مخه ونیسي د ښامار تر مخ دریږي او په مهربانۍ سره ورته وايي چې نور نو د تګ وخت دی. د ښامار زړه نه کیږي چې له بوډۍ سره ولاړ شي خو بله چاره نه شته او زړه نا زړه په بوډۍ پسې روانیږي او په یوه تیاره ماښام کې په نامعلومه لوري روانیږي.

لاروی یو ځل بیا سر راپورته کوي او ګوري چې هرې خوا ته ښیرازي ده. سیند بهیږي، چمنونه او ګلونه ښکلي دي ماشومان مستي کا او نا آشنا پیغله، هماغه زوړ کمیسې څېرې ګریوانه شالیلا لکه غرځنۍ ګرځي او بې پروا د مینې حکومت کوي، نو:

لاروی د نیمو شپو چې دا حال ولید
بې اختیاره په خندا شو
ځکه پوه شو
چې له سره بیا شروع شو، یو ځل بیا بیا
زوړ داستان د قهرمان ستر پهلوان ستر
او د ښکلې رب النوعې آلهې د عشق او مینې
یو ځل بیا له سره پیل شوه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افسانه لو يه اوږده د تور ښامار مار

* * *

ځانځاني ښامار او د روحي بحران لامل:

د ښامار کيسه د نامتو فرانسوي فيلسوف ژان پل سارتر له هغې خبرې څخه پيل کيږي چې وايي ((انسان د انسان دوزخ دی)) د سارتر يوه مشهوره ډرامه چې فرانسوي نوم يې Hui-clos دی او مانا يې ده ور تړلی (دربسته) او کيسه يې د دريو کرکټرونو ((ګارسين))، ((انيز)) او ((استل)) په هکله ده چې که څه هم يو بل ته اړتيا لري او په يوه کوټه کې پر ګډه ژوند محکوم دي خو يو له بله تنګ دي له دوی څخه يو نارينه او دوه ښځې دي چې يو د بل په وړاندې په ظاهر او باطن کې متفاوت ليدلوري لري. دغه ننداره ليک په ۱۹۴۴ ميلادي کې ننداريو ته وړاندې شو.

په دې ډرامه کې سارتر د انسانانو اړيکو ته اشاره کوي، او د انسانانو ترمنځ اړيکې د بې باورۍ او تړلتيا يوه ګډوله ګڼي، دده له نظره موږ پخپله ځانونه سم نه شو پيژندلی او د ځان پېژندنې لپاره د نورو نظر ته اړتيا لرو، ګواکې انسان د انسان هنداره ده او بالاخره انسان د انسان دوزخ هم.

د ښامار لاروی چې په ځان کې ننوتی او ډېر مزلونه يې کړي دا نه مني او دوزخ د ننه په ځان (خود) کې پټ شوی ګڼي او دا چې ولې دې پايلې ته رسيږي؟ ښايي په لاندې دلايلو.

۱- د روحي رنځ زيږنځای په ځان کې دی:

ځانپالی (خودپرست) شعور چې په منظومه کې د ښامار په بڼه را څرګنديږي د ګڼو اروايي غوټو (عقدو)، شاته وهل شويو غوښتنو او ځپل شويو غريزو له امله په تحت الشعور کې زيږي او بالاخره همدغه ځانپالی شعور د وګړي د شخصيت د سالمې ودې مخه نيسي، که څه هم په ځينو مواردو کې د يو شمېر پټو استعدادونو د غوړيد باعث هم ګرځي او د يو شمېر اروايپوهانو په نظر په شخصيت کې جسارت، زړه ورتيا او اعتماد پر نفس روزي خو په مجموع کې د يوه ژور روحي بحران په رامنځ ته کولو کې ونډه لري. د ښامار لاروی په ځان کې ننوزي او له ځانه بهر دنيا هېروي، د سارتر پاملرنه (بل) ته ده حال دا چې پوهاند مجروح د خپل کرکټر روحي دنيا ته ننوزي او د هغو پټو بلاوو په اړه څرګندونې کوي چې په موږ کې د ننه زيږي.

۲- که له بله ځوريږو بيا هم علت په خپله ځانځانی کې دی:

نرسيسيزم Narcissism (يوزاې پر ځان مينتوب) ډېر ځله د داسې افعالو د صدور لامل ګرځي چې د (بل) فرد د اذيت يا لږ تر لږه هېريدو باعث کيږي. په منفي نرسيسيزم اخته انسان د نورو وجود هېروي يا په بله ژبه د نورو موجوديت يې نه خوښيږي، دا يو ځل بيا د سارتر خبرې ته موږ ورنږدې کوي چې پر ځان مين انسان د بل وجود ځانته عذاب او دوزخ ګڼي ځکه دومره په ځان کې ورک وي چې له ځانه پرته بل نه شي ليدی. دلته علت ځانځاني او ځانغوښتنه ده ځکه نو پوهاند مجروح د ستونزې اصلي لامل پر ځان مين والی ګڼي نه د بل موجوديت ځکه نو دا پايله مومی چې دوزخ په خپل نفس کې دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳.دوزخ ولې زیږي؟

لو یه ګناه بل ته زیان اړول وي، او بل ته زیان اړول د هغې عقدې محصول دی چې انسان یې د ځان د لوړتیا د زبادولو لپاره لري. مونږ هغه وخت ځان ځواکمن ګڼو چې بل راوپرځوو، نو له همدې امله پر نورو بلوسو، دوزخ چې د ګناهونو لپاره رامنځ ته شوی دلیل یې دلته په انسان کې دی، ځکه خو د پوهاند مجروح له نظره باید دوزخ په ځان کې ولټول شي نه په بل کې.

د داسې سره ورته دلایلو د ثبوت او تمثیل لپاره د نیمو شپو لاروی خپل سفر پیلوي او کیسه پرمخ ځي، که څه هم ژان پل سارتر د (ورتړلی) ډرام په اوږدو کې داسې فضا تمثیلوي چې خپل تز «انسان د بل انسان دوزخ دی» پرې زباد کړي، په هر صورت دلته به ښه وي چې د ځانځاني ښامار په اوږدو کې د هرې اروایي فرضیې طرح، ثبوت او علمي څرنګوالی وڅېړو. که غواړو ځانځاني ښامار د فروید یسم له نظره وڅېړو نو ددې ترڅنګ چې د فروید موندنو او نظریاتو ته به لنډه اشاره کوو د هغه له خوا د یو شمېر رامنځ ته شویو اصطلاحاتو پېژندنه به هم کوو البته هغه شمېر اصطلاحات چې په دې بحث کې مطرح کېږي.

د فروید له نظره د انسان شخصیت له درېیو برخو څخه رغېدلی:

۱.اید (Id)

۲.سوپر ایګو (super-Ego)

۳.ایګو (Ego)

۱.اید Id یا اماره نفس:

((اید)) په ځان ناخبري (ناخودآګاه) ضمیر کې ځای لري او له حیواني غریزو څخه جوړ دی. اید د خوند اخیستلو پر اصل ولاړ دی په ((اید)) کې دوه ډوله غریزې شته چې یوه یې د ژوند غریزه یا اروس Eros نومیږي او بله یې د مرګ غریزه یا تاناتوس Thanatos . د ژوند غریزه د جنسي ځواک چلوونکې ده او د مرګ غریزه د تاوتریخوالي د ځواک چلوونکې. اید هماغه څه دی چې په عرفان کې یې اماره نفس بولي او په عرفاني ادبیاتو کې یې شیطاني وسوسې ګڼي. صوفیان او عارفان د Id له دواړو غریزو (جنسي او تاوتریخوالي) سره دښمني کوي او ځپي یې.

۲.سوپر ایګو super Ego یا ((د وجدان قاضي))

سوپرایګو د ټولنیزو او اخلاقي قوانینو د منلو هغه شعور دی چې له بهر څخه د انسان ذهن ته راننوزي. سوپرایګو حیواني غریزې کنترولوي او سانسوروي یې، چې وګړی په ټولنه کې د ژوند کولو وړتیا ومومي. د سوپرایګو لویه برخه په ځان خبري (خودآګاه) ضمیر کې ځای لري خو یوه برخه یې په ځان ناخبري ضمیر کې هم ورننوتې ده او همدا برخه ددې لامل ګرځي چې انسان په ناخودآګاه توګه د خپلو یو شمېر کړنو په وړاندې د ګناه احساس وکړي او ځان ملامت کا. ((اید)) ددې لپاره چې له سوپرایګو څخه وتښتي ډېرې هلې ځلې کوي آن تردې چې د خپلو غوښتنو او امیالو ښه بد لوي او غریزي هوسونو ته د رسیدو لپاره د سوپرایګو د تېرایستلو چلونه سنجوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ ایګو Ego یا منځګړی:*

ایګو هغه ځواک دی چې د Id (اماره نفس) او سوپرایګو (د وجدان قاضي) تر منځ د منځګړیتوب دنده ترسره کوي او هڅه کوي چې حیواني غریزې او شهواني غوښتنې داسې خړوب (ارضا) کړي چې اخلاقي قوانینو او ټولنیزو پریکړو ته هم زیان ونه رسیږي او په یو ډول یې رعایت وشي. د ایګو لویه برخه په ځانخبري ضمیر کې ځای لري. ایګو لانجمنه دنده لري له یوې خوا له شیطاني وسوسو او غوښتنو سره ډغرې وهي او د غریزي غوښتنو تر فشار لاندې دی او له بلې خوا د اخلاقي حکمونو او ټولنیزو ټاکل شویو حدودو په چارپېر کې راګیر دی.

د فروید له نظره د انسان دننه تل د ((سوپرایګو)) او ((اید)) ترمنځ یو پټه جګړه روانه ده او ایګو هڅه کوي د غه روحي جګړه اداره کړي. فروید وایي په هوښیارۍ او ویښتیا کې ایګو کولای شي اید یو څه کنترول کړي خو همدا چې انسان ویده شي یا هوښیاري له لاسه ورکړي نو ((اید)) سر را پورته کړي، ځان له سوپرایګو څخه پټ کړي او په بشپړه آزادۍ سره ځان را څرګند کړي.

د ځانځاني ښامار اصلي کرکټر له درۍ و اړو جوړښتي ځواکونو سره ملاقات کوي؛ ښامار د لاشعور په ساحه کې زیږي بیا د وجود په ښار کې حکومت ترلاسه کوي یعنې د ایګو پر تخت کیني، له یوې خوا د سوپرایګو د احکامو د رعایت لپاره ټولې عاطفي غوښتنې (مشروع او غیر مشروع) د لاشعور په سمڅو او زندانونو کې بندي کوي او له بلې خوا د نرسیسیزم (پر ځان مین والي) له امله هر بل حس او استعداد داسې ځپي چې سر را پورته نه شي کړای. عقل چې د ایګو اصلي ملګری او لارښود دی له عواطفو او غریزو سره نه جوړیږي او ایګو په ورکو او ړندو لارو بیایي.

اوس نو پوښتنه رامنځ ته کیږي، چې د ایګو د منځګړیتوب او تعادل ساتنې رول ته په کتو سره ولې صوفیانو تل ملامت کړی، په عرفاني ادبیاتو کې یې غندنه شوې او پوهاند مجروح ورته ښامار وایي؟ ایګو د عقل په مرسته د انساني شخصیت حکومت ترلاسه کوي او تقریباً ټول ژوند پر وجود حاکمیت چلوي. ایګو او عقل د اجتماعي ژوند په داسې سیالیو کې بوختیږي او د ځان غوښتنې په داسې لومو کې نښلي چې د پیدا ایښت موخه، معنوي ارزښتونه، ځان پیژندنه، مینه او معرفت له انسانه هېروي.

ایګو د عقل په مرسته هڅه کوي ځان مطرح کړي، آن که د غه مطرح کول او برلاسی د نورو په ځپلو او خوارولو کې هم وي، د بشري تاریخ اوږده کیسه له ډېرو داسې پېښو ډکه ده چې ځواکمنو انسانانو

---

* wikipedia انسایکلوپیډیا د فروید له نظره Ego داسې را پیژني:

In Freud’s theory the ego mediates among the id, the super-ego and the internal world. Its task is to find a balance between primitive drives, morals, and reality while satisfying the id and super –ego. Its main concern is with the individual’s safety and allows some of the id’s desires to be expressed, but only when consequences of these actions are marginal.

ژباړه: د فروید د تیوري له مخې په دروني جهان کې ایګو د ایډ او سوپر ایګو منځګړی دی، چې د لومړنیو تحرکاتو او اخلاقو ترمنځ تعادل ومومي او د وجدان او غریزي غوښتنو ریښتینې سرچینې وپېژني. د ایګو ډېر پام دې ته وي چې څنګه فرد خوندي پاتې شي او هم یې غریزي غوښتنې تر کنترول لاندې راولي. ددې هڅو حاصل د غریزو او اعمالو حاشیې ته ټیل وهل دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل شهرت او برلاسی لپاره څه ناروا وې چې نه دي کړي ! وينې يې بهولي، تيري يې کړي، غلا – غدی، شوکماري ظلم او ناروا هر څه د خپل ځان د برلاسی لپاره، په حقيقت کې دا هر څه د ځانځانی او انانيت لپاره کيږي. ايګو له عقل سره ملګری دی او پر انسان حکومت کوي، ټول عمر جنګيږي ځان لوړوي او نور تر پښو لاندې کوي، سره له دې چې دننه په وجود کې له ايډ او سوپر ايګو سره لاس او ګريوان دی، بلکې دا دواړه ځواکونه هم کنټرولوي خو په حقيقت کې همدا هم د ځانښوونې لپاره کوي، له سياسي حاکميت سره د وجود تشبيه د ځانځاني ښامار سياسي اړخ دی. موږ ګورو چې ښامار د وجود پر ښار حکومت پيلوي، غريزې او هيجانات (Id) زنداني کوي او راهبان (ښايي سوپر ايګو) دې ته اړ کوي چې خلک دده لمانځنې ته راوبولي د ځانځاني ښامار کيسه د فرويد د رواني نظريو دقيق ادبي تمثيل دی.

او لنډ پيام يې دا دی چې خودي او انانيت (چې د ايګو له خوا اعماليږي) ورو ورو د انسان پر شخصيت داسې حاکميت ترلاسه کوي چې يو مهال په خپله د انساني شخصيت په اصلي ځواک بدليږي او د «انسان يعنې (زه)» تعبير ثابتوي، استاد مجروح وايي:

تاسو وايا ست زه به څوک يم؟

زه خو «زه» يم، زه «ايګو» يم (۸-۳۰)

د استاد مجروح اثر يوازې د دې قضيې ثبوت نه دی، بلکې د کيسې نور اړخونه هم په کې تمثيل شوي دي «زه» يا ايګو چې خپلو کړنو ته غره دی او بيخياله پاچاهي کوي يو مهال ځان يوازې ګڼي، ګوري چې په وجود کې هيڅ ملګری نه دی ورپاتې، آن عقل (د هغه پخوانې خو ناځوانه او دروغجن ملګری) هم ورڅخه بيليږي، دا نور د ايګو لپاره تر ټولو وحشتناکه پړاو دی، ايګو چې ځان له مرګ سره مخامخ ويني د ژوند پر پوچۍ او بې ماناتوب يې باور راځي او فکر کوي چې ټولې هڅې، ټول قدرتونه ځانځاني او حاکميت، برلاسي او تفوق بې مانا وو او کاشکې يې داسې او هسې نه وای کړي، يو ځل هيله کوي چې که بيا ژوند پيل کړي نو کړې تيروتنې به بيا نه تکراروي خو د مرګ بوډۍ ورته خاندي چې نه ! ته به بيا هم همداسې وکړې ځکه د ځانځاني شعور ځانګړنه همدا ده، سيالي او د برلاسی تنده به دې بيا دې اعمالو ته مجبور کړي:

په دې هر څه کې معلوم يو حقيقت را ته ښکاره شو
د زمان د درياب پورې پورې غاړه
هر څه هيڅ دي
د مکان له درشل ها خوا
هر څه تش هر څه خالي دي
دا عالم او هستۍ واړه
بې معنی دی بې مفهومه
بې معنی او بې مفهومه
لټول د کوم معنی د کوم مفهوم هم. (۱۰-۱۵۵)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانځاني ښامار په کیسه کې د ایګو د ودې څو پړاوونه یاد شوي، یو شمېر نور اروا پوهنیز مفاهیم، لکه یوازیتوب، خوبونه، نرسیسیزم (پرځان مینتوب) مینه، غرایز، هیجانات، زاړه خاطرات، ځپل شوي عواطف، اوهام، روحي آزادي، د ماناوو را ګرځېدنه (تداعی معاني)، ماشوم شعور، ټولنیز (جمعي) شعور، کهن الګو (Archetype) او نور په سمبولیکه ژبه داسې تمثیل شوي چې د انساني وجود په قلمرو کې یې تړون او ارتباط په زړه پورې دی.

د ځانځاني ښامار کیسه، لکه د خوب لیدل:

فروید وایي: «خوب لیدل د اروا پوهنې تر ټولو مطمئن اصل دی او هر څوک چې غواړي د اروا پوهنې په برخه کې زده کړه وکړي، دې ته اړ دی چې د خوب لیدلو په اړه پوهه ترلاسه کړي.»
(۷ـ۱۰۵)

فروید د خوبونو پر تعبیر تکیه کوي او هغه له وجود څخه د بهرنیو پېښو په اړه د انساني شخصیت تر ټولو دقیق غبرګون ښیي.

په ادبیاتو کې ګڼ هغه آثار چې له اروا پوهنې یا د انسان له روحي مسایلو سره سروکار لري خامخا خوب لیدلو ته ورته حالت په کې انځور شوی دی، د هنري آثارو کره کتونکي شعرونه خوبونو ته ډېر نږدې ګڼي او فکر کوي چې هم په خوب او هم په شعر کې عادي منطق، د زمان او مکان دقیق مراعات او متناوب طرز فکر نه ځايیږي، موږ کله چې خوب وینو؛ نه پوهیږو چې دا به حقیقت نه وي، او همدا راز په شعر کې هره تخیيلي مفکوره په هماغه جدیت سره مطرح کوو، لکه د ساینس کومه قضیه چې غواړو ثبوت کړو، شعر د عادي منطق او فزیکي عملیو له بنده خلاص دی او د خوب لیدلو حالت هم هیڅ ډول التزام نه مني.

د ځانځاني ښامار کیسه خوب لیدو ته ورته ده، هلته لاروی اوږدې او سختې لارې وهي خو له فزیکي پلوه ستړی نه دی، په کیسه کې سمبولونه، په خوب کې اشیاوو ته ورته دي، حوادث او پېښې د راوي له بدن څخه بهر خو د هغه په ذهن کې دننه پېښیږي، د ښامار په کیسه کې وخت او مکان بدلیږي، ځواني، ماشومتوب او زړښت، لکه د عادي ژوند په څېر منظم نه دي، راوي کله ماشوم دی کله ځوان او کله بوډا، ښامار زیږي، حکومت کوي مري، خو بیا راځي، بیا یوازې کیږي او بیا مري د نیمو شپو لاروی کله د مغارې پر غاړه، کله په ښار او کله په بیابان کې دی. هر پېښه، لکه یو خوب بدلیږي. پوهاند مجروح د خپلې لیکنې سبک همداسې ټاکلی چې وکړای شي د هغه په مرسته خپلې رواني فرضیې تمثیل کړي.

په خوب کې پېښې او اشیا خپلې سمبولیکې ماناوې لري، د ښامار په کیسه کې هم هر څوک، شی، پېښه، مفکوره او ځای سمبولیک بار لري یعنې د یوه فکري موقعیت استازیتوب کوي، ښامار د ایګو «زه»، لاروی د حقیقت موندنې د شعور، شالیلا د مینې او محبت، بیابان د بې مانا او سرګردانه خو چوپ لټون او ښار د وجود د قلمرو سمبولونه دي چې کیدای شي پر څو څو نورو ماناوو هم دلالت وکړي. د نامتو فلسفي شاعر ایټالیوی دانتې (Dante) مشهور اثر (انساني کمیډي) هم دې ته ورته دی هلته ټولې پېښې، سفرونه او موقعیتونه د خوب لیدلو په شان سمبولیک او رمزي دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خوبونو سره د ځانځاني ښامار اړیکه هغه د استاد روهي په وینا « خوب نمايي» ده، یعنې له دغه اسلوب څخه کار اخیستل د موضوع د شرح کولو لپاره یوه وسیله ده، استاد روهي لیکي: ((د شاعر د خوبونو دربیمه معنا «خوب نمایي» ده یعنې له خوب څخه د وسیلې په توګه کار اخیستل کیږي او شاعر غواړي، چې د رمز او کنایې له لارې خپل هدف بیان کړي.)) (۲-۱۰۷)

موږ کله چې ځانځاني ښامار لولو داسې راته ایسي، لکه د خپل ځان تول قلمرو چې په خوب وینو، دغه خوب ستړی کوونکی دی خو د حقیقت داسې پاڅکې په کې دي چې موږ یې په ویښه نه شو لیدلای، د «زه» په اړه ټول هغه واقعیتونه چې موږ یې د ویښ شعور د حاکمیت پرمهال نه شو لمس کولای په دغه خوب کې یې لولو، موږ وینو چې د ښامار د حاکمیت تر څنګه د وجود په ښار کې څه روان دي، لاروی، شالیلا، راهب، زنداني ځوانان او پیغلې، رندان، ماشومان، هوسۍ او نور کرکټرونه څه دي او څه کوي؟ ځکه خو هره هغه روحي انګیزه چې وړاندې به معرفي شي د دغه اوږده خوب یوه برخه ده یا په بله ژبه د انسان د شخصیت یوه اروایي برخه ده چې ښایي وپېژندل شي.

تېر هېر خاطرات:

په ځانځاني ښامار کې څو ځله د پخوانیو هېرو شویو خاطراتو له Review یا بیا کتنې سره مخامخ کیږو، ځینې داسې خاطرات فردي دي چې یو شخص یې په خپل ژوند کې تجربه کوي او بیا یې را یادوي، ځینې داسې خاطرات د بشریت ګډ خاطرات دي چې کیدای شي په زرګونه کاله پخوا پېښ‌نو پورې اړه ولري او موږ یې د ګډ شعور په وسیله له خپلو نیکونو څخه په ارثي توګه را خپلوو او کله کله مو له لاشعور څخه سر را پورته کوي او په شعور کې مورا تداعي کیږي. ځینې خاطرات په داسې ثابتو موډلونو بدلیږي چې هغه هم زموږ په جمعي ذهنیتونو کې د لومړنیو قالبونو په بڼه را څرګندیږي، « کارل ګوستا ویونګ دا موډلونه Archetypes بولي، ایرانیانو «کهن الګو» بللې موږ به ورته هماغه ارکیټایپونه وایو چې په ټولنیز شعور کې د منل شویو قالبونو مانا لري» هره خاطره چې په درې واړو ډولونو پورې اړه لري زموږ د راوایې جوړښت یوه لویه برخه جوړوي، په بله ژبه زموږ عواطف، احساسات، انګیرنې او رواني لوړې ژورې په دغو خاطرو او یادونو کې ژورې ریښې لري، او بیا تداعي یې پر موږ کاري اغیز ښندي. استاد مجروح په ښامار کې وایي:

بیابانو، تروږمۍ وه، توره شپه وه
خوله ما سره د ننه یوه ډیوه وه بلیدله
دا ډیوه د تیرو ختونو خاطره وه
انسانان مې لا لیدل د خیال په سترګو
د غمجنو فریادونه، ډک له قهره
غږ د مینې محبت مې لا تر غوږو
ماشومان مې له نظره تیریدل چې،
دکمر په سر روان وو
د سیند غاړې منډوګي ته کوزیدل ټول

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډول يې سينه ني ځـلانده کـانې
لوړ بـــرجونه يې د شګو جوړول بيــا
هې ټوپونه لاندې کول وو
تښتيدل وو ځغليدل وو

دلته تېر خاطرات هم د فردي ماشومتوب او هم د بشريت د تاريخ لومړنيو پړاوونو ته اشاره ده « هغه مهال چې مدني قوانينو او ټولنيزو قراردادونو د انسان خپلواکي نه وه محدوده کړې».

د تېرو خاطراتو تداعي په کيسه کې مهم ځاى لري، کله چې ايګو « پرځان مين شعور» پر شخصيت « د وجود ښار» حاکم شي نو دعقل په مرسته د «اوس» په زماني مقطع باندې حکومت کوي او هر څه د اوس لپاره غواړي په دوهم ګام کې راتلونکى مهم دى ځکه د ډېر ځله د برلاسي لپاره هڅه د راتلونکي حاکميت ګټلو په نمت کيږي، د ايګو لپاره تېرې خاطرې کوم اهميت نه لري، ځکه ماضي د کمزورۍ، مساوات او تر لاس لاندې والي پېردی، ماشوم د مور او پلار ساتنې «مواظبت» ته اړتيا لري، لومړنيو انسانانو ډله ييز ژوند کاوه او د تفوق عقده يې نه درلوده، د هستۍ اصلي مفهوم «په ښامار کې د ورک سمندر غاړې» هغه وخت څرګند و ، ماشومان به آزاد ګرځيدل او هوسۍ چا نه ښکار کولې، په ښامار کې هغه مهال خودي «ځانځاني» يا انانيت لا د وجود پر ښار حاکميت نه درلود ، او د ژوند اصلي څېره څرګنده وه، ښامار يا خود پرسته شعور د دغې دورې له يادولو څخه ويره لري او هڅه کوي چې د ښار خلک دغه عصر هېر کړي، يو ځل چې لاروى او د هغه معشوقه «ګريوان څېرې شاليلا» غواړي، د هغه عصر يادونه وکړي نو ښامار غوسه کيږي. لاروى ښامار ته تېر وختونه وريادوي ورته وايي: ستا معبد خونوی جوړ شوی، ډېر پخوا خلکو د مينې د الهی لمانځنه کوله، هغه وخت آزادي، مينې او رښتينولی حکومت کاوه، ماشومان آزاد ګرځيدل او پيغلو به له ځوانانو سره په خپل واک مينه کوله د ښامار دغه خاطرات نه خوښيږي او ليونی لاروی او د هغه ګريوان څېرې معشوقه له خپل درباره شړي.

تېرو خاطراتو ته ورګرځيدل يا د هغو بيا را په يادول په ښامار کې څو څو ځله تکراريږي او دا د انساني شخصيت په وده کې د درې ګونو روحي بحرانونو په هر پړاو کې په تېروا وزړو خاطرو کې د انسان يو روحي سير ته نغوته ده چې هر انسان ورسره مخامخيږي.

فرويد به د خپلو رواني ناروغانو د تداوي پر مهال هڅه کوله هغوی وهڅوي چې خپل تېر خاطرات ورته تکرار کړي، فرويد عقيده درلوده چې د ټولو په ياد کې پاتې شويو خاطرو په منځ کې د ناروغۍ لامل خاطرې هم د لاشعور له ساحې څخه د شعور برخې ته راتلای شي او دا مسأله د خاطراتو د تداعي په مرسته ترسره کيدای شي، نوموړي وايي: « هغه عقده چې د تداوۍ پرمهال د ناروغ په ذهن کې را څرګنديږي بايد له اصلي خاطرې يا شاته وهل شوې غوښتنې سره اړيکې ولري». (۹۸-۷)

فرويد فکر کوي چې له تېرو خاطراتو سره – چې په لاشعور کې يې رسوب کړی دی – د بيا تداعي پرمهال « چې د شعور ساحې ته د هغوی د راوستلو هڅه ده» يو شمېر هغه خاطرات هم را په يادېدای شي چې په يوه ټاکلي پړاو کې د روحي بحران لامل يا يو له لاملونو څخه وي. پخپله استاد مجروح د اژدهای خودي «د ځانځاني ښامار دري متن» په شروحو کې ليکي، چې دغه کيسه د ژوند په درېيم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواني بحران پورې اړه لري چې د عمر په څلويښتمو کلونو کې پيښيږي، هغه مهال چې تېر خاطرات يو ځانګړې اهميت لري، استاد ليکي: «د ژوند بحران په اوج کې «زه» يا ځانپالي شعور له ځانه پوښتي چې ژوند ولې وچ او بې خونده دی؟ دی پوهيږي چې د ژوند يو مهم توکی ورڅخه تللی دی، ناڅاپه يې پام کيږي چې دغه «غوره غائب» يا ورک شوی «مينه» ده، د مينې نشتوالی په روحي ژوند کې يوه لويه تشه رامنځ ته کوي ځکه نو د «زه» ټول فکر تېرو خاطرو ته ورګرځي، د ماشومتوب او ځوانۍ خاطراتو ته چې د کيسې په ژبه «د ورک سمندر غاړې» او «د ژوند سرچينې» په لټون پسې راوزي. (۱۰ـ۱۴۲)

د رواني ستونزو يا ناروغيو يو عامل داوي چې ناروغ له يوې هېرې شوې روحي غوټې «عقدې» څخه ځوريږي، پرته له دې چې خپله پرې وپوهيږي د همدې لپاره اروا څېړونکي غواړي ټولې هېرې خاطرې راڅرګندې کړي، چې د غوټې لامل بيا مومي د فرويد د شاګردانو له نظره د رواني غوټې د عامل موندل د ناروغۍ نيم علاج دی، په اروايي درملنه کې تشخيص د تداوي اصلي او غوره برخه ده له همدې امله د هر رواني بحران د څېړنو لپاره تېرو خاطرو ته مراجعه کيږي، په ځانځاني ښامار کې هم وينو چې ښامار د عشق خاطرات له ښاره شړلي دي، غريزې او د ښکلا خوښوونې تمايلات يې په زيرخانو کې زنداني کړي او د مينې شاليلا يې بيابان ته شړلې ده، ښامار يا پرځان مين شعور فکر کوي چې ددغو عاطفي غوښتنو په ځپلو به خپل حکومت ټينګ کړي او له ښاريانو څخه به دا هېره کړي چې پرته له ده څخه بل واقعيت هم وجود لري، مګر کله چې د وجود ښار ورو ورو ړنګيږي، کوڅې شاړيږي، طراوت او ښيرازي له منځه ځي دلته نو زنداني عواطف، تېر هېر خاطرات او د عشق رښتيني تمايلات سر را پورته کوي آن تردې چې په ماڼۍ کې ناست ښامار يې هم شورو ځوروي.

ځانځاني ښامار او عشق:

عشق هغه غريزي تمايل دی چې انسان يې معمولاً له ځانه بهر له بل «شخص يا پديدې – شي» سره لري البته له ځانه بهر ځکه وايو چې له خپل ځان سره عشق «نرسيسيزم» هغه څه دی چې دلته په ځانځاني ښامار کې يې په ځان مين شعور هم ورته ويلي، په دې بحث کې عشق معمولاً له بل سره د مينې او په تېره بيا مخالف جنس سره هماغه عشق دی چې سرچينه يې جنسي غريزه ده، ډېر ځله په عرفاني آثارو او عرفاني حماسو کې د سالک «د حقيقت پلټونکی - په ځانځاني ښامار کې د نيمو شپو لاروی» لارښود داسې څوک دی چې لاروی له هغه سره د مينې اړيکې لري د دانته په الهی کميدي کې بيا تريسه «د دانته معشوقه» د راوي لاس نيسي او هغه د بلې نړۍ سير ته بيايي، مولانا جلال الدين محمد بلخي په شمس تبريز پسې روانيږي او خپلې معنوي نغمې د هغه په فراق کې غږوي، ګويته د «فاوست تراژيدي» کې هلن بيا را ژوندۍ کوي او فاوست يې په مينه کې ليونی کوي، استاد مجروح هم په ښامار کې شاليلا د عشق د سمبول په توګه را پېژني. په ځانځاني ښامار کې عشق څو جلوې لري:

سر به يې کېښود په زنګون
په خپل سوچ کې به ډوب ناست و

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل گريوان ته به يې لاس کړو
بيا به يې ووې
زه شړلی، فراري يمه له عشقه
دا غايبه هستي څه ده؛
هغه عشق دی
نامعلومه ورکه څه ده
هغه مينه
ور په ياد بيا هغه وخت شو
چې څه شانتې فراري شو
الهي د محبت په هغې ورځې، اغوستلی شين کميس و،
دی يې ونيوه له لاسه
بيا يې وښوده له ورايه
هلته دورې يو افق و نامعلوم
نو يې وويې
ځه چې ځو اوس... (۱۰ـ۵۷)

له بل سره مينه مخامخ د نرسيسيزم «پر ځان مينتوب» په وړاندې درېږي. د همدې لپاره عارفان په دې گروهه دي چې:

تو گمان مبر که مفتی به خدا رسيده باشي
تو زخود نرفته بيرون به کجا رسيده باشي

له مقابل جنس سره مينه د فرويد له نظره له جنسي غريزې څخه رازيږي، دغه اروا پوه فکر کوي، چې دې ډول مينې ته معنوي دلايل تراشل هغه څه دي چې موږ يې د ټولنيزو اخلاقي قراردادونو تر فشار لاندې جوړوو او د خپلو غريزي غوښتنو د پټولو لپاره يې کاروو او که نه، ايډ له مقابل جنس سره د اړيکو تلوسه را منځ ته کوي او سوپر ايگو يې شاته تمبوي، ايگو په همدغه منځ کې منځگړيتوب کوي. دلته به د فرويد له خپلې وينا څخه دا څو کرښې راوژباړو:

«جنسي غوښتنو ته لاسبری زموږ د نني مدنيت له گڼو آرونو سره تضاد لري او دا گڼې ستونزې رامنځ ته کوي، د تمدن دا آرونه او معيارونه چې د فرد له جنسي غوښتنو سره تضاد لري د گڼو عصبي ناروغيو لامل گرځي، موږ نه ښايي له دې امله خوشاله اوسو چې خپلې غريزي غوښتنې مو ځپلې يا مو بيخي له منځه وړي دي» (۷ـ۱۵۳)

پوهاند مجروح د ځانځاني ښامار په يوه برخه کې همدغې ناروغۍ او د هغو احساساتو او غوښتنو د ځپلو له امله رامنځ ته شويو عقدو او اضطرابونو ته، چې له عشقه رازيږي، دا سې اشاره کوي:

کوم قدرت چې نوم يې «مينه محبت» و
اوس يې نوم د «تنفر» دی غوره کړی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرونی قدرت د «عشق د جذباتو»
نن هغه ځانته «روحي اضطراب» وايي (۱۰-۹۲)

زموږ فیلسوف شاعر د دې پلوي دی چې په تورتمو سمڅو کې زنداني شوي ځوانان او پیغلې چې هلته پټې یو له بل سره په مینه او پیالو پورته کولو بوخت دي باید آزاد شي او همدوی د چارو واګې په لاس کې ونیسي.

پوښتنه را منځ ته کیږي چې آیا په ځانځاني ښامار کې د عشق هغه معنوي مفهوم، چې صوفیان او عارفان پرې ګروهمن دي، د ځانځاني «ایګو» په وړاندې دریږي او یا هم یوازې غرایز او جنسي غوښتنې؟ د ښامار په کیسه کې د دواړو لپاره بیل بیل ځایونه شته، زه فکر کوم چې شین کمیسې لیلا د معنوي عشق سمبول ده ځکه په بیابان کې او سیږي او یوازې لارویو ته سپینې او رڼې اوبه ورکوي.

هغه د لیوني «مجنون» او د نیمو شپو د لاروی مانیزه څېره ده او لوستونکی کولای شي د لاروی عظمت او مانیز ستر والی د هغې په سترګو کې وګوري. مجروح وایي:

او زه وایم
د هستۍ معنا لیلی ده
که باور نه کړئ نو ورشئ ورته ځیر شئ !
نو به پوه شئ
چې زما په معنا څرنګ د لیلی لبان رنګین دي
بیا زما د ارزښتونو رڼاګانې
په څه شانې
د هغو آبې چشمانو په افق کې تل ځلیږي... (۱۰-۱۵۲)

خو د هستۍ خرابات، هغه ځای چې ځوانان او پیغلې نیمه بربنډ په کې پراته دي او یو د بل له غیږو څخه خوند ونه اخلي، شراب څښي او سندرې بولي دا د بې بندوباره زور ورو جنسي غوښتنو سمبول کیدای شي:

لاروی چې ښه کتلې، هرې خوا ته یې لیدل چې
ځوانان پیغلې یو له بل سره غیږ په غیږ وو
ځینې پټې ځینې لغړ نیمه بربنډ هلته پراته وو
او د ټولو په لاسونو کې جامونه... (۱۰-۱۲۱)

شاعر د غه غریزي غوښتنې د ښامار بې ګناه قربانیان ګڼي او فکر کوي چې دوی به یو مهال د وجود ښار په لړزان راولي.

شاعر حکم نه کوي چې د ایګو «ځانځاني ښامار»، جنسي غوښتنو او یا معنوي عشق ترمنځ کوم یو ښایي بریالي شي او انسان باید د کوم یوه ومني.

ایګو دومره پرځان مین دی چې هره غوښتنه او د ژوند هره رنګیني د ځان تابع کوي او ټول عمر یوازې د ځان په هکله فکر کوي، جنسي غوښتنې که همداسې یاغي پریښودل شي خبره رسوایي ته رسیږي او د فروید په ژبه: «له انسان څخه د شهوت دیو جوړوي.» (۷-۱۵۴)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که یوزاې د معنوي عشق شالیلا ته پناه وړي نو د صوفیانو په څېر به یې ځای د انزوا بیابان وي.
صوفیان فکر کوي چې نفس یا ځانځاني ښامار یوازې د عشق له معنوي قوت څخه ویرېږي او هیڅ کله نه شي ورسره مخامخ کیدای، په ځانځاني ښامار کې کله چې د عشق الهه قهرمان ته بلنه ورکوي چې له هغې سره دعشق او مینې رښتینی سفر پیل کړي نو هغه ویرېږي او ورته وایي چې نه زه همدلته خوشاله یم او نه غواړم له تا سره ولاړ شم.
د هنر کار دا نه دی چې اخلاق تدریس کړي او یا هم حکم وکړي، ځانځاني ښامار د هرې اروایي پېښې تمثیل کوي او د هرې غوښتنې ځای او څرنګوالی را پېژني، ښایي عشق، ماهیت یې او معنوي دریځ یې لاهم نه وي پېژندل شوی.

زړه ناخود آګاه یا ټولیزه ځان ناخبري:

دا پوښتنه وه، پوښتنه آخرینه
ځکه، ځکه دا سوال خو
د زاړه زاړه شعور د وروسته پاتې ګرد او خاورې نه راغلی پورته شوی بیرته کښیناسته فنا شوه په ایرو کې.
(۱۰ـ۱۳۵)
کارل ګوستاو یونګ زوړ یا ټولیز «جمعي» شعور داسې را پېژني: ټولیزه ځان ناخبري د هغو پوهنو مجموعه ده چې پخوانیو انسانانو د خپلې شهودي پېژندنې په مرسته د طبیعت له «پدیدو» څخه درلوده.
د یونګ له نظره د زړو یادونو، نښو او پېښو بیا تداعي د انسانانو په رواني رغښت کې غوره برخه لري او کله خو دا پېښې د اروایي ځوریدنو لامل ګرځي.
ټولیز شعور تر اوسه د خوب او اساطیري شهود په مرسته زموږ ویښ یا خود آګاه شعور ته خپل پیغامونه راستوي، دغه پیغامونه د رازونو او سمبولونو په مرسته تداعي کیږي. یونګ ددغې سمبولیکې ژبې زړو رمزونو ته ارکېټېپونه Archetypes وایي، آرکېټېپونه یا زړېبلګې «کهن الګو» څه دي؟
یونګ یې تر ټولو بدوي انځورونه ګڼي چې د انسان په ځانخبري شعور کې د سمبولونو یا بیلګه یې ښکارندو په توګه ځای نیسي، دی یې داسې تعریفوي: « هغه پدیدې چې له خپل اصلي موډل څخه مایه اخلي او پرته له دې چې خپله اصلي الګو له لاسه ورکړي د بېلا بېلو جزئیاتو په بڼه را څرګندیږي ».
(یونګ ـ۱۰۱)
لړ وړاندې یې له غرایزو سره د اړیکو په هکله لیکي:
«هغه څه چې موږ ورته غریزه وایو فزیولوژیکې راکاړنې دي چې د حواسو په وسیله درک کیږي، خو په همدې وخت کې زموږ په خیالونو کې هم ځان را څرګندوي او غالباً خپل شتون په سمبولیکو نښو کې زباد وي همدې ته زړېبلګه Archetype وایم».
(۱۰ـ۱۰۲)
ارکېټېپونه په رواني هستۍ کې خورا مهم دي ځکه د انسان د ټولو تصوراتو، غریزو، غوښتنو، ځوریدنو او روحي بحرانونو پر زړې «هسته» اغیز لري.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونګ یو شاګرد آنتونیو مورنو فکر کوي چې ارکېټېپونه د اوږدو مودو په تېریدو سره په ټولیز شعور کې ځای نیسي، ارکېټېپونه د افرادو، نسلونو او قومي تړاوونو د همرنګه، هم بڼه او سره ورته ځانګړنو له ورته والي او اوږدمهالي تکرار څخه جوړیږي، د پدیدو په وړاندې که قدیم وي یا نوی خو چې زموږ پر کړو وړو اغیز ولري او سره ورته یا مشابه ځانګړنې ولري په جمعي ضمیر کې د سمبولونو په مرسته ځان را څرګندوي. (۸-۷-۱۳)

ددې بېلګې ډېرې ښوول شوي، چې څنګه زاړه یادونه آن وروسته له سلګونو کلونو څخه په وروستیو نسلونو کې ځان خرګندوي، د بېلګې په توګه داسې ماشومان لیدل شوي چې د سلګونو کاله پخوا پېښې په خوب کې ویني یا هم د خپلو زرکلنو نیکونو مذهبي مراسم ور په یادیږي، حال دا چې د دوی نسل نور نو په هاغه ګروهونه وي ګروهمن. موږ به د نوح(ع) توپان، د حضرت ابراهیم(ع) په اور کې غورځول، د حضرت اسماعیل(ع) قرباني او نور داسې حوادث یا په خوب وینو یا به په خپلو خیالاتو کې د هغو لپاره تصورات لرو، آن کیدای شي له هغو څېرو څخه کومه نښه په یاد لرو چې د چنګیز خان په یرغلونو کې یې زموږ نیکونه او اناګانې وژلي دي.

په ناخود آګاه کې درې روحي حوزې د دریېیو پوړونو «قشرونو» په توګه فرض کړئ.

۱.د بشري تاریخ ګډ روحي پوړ، چې له ټول انساني تاریخ سره اړیکي لري.

۲.د قومي تاریخ ګډ روحي پوړ، چې زموږ د نیکونو «هغو نسلونو څخه چې له موږ سره د وینې او وراثت اړیکي لري» له ژوند سره اړه لري یعنې هغه روحي ګرومونه، اخیستنې، اغیزې، انګیرنې او تصورات چې موږ ته له جنیتیکي پلوه په مېراث را رسیږي او کیدای شي زرګونه کلونو ته ورسیږي.

۳.زموږ د وګړني «فردي» تاریخ روحي پوړ چې له زوکړې څخه بیا تر مرګه د برسېرن پوړ په توګه رامنځ ته کیږي او په هغو پېښو او تصوراتو پورې اړه لري چې د فرد په ژوند کې تجربه کېږي، ویني یې او احساسوي یې.

دغه زړې رواني انګیزې زموږ په روحي شخصیت باندې ژور اغیز لري آن ویلی شو چې زموږ روحي شخصیت له همدغو څخه جوړ دی، ځکه خو پوهاند مجروح په ځانځاني ښامار کې دې ته ځانګړی ځای ورکوي:

لاروی د نیمو شپو وم
هلته ناست د سمڅې خولې ته
هک حیران وم
نږدې هلته
ښکاریده ړنګ دیوالونه
کنډوالې وې د کوم زوړ لرغوني ښار دا
رواقونه ځوړند ځوړند مرمري ستنې ولاړې ځنې ملاستې
داسې فکر مې کولو:
آخر څوک به را پیدا شي
زمانې به وریادیږي تېرې تېرې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ورکې آبادۍ
خبر به واخلي (۱۰ـ۲۵)

د ښامار قهرمان ته څو ځله تاريخ تکراريږي، هغه د يوې پيچلې کړۍ په منځ کې را ايسار دی هر ځل عذاب، مرګ او روحي بحران، کله کله داسې پېښې او کيسې ورته تکراريږي چې ده ته اشنا وي خو په سرچينه او وخت يې نه وي خبر:

لاروي چې دا حال وليد
بې اختياره په خندا شو
ځکه ځکه دا داستان هسې داستان و
چې ده چېرته اوريدلی په بل ځای کې مکررو څو څو واره (۱۰ـ۱۴۹)

او يا :

بيابان و ، تر ورږمۍ وه، توره شپه وه
خو له ماسره دننه يوه ډيوه وه بليدله
دا ډيوه د تېر وختونو خاطره وه
انسانان مې لا ليدل د خيال په سترګو
د غمجنو فريادونه، ډک له قهره اوازونه
غږ د مينې محبت مې لا تر غوږو ... (۱۳-۱۰)

زړه او ټوليزه ناخودآګاه د ځانځاني ښامار په کيسه کې مهم ځای لري، په کيسه کې څو ځله د ښامار واکمن، لاروی او يا هم د کيسې د راوي ليد لوري سره ګډيږي او د پېښو تکرار په اوبو کې د کړيو په څېر تکميليږي، ښار څو ځله شاړيږي او ورانيږي څو ځله د ښيرازۍ وختونه را په يادېږي، قهرمان ښار ته راځي، واکمني کوي او مري، ښامار د چينجيو په ډنډ کې زيږي او لوييږي او ښار ته ځي ، يو ځل مخکې له لاروي څخه رارسيږي، دواړه تصوره اخيستل کيدای شي يا خود پېښو استمرار او تکرار او يا هم د يوې پېښې بيا بيا انځورول له مختلفو ليد لوريو څخه، کيسه يوه ده، موږ په خپله زړه ناخود آګاه کې څو څو ځله ژوند کړی دی.

ارواپوهان فکر کوي چې د تناسخيانو د بيلا بېلو معادونو ژوند هم تر يو بريده په ټوليزه ناخودآګاه کې د هغوی په تېرو خاطراتو پورې اړه لري چې د مذهبي ځانګړتيا او اهميت له مخې هغوی ته ډېره د پام وړ دي.

يو ځل کله چې د مرګ استازي بوډۍ قهرمان ته ورځي او له ځان سره تللو ته يې بولي خو قهرمان ورته وايي چې ماته موقع راکړه چې بيا ژوند وکړم او دا ځل به هغه تېروتنې نه کوم چې تېر ځل مې کړې خو بوډۍ ورته وايي چې نه ته به بيا هم همدغه څه وکړې، ځکه دا هر څه به ستا هېروي، د جمعي ناخودآګاه د ټوليز ځان ناخبري شعور، ځانګړنه همدا ده چې ټول تېر ژوندونونه يا خاطرات يې هېروي يوازې د ځينو سمبولونو او رمزونو په څېر په خوب يا کله هم ويښ شعور ته راځي. له زړو اساطيرو سره زموږ مينه – سره له دې چې پرې عقلي باور نه لرو – له همدې ځايه ده، چې زموږ په زړو يادونو کې ځای لري او په لرغوني شعور کې بلاخره خپل عقلي ځای ته ځان رسوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځانځاني ښامار کې هنر ته تمايل:

ايمانويل کانت فکر کاوه چې هنر د ښکلا خوښوونې له غريزې سره مخامخ اړيکې لري استاد روهي هنر ته دغه تعريف غوره بللی:« هنر د ټولنيز شعور او بشري فعاليت يو ځانګړی شکل دی، چې واقعيت (Reality) په هنري ايماژونو کې منعکسوي او په استتيک ډول سره د نړۍ د پېژندنې او انځورونې وسيله ده.» (۱ – ۲۲)

دا د هنر تر ټولو عقلي تعريف دي خو بيا هم په کې د منځ ټکی استتيک «ښکلا خوښوونه» ده، انسان ښکلا ته د رسيدو لپاره هنر رامنځ ته کوي او له هغه ځايه، چې ښکلا خوښوونه د يوې غريزې په توګه د بشر همزولې ده، هنر هم، چې د دغې غريزې ممثل دی، له بشر سره ګډ نړۍ ته راغلی. هنر له ښکلا او تخيل څخه زيږې او د انسان د روحي تنديې د خړوبولو چاره ترسره کوي. موږ ولې هنر ته اړيو، ځکه په شعور کې مو ځينې شاته تمبول شوي ګرومونه (عقدې) غواړي له دې لارې څخه ځان آزاد کړي.

ښامار که څه هم پخپله په يوه ښکلي قصر کې اوسي خو ښکلا يې نه خوښيږي په ښار کې د ښکلا هر مظهر نابودوي. په لومړۍ ورځ کله چې ښار ته ننوځي نو د ښکلا نښه «غرځنۍ» په غشي ولي:

په دې وخت کې نژدې هلته
غرځنۍ وه ګرځيد له مسته مسته
ساده زړې، بې خبره، وه معصومه پاکه پاکه
قهرمان ژر په لينده کې غشی کېښود
په يو کش غشی روان شو
غرځنۍ زړګی شو څېرې... (۳۱-۱۰)

خو د ښکلا پر عکس ښامار د بت پرستۍ ګروهې ته اهميت ورکوي او غواړي په خپله ګټه يې وکاروي. ښامار د ښار راهبانو ته دنده ورکوي، چې دده د هسکې ماڼۍ خوا ته يو معبد جوړ کړي، چې دده «ښامار» مجسمه پکې ايښې وي چې نيم انسان او نيمه اژدها وي، بوډا راهب د ښامار په استازيتوب خلکو ته امرو نهې کوي او د ښامار قرباني او نذرونه مني.

خپل ځان ته پرستش د ځانځاني ګروم «عقدې» نښه ده همدغه ګروم د هنر او ښکلا پر ضد دريږي. په ځانځاني ښامار کې له ځانغوښتنې او ځانځانۍ څخه را زيږيدلې ګروهه او عقيدوي تمايل د ښکلا او هنر پر خلاف ده استاد مجروح ليکي:

د معبد د ګنبد لاندې
يو بوډا به ستر راهب و
جامې ژيړې، کميس اوږد
سرسرتور هم
د بت پښو ته به تل ناست و
بيا به ده د بت له خولې کړه بيانونه...
... ټول ښايسته ښکلي شيان چې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر چاوو په کورو کې
ټول راتوی خرې خرې شول
دبت پښو ته
زیبایي له ښاره ولاړه
په معبد کې زنداني شوه (۱۰ــ۳۴-۳۳)

د نوې اروا پوهنې له نظره شاته تمبول شوي غرایز او عواطف که د هنري استعداد له مجرا څخه فوران وکړي نو د هنري پنځوونو «تخلیق» لامل ګرځي او Ego «ځانځاني» چې ددغو غریزو او عواطفو د فوران مخالفت کوي له هنر او ښکلا خوښونې سره هم مخالفت کوي، د هنري استعداد د ودې مخه نیسي، د خود پرستۍ شعور هڅه کوي د ګروهیزو دلایلو او خنډونو په مرسته د هنر او ښکلا مخه ونیسي.

داسې ادعاوې ډېرې دي چې د ښکلا خوښوونې غریزه د انسان په حیواني روان پورې اړه لري، حال دا چې د انسان Super Ego له حیواني غرایزو څخه کرکه لري، خودپرست شعور غواړي انسان له ټولو حیواني غریزو څخه لرې کړي. داروین فکر کاوه، چې:

« د ښکلا پېژندنې حس له پوهې سره اړیکې لري او آن ژوي هم د ښکلا پېژندنې حس لري». (۱۴ – ۱۲۵)

جیرین Girin همدا خبره په بله بڼه داسې کوي:

«د ښکلا د پېژندلو لپاره له غریزي ځواک پرته په بل څه فکر نه شو کولای».(۱۲۷-۱۴)

د ځانځاني بت د لمانځونکي ځواک او د ښکلا خوښوونې د غریزي ترمنځ شخړه او رواني جګړه په ځانځاني ښامار کې ځو ځایه په تفصیل راغلې چې ډېره په زړه پورې ده.

په ځانځاني ښامار کې د عقل او فکر دریځ:

د استاد مجروح له متن څخه ښکاري چې عقل او فکر د احساساتو او غریزو په مقابل کې ځای لري. پر ځان مین شعور عقل او فکر د خپلو غلامانو په څېر استخداموي او خپله پاچاهي د همدوی په زور ټینګوي.

په نوې اروا پوهنه کې عقلي ځواک او فکر د وسایلو په توګه د ویښ شعور لپاره کار کوي. دغه ځواکونه پرځان مین شعور ته لاره هواروي چې د ځانستاینې، ځانولۍ او ځانښونې لپاره منطقي لارې پیدا کړي؛ غریزي او عاطفي ځواکونه په شا وتمبوي، استاد مجروح لیکي:

غریزې او عاطفې او هیجانونه
وو ددې هېواد لرغوني او سیدونکی
بې پروا به ګرځېدل آزاد سرمسته
په ځوانۍ او په ښکلا کې
تل بهار وو
تا کړه دغه اوسیدونکي، له ځان دورې
یا پابند تا په قیدو په دسپلین کړل...
... تا دوی واستول زندان ته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې لاندې
زنداني د تل د پاره ابدي شول
تا مونده کړه، فقط دوه شيان
غلامان بس
يو و عقل، بل و فکر
دواړه ستا مشاورين شول...

د انسان روحي بدلونونه غير ارادي او نامرئي لاملونه لري، ځکه چې له تحت الشعور سره مخامخ اړيکي لري، عقل او فکر د انسان د ذهني فعاليت ارادي ځواکونه دي او د شعوري فعاليت عمده وسايل دي، له علمي پلوه هم د استاد مجروح دغه سمبوليک تمثيل د منلو وړ دی.

ژورخپګان (Depression):

دا تر ټولو ملموسه او جدي رواني ستونزه ده چې انسانان ورسره مخامخ وي. ډېر ځله د ژور خپګان يا ديپريشن لامل نه وي معلوم، اروا پوهان فکر کوي چې د ژورخپګان د علاج پيل همدا وي چې لامل يې وپېژندل شي. يوه رواني فرضيه دا سې هم ده چې ژورخپګان هغه مهال رامنځ ته کېږي چې انسان له خپل ځانه ناهيلی شي. پر ځان بی حده باور او بيا د ناتوانۍ له امله ددغه باور ماتيدل ديپريشن رامنځ ته کوي.

د شکست او ماتې احساس له خپګان سره مل وي «ځانځاني ښامار» وايي چې ستر فاتح «خودي ښامار» يعنې پر ځان مين شعور ددغې ناروغۍ راوړونکی دی:

ستر فاتح د ټول عالم خو
ډېر راوړي وو له ځان سره ميکروبونه د ساري ساري امراضو
يو مهلک زهر قاتل يې
د وجوده خپريدو هم
ده راوړي و دې ښار ته
درې مرضه:
يو مرض غم او خپګان و
بل مرض قهر و عضب و
درېيم ډار او واهمه وه...
... زيات شمېر ښځې، ماشومان او بوډا يان به
په مرض د غم خپګان اخته کيدل...   (۱۰ـ۴۱)

اروا پوهان کله کله له خپلو ناروغانو سره د خبرو اترو، مصنوعي خوب ورکولو يا هيپنوتيزم (Hypnotism) او نورو طريقو په وسيله غواړي د هغوی تحت الشعور ته لاره وکړي او د ګڼو هېرو شويو عقدو په منځ کې د ناروغ د خپګان لامل وپېژني بيا نو د دوی په نظر درملنه اسانه وي. راځئ وګورو د ځانځاني ښامار اتل څنګه هڅه کوي د خپل خپګان لامل وپېژني.

... بله ورځ، چې دا توپان سخت چليدلو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند ، هستي يې لړزوله
ناڅاپي ورته ښکاره شو ، ددې هسې پريشانۍ
علت سبب لوی
ده ګومان کړلو يو وختی
چې په ژوند او په هستۍ کې
يو لوی درد خو ، تېريدل د زمانې دي
اوس يې پام شو چې عظيم درد
د زمان تېريدل نه دي
هيبتناکه وحشتناکه درد خو بل دی
دريدل د زمانې دي

د شعور واکمن سره له دې چې پر ښار حکومت کوي، په ښکلې ماڼۍ کې اوسي، بې قيد و شرطه واکمن دی خو بيا هم له ژور خپګان سره مخامخ دی. تل ځوريږي او ويريږي، د خپل خپګان، ځور او ويرې په لامل هم نه پوهيږي، په داستان کې شاعر نتيجه اخلي چې بالاخره قهرمان د خپل خپګان لامل مومي او هغه د مرګ حتمي راتلل دي.

په دې اړه د ښامار له روايت څخه دا پايله هم ترلاسه کيږي چې ژور خپګان که ونه سپړل شي په روح کې ګواښمن ګرومونه «عقدې» رامنځ ته کوي چې دغه ګرومونه بيا د جنايت او جرم لاملونه ګرځي او د انسان په نهاد کې جنايت کولو ته ميلان رامنځ ته کوي:

زلمو تل شخړې جګړې کړې دښمنۍ کړې
مرګ قتلونه به يې کول
تو يولې به يې وينې يو د بل تل
ډېر کوچنيان به د ځوانۍ له عمره مخکې
د خپګان په نرۍ تبه رنځېدل او مړه کيدل

ژور خپګان د قهر، ويرې، اضطراب او بې باورۍ لامل هم ګرځي، بې باورې د يوې رواني نيمګړتيا په توګه ټولنيزې ستونزې هم را زيږوي:

که مرض د غم خپګان به لږ قلار شو
که د قهر او د غضب تبه به لاړه
واهمه او ډار هيڅ وخت نه ورکيدلو
ساري بد مرض خود او
چې جاري تل شامدام و
نور به خلکو يو پر بل اعتماد نه کړو
نه باور د چا په مينه محبت و
نه دوستي وه، نه اخلاص و ، نه رينښتيا رينښتيا خبرې
ډاريدل خلک يو بل نه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مرګ څخه ویره:

«د ژوند تلپاتې اضطراب دادی چې ژوند تلپاتې نه دی!»

لومړني انسانان چې وپوهیدل مرګ حتمي دی او له مړینې چاره نشته نو له تلپاتې اضطراب سره مخامخ شول، له مرګ څخه ویره د ناځانخبري شعور په درې واړه پوړونو «تاریخي»، «قومي» او «فردي» کې پټه ده او هر انسان د موریانې په څېر له دننه څخه خوري. د تلپاتې ژوند لپاره هڅه د انسان یوه داسې تلوسه ده چې تل یې دغه عجیب موجود کړولی دی او تقریباً همیشه په خپل دې کړاو او هڅه کې ناکام پاتې شوی.

زړې اسطورې، بېلا بیلې مذهبي کیسې، افسانې، شعرونه، انځورګري او تاریخي روایات ددې شاهدان دي چې انسانانو تلپاتې ژوند ته د رسیدو لپاره څومره کړاوونه ګاللي دي.

تر نورو د زړې موندل شوې حماسې ګېل ګمېش یوه لویه برخه په دې هکله ده چې ددې حماسې اتل ګېل ګمېش له مرګ څخه د تېښتې او تلپاتې ژوند ته د رسیدو لپاره اوږده سفرونه کوي. هغه چې ویني د ډېر نږدې دوست یې «انکیدو» چې غورا غښتلی او ځواکمن و، مړي نو پخپله فنا یې باور راځي، دا نو د ګېل ګمېش په څېر متکبر او غښتلي پهلوان ته تر ټولو لویه غمیزه «تراژیدي» ده چې پر خپل مرګ باور وکړي. ګېل ګمېش ددې لپاره چې د تلپاتې ژوند راز ومومي د بلې دنیا سفر پیلوي او د نوح (ع) چې په منظومه کې د «اوته نه پیش تیم» په نامه یاد شوی ملاقات ته ورځي. له دغې مشهورې او زړې حماسې څخه به دا څو کرښې راوژباړو!

اووه شپې او ورځې مې د هغه «انکیدو» مړی وساته!
نه مې پرېښوده چې ښخ یې کړي
آن چې له پزې څخه یې چینجي راولویدل
د هغه تر مړینې وروسته مې ژوند ته ونه شو کتلای
او لکه د بیابانونو غل، ورڅخه پټ ګرځمه
اوس اې میرمنې!
ای «سی دوري سابیت»* چې درته ګورمه!
آیا کولای شم چې له مرګ سره مخامخ نه شم
او له دې ویرې څخه ځان لرې کړم؟
سي دوري سابیت ګېل ګمېش ته وویل:
«ګېل ګمېشه! خوشې هڅه کوې؟
هغه تلپاتې ژوند چې ته یې لټوې
هیڅکله به یې تر لاسه نه کړې

* سی دوري سابیت snider sabit هغه پوهه ښځه چې ګېل ګمېش ته په یوه مزله کې مخې ته ورځي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې آدم يې هستاوه
مرګ يې هم په نصيب کړ...   (۱۰ـ۱۴۳)

له مرګ څخه ويره دومره د انسانانو پر شعور، حواسو او خوبونو حاکمه ده چې د روحي اضطرابونو، خپګانونو، ناهيليو او د پوچۍ د احساس لامل ګرځي.

انسان فکر کوي، دا هر څه ولې کيږي، يعنې څه؟ او بالاخره مرګ !!!

د يونان، روم او هند په زړو افسانو کې لسګونه پېښې دا سې موندلی شئ چې يو څوک د ابدي ژوند په لټه کې خپل هرڅه پريږدي او له ځانه بهر وزي. د حضرت خضر (ع) چينه، د آب حيات اصطلاح، د کلپسو وصال، د لمرد زوی - يا د لمرد رب النوع - طلايي وينښته او دا سې نور هغه اساطيري سمبولونه دي چې د تلپاتې ژوند هيلې انځوروي.

کره کتونکي وايي، چې «اوديسوس» ځکه د يونانيانو په نظر استثنايي قهرمان دی چې خپلې ميرمنې او هېواد ته د وفادارۍ لپاره له ابدي ژوند څخه تېر شو، هغه مهال چې د «اوجيجيه» ټاپو ته ورسيد او د کلپسو په نامه يوه ښاپيرۍ پرې مينه شوه، دغې ښاپيرۍ اوديسوس اته کاله په ډول ډول بهانو له ځان سره وساته او بالاخره يې چې خپل کور ته د هغه د ستنيدو تنده وليده ورته يې وويل، چې که له ما سره پاتې شې نو ابدي ژوند به دې په برخه شي، خو اوديسوس ونه منله او په پای کې زئيوس له کلپسو څخه غوښتنه وکړه چې اوديسوس ته اجازه ورکړي چې ولاړ شي.

څومره لوی قيمت! ښايي اوديسوس هم ځکه داريسک منلی و، ډاډه و، چې ابدي ژوند نشته او بالاخره به مري، خو په هر صورت ظاهراً يې د خپلې وفادارۍ لپاره لوی تاوان په ځان منلی و.

ګويته د فاوست په تراژيدي کې همدې ته اشاره کوي، فاوست د يوه تلپاتې ژوندون لپاره خپل روح په شيطان پلوري.

د شرقي صوفيانو په آثارو کې پر معنوي ابدي ژوند ټينګار کيږي، دلته هم د فنا او مرګ له ويرې څخه تيښته شته، عرفان يوه لاره په ګوته کوي او هغه د عرفاني سلوک او درجو په تېرولو سره حق ته رسيدل دي، دوی باور لري چې د رياضت، تقوا او نفس سره د مبارزې له لارې د وصلت او وحدت درجو ته د سالک رسيدل هغه ته جاويد او ابدي ژوند او فلاح ور په برخه کوي. موږ ګورو، چې د تصوف له نظره د ابدي ژوند يو لوی خنډ نفس دی، هغه نفس چې موږ ورته ځانځاني ښامار يا ايګو هم وايو.

استاد مجروح کټ مټ همدا خبره تمثيلوي او د دې پېښې رواني اړخونه انځوروي، هغه اضطراب او ويره چې انسان يې له مرګ څخه لري په ځانځاني ښامار کې څو ځله انځور شوې ده:

پرښته د تروږمو
بله ورځ، دا زموږه قهرمان ستر،
شو را پورته له درانه خوبه ناوخته
د هميش په شان يې وکتل خپل ځانته آئينې کې
خو هر څومره چې به ځير شو ائينې ته
يوه څېره ناشنا ناشنا ورته ښکاره شوه
ده ونه پېژاند ځان هيڅ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه ځکه،
دده عکس په آئینه کې ډېر مغشوش و
او عجبه خو لا دا وه
په آئینې کې دا څېره ورو ورو روانه ورکیدله
* * *
هم په دې ورځ، چې ماښام شو توره خړه
را پیدا شوه له کوم ځایه
را روانه، پټه پټه، غلې غلې
یوه ناشنا زړه بوډۍ وه
د ښار لویې دروازې ته ودریدله
څېره بده، هم مرموزه
تور کمیس تور یې پرتوگ تور یې زړوکی د لوگي وو
د ښار لویه دروازه شوله برسېره،
په خپل سر له خپل ځانه
بوډۍ ننوته ښار ته
د هغې هسکې ماڼۍ په لوري لاړه
خو ناشنا شانتې بوډۍ وه،
بې له دې نه چې قدم په ځمکه کښېږدي
د ښایسته زینونه وختله پورته
بې له دې نه چې کوم مکث یا توقف کړي
د مرمرو جگو ستنو نه شوه تېره
د ښایسته ځلانده قصر دروازې ته ودریدله
دې بوډۍ بیا،
نه زنځیر د دروازې وشرنگولو،
نه یې ور وټکولو،
ور برسیره په خپل سر شوه
بوډۍ لاړه، شوه په قصر کې دننه
دا ناشنا زړه بوډۍ خو
څېره بده هم مرموزه
ستر واکمنه پرښته د ترورمو وه
دا راغلې وه د ستر واکمن دیدار ته
خو لا اوس هم
تیار نه و ملاقات ته قهرمان ستر

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرښته وه ور روانه، ورنژدې شوه
قهرمان ستر یې له لاسه ونیولو
بیا موسکۍ موسکۍ کیدله
څېره بده هم مرموزه
بیا یې وکړو اشارت ناشنا افق ته
هلته دورې قهرمان ته
څه چې څو اوس
قهرمان زموږ ووډار شو
له دې هسې نااشنا مسافرت نه
نو یې دا شانتې ځواب کړو :
زه خو دلته میشته خوښ یم
ددې ښار په دیوالو کې
د ښاریانو د څراغ په پلوشو کې
ستر واکمنې پرښتې ورته په نرمه ژبه ووې
خبر نه یې؟ چې اوس دلته خو څوک نشته
نه کوم ښار شته، نه ښاریان نه څراغونه !
قهرمان په زارۍ ووې
اخر زه خو، لا تر اوسه،
په خپل ژوند پوه شوی نه یم !
نه لذت ما کوم میندلی ! نه لیدلې خوشالي ما
لاتر ننه، لاتر اوسه
حتی نه دی پیدا کړی، ما خپل ځان هم
لږ نوبت راکړه چې لاړ شم،
یو ځل شاته،
تېرو شو پړاوو ته بېرته ستون شم
خپله ورکه، نامعلومه، خو پیدا کړم !
بیا یې ووې:
خبر نه یې؟
اوس خو وخت ناوخته شوی دی بې شانه
په شاتګ هم بې فایدې دی، ستا دپاره
څکه ته به بیا تکرار کړې
کړې کړې ګناهونه
بیا به درومې، څغلې څغلې،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانځاني پسې د ځان خپل
هم په دې سراب پسې به بیا روان شې
په اخر کې، یو ځل بیا به،
ته را ورسیږې دلته، دې صحرا ته
قهرمان په زارۍ ووې
ته غوږ کښېږده...
زه خو اورم یو اواز له لرې ځایه
زه یقین لرم چې هلته په بېدیا کې
ما څوک غواړي، ماته غږ کړي
څوک زما په انتظار دي
اجازت را کړه چې ورشم
تپوس وکړم. چې څه وایي؟
زه باور کړم، کوم مهم پیغام لري زما دپاره
بوډۍ بیا وموسکېدله، په خندا شوه
نو یې ووې:
دا خو زه یم چې راوړې مې پیغام دی، ستا دپاره
یو پیغام د پیغامونو !
ته پخپله ښه پوهیږې،
چې په سراسر نړۍ کې
اوس څوک نشته غیر له مانه
چې اواز در باندې وکړي
انتظار وي ستا راتګ ته
یا پیغام کوم درته راوړي
کوم آواز
چې اوس ته اورې
بل څه نه دي
د خزان بې رحمه باد دی
زما دوست زما ملګری
چې را الوزي په غنو په اغزو کې
قهرمان یو ځلې بیا پېل په زارۍ کړو
اخر دومره خو فرصت لږ شانتې را کړه،
چې یو ځلې، د دریاب غاړې ته لاړ شم
یو وار بیا تماشه وکړم،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسمان د آبي رنګه کنارو زه
د سيند پورې غاړه تېر شم دورې دورې
دا خپل ځان لړ شانتې هېر کړم
څو شېبې لنډې خو وکړمه ژوندون زه
لکه څوک چې هڅه کاندي
کوم بدخويه، ناکلاره کوچنی په خوب باندې بيده کړي
په دې شانتې، دا بوډۍ هم
مهربانه وه بې شانه
په پسته ژبه لګياوه، نرمه نرمه
په ورو ورو يې ورته ووې
اې زما د زړه واکمنه
هر څه تېر دي
اوس خو ډېر ناوخته شوی دی ناوخته
د زړه سره ! ستا يادېږي؟
په هر لار چې تا ګوزر کړو
پل معبر دې ورانولو
په هر سيند چې تېرېدلې
نو بېړۍ به دې سېځلې، خپلې شاته
تا ګومان کړو.
چې په دې شان د غليم لاره شوه بنده
هيڅ دشمن به په تا ونه کاندي برید نور
په واقع کې ته خو هغه قهرمان يې
چې دې خپلو فتوحاتو يې مات کړی مغلوب کړی
اوس نه پل شته، نه معبر شته، چې پرې تېر شې
نه کښتۍ شته، نه زورقه چې په سيند دې پورې باسي
لارې نشته
ټولې بندې دي ترلې
يګانه لار د خپل ځان د هېرولو،
هغه لار ده، چې يې زه درته درښايم
يګانه پړاو چې هلته
د خپل ځان له جهنمه خپل ځان خلاص کړې
هغه ځای دی،
چې زه اوس تا له خپل ځان سره هلته بيايم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

* * *

د لومړي کرت د پاره
په خپل ژوند کې
قهرمان په حساب پوه شو
بينايي ورته پيدا شوه
چې هيڅکله، په عالم کې
تبنتبدلی هيڅوک نه شي له قسمته
که هر څومره نن سبا کړي
سرنوشت ته
بيا سبا دی، بيا انجام دی، خاتمه ده
قهرمان په ژور تل کې د هستۍ خپل
احساس وکړو
چې مطلق يوازې پاتې دی يوازې
او فقط يوه لاره پاتې بله نشته
هغه لار چې تللې، د ناشنا منزل په لوري
په تورتمو تروږمو کې
نامعلومه، بې انجامه
نو را پاڅيدو ولاړ شو
د تورتم په پرښتې پسې روان شو
بيا را ووتل دوی دواړه
د مانۍ له کنډوالونه
د لوی ښار له خرابونه. بيا روان شول
لاړل لاړل کومې خواته نامعلومه...

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم فصل

په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور

ښايي پوهاند بهاؤالدين مجروح لومړی افغان معاصر شاعرو ،چې په خپل شعر کې يې دنوې اروا پوهنې يوه موندنه (تحت الشعور) تمثيل کړې ده. او هغه هم په ډېره په زړه پورې بڼه ، ځانځاني ښامار په حقيقت کې د ځانځاني نړۍ د لاروی سفر له شعور څخه و تحت الشعور ته تمثيلوي او دا ښيي ، چې څنګه د تحت الشعور په تورو سمڅو کې دانسان ډېره برخه هستي پټه ده ؟

پخپله استاد مجروح داژدهای خودي (فارسي متن) په پايليکونو کې کاږي:

«ځان خبری شعور هغې سمڅې ته ورته دی ، چې ژور تيا يې ځانپرسته شعور ته دليدو وړ نه ده ، خو په يوه بحراني دوره کې وګړی خپل چاپيريال تش ، وران او وچويني ، نو فکر کوي ، چې د ژوند انګيزې ښايي په تحت الشعور کې پټې وي. يا په بله ژبه د ژوند سرچينه د سمڅې په ژورو کې ورکه ده او بهرته له بهيدو څخه پاتې ده. انسان مجبور دی ، چې د ذهن له بې ژونده برخې تير شي يا د اثر په ژبه (د وچ بيابان او دښتې سفر پيلوي) او د تحت الشعور درشل ته رسيږي ، مګر... ځانپرسته شعور په تحت الشعوري منځپانګه کې ورکيږي او (ځانځاني) او (انانيت) يا ځانولي له لاسه ورکوي ، په عامه ژبه دې حالت ته ليونتوب وايي.» (۱۱ـ۱۴۲)

استاد مجروح يو بل ځای د تحت الشعور په اړه ليکي:

« د تحت الشعور غبرګون د شعوري کړنو جبران دی ، په دې مانا ، چې شعور بهر پلوی دی ، او هڅه يې داده ، چې د بهرنۍ نړۍ له حالاتو سره جوړ جاړی وکړي ، خو پر عکس د بنياد مانو ګډې تجربې ښيي ، چې تحت الشعور دروني غبرګون ښيي.» (۱۱ـ ۱۵۹)

تحت الشعور (ناخوداګاه) يا ځان ناخبری شعور Unconscious د The skeptic's Dictionary - انلاين سيند -

داسې تعريف کړې:

The Unconscious or Subconscious mind, according to classical fieudian psychoanalysis is a part of the mind that stores Repressed memories .

ژباړه:

ناخوداګاه ياتحت الشعور دفرويد دکلاسيکی اروا پوهنې له مخې دشعور هغه برخه ده ،چې شاته تمبول شې خاطرې او غرايز پکې خوندي (زيرمه) شوي وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکیپټکیس ډیکشنري د ناخوداګاه یا تحت الشعور دواړه انګریزي معادلات: Unconscious او Subconscious را اخښتي. (Un) د (لا) یا (نا) او Sub د (تحت) او conscious د شعور په مانا دي. عربي معادل یې لاشعور او تحت الشعور کېږي او پښتو یې پوهاند زیار ځانخبري او ځان ناخبري بولي.

دا تر شعور ورها خوا د انسان دهغو شاته وهل شویو ، هېرو شویو او ځپل شویو غریزو ، تخیلاتو ، خوبونو ، غوښتنو ، او عقدو زیرمه ده ، چې د فردي ، قومي او ګډ بشري ژوند په اوږدو کې له شعوري ساحې څخه تحت الشعوري برخې ته رسوب کوي. اوس مهالي ارواپوهان فکر کوي ، چې هیڅ عاطفي – فکري – تخییلي – ذهني او استدراکي پېښه کاملا نه ورکېږي او لکه ماده یوازې خپله بڼه بدلوي ، ښایي ګنې پېښې تحت الشعور ته ننوزي. دفروید کشف دا و ، چې دغه تحت الشعوري پدیدې هڅه کوي په بیلابیلو بڼو بېرته د شعور ساحې ته راشي نوموړی په دې اړه په زړه پورې مثال هم ورکوي ، چې وروسته به په تفصیل راشي خواوس به تحت الشعور د پیژندلو لپاره یو څه نور تفصیل هم ورکړو.

ددې لپاره ، چې تحت الشعور وپېژنو او د شعور له ساحې څخه یې په توپیر وپوهېږو اول به د شعور تعریف وګورو. دځانځاني ښامار شاعر پوهاند مجروح په خپل یو بل اثر «دجبر او اختیار دیالکتیک» کې د شعور ساحه دهاملتون او بالدوین له نظره رامعرفي کوي:

«شعور conscious هغه نسبتاً کامله، نسبتاً رڼه پوهه ، چې روح یې په خپلو حالاتو او خپلو اعمالو لري. موږ دشعور تعریف نه شو کولای. موږ پخپله ښه پوهیدای شو ، چې شعور څه شی دی؟ مګر موږ نه شو کولای ، چې غیر له کومې اشتباه دا رڼه پوهه ، چې موږ یې په ځان لرو ، نورو ته د تعریف په شکل وپوهولای شو. ددې علت بسیط دی. شعور دهرې پوهې په ریښه کې پروت دی . (هاملتون)

هغه حالت ، چې موږ ورو ورو په یو بې رویا خوب کې له ځانه بې ځانه کیږو ... هغه حالت په کوم کې ، چې موږ ورو ورو دیو آواز په وسیله راویښیږو او په ځان پوهه پیدا کوو دا هغه څه دی ، چې شعور ورته وایي» (بالدوین)

استاد مجروح وړاندې داخلاقي شعور پېژندنه هم کوي ، چې پر اعمالو دقضاوت قوه ده. (۱۱-۱۷۳)

له تحت الشعور سره موږ هیڅ راز ارادي تماس نه لرو . شعور زموږ دوینښې پوهې ساحه ده ، چې کارووېږي. استاد مجروح لیکي ، چې «فکر پخپله د تحت الشعوري قواوو د تاثیر لاندې دی.» (۱۱-۷۰)

دفروید له نظره تحت الشعور په یو بل ځای کې داسې راپیژني:

«دفروید په عقیده تحت الشعور د روح هغه منطقه ده ، چې د انسان ابتدایي او حیواني غرایز پکې په مجادله کې دي ، عقل ، فکر ، تخییل ، اخلاق ، صنعت ، اونور انساني صفات او مظاهر که موږ په دقت تحلیل کړو ، نو په تهداب کې به یې دغه حیواني غرایز بیا مومو .... دفروید په فکر د انسان اساسي غریزه جنسي او شهواني غریزه ده ، چې د آرټ (شعر) مجسمه تراشي ، نقاشي ، تمدن... په راز راز رنګینو جامو کې ځان رانښکاره کوي. (۱۱-۷۱)

که څه هم تحت الشعوري فعالیتونو یا د شاته وهل شویو عقدو فوران ، ځان ناخبری (ناخوداګاهي) تمایلاتو ته بشر له پخوا هم متوجه و ، د یونان ، هند ، مصر او بین النهرین زاړه آثار ، دنړۍ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني لرغوني مذهبي متون او لرغوني ادب ددې شاهد دی ،چې انسان خپلو ځانځاني الهامونو ته متوجه و . او ډېر ځله يې په خپلو هنري – ادبي پنځونو کې دغه الهامونو ته اشاره کړې ده.

له ډېر پخوا څخه خوبونو ، تخييلي سمبولونو او په اساطيرو او حماسو کې د کرکټرونو غير شعوري انګيرنې په تحت الشعور کې غريزي غوښتنې ناپيژندل شوې تداعي ګانې موږ دې حقيقت ته متوجه کوي ،چې د تحت الشعور ساحې ته ورته يو پټ راز وسواسي بشر ته ځان ورښوولی دی.

حماسه پيژندونکي فکر کوي ، چې ګېل ګميش يوازې ددې لپاره دهوم ببه (درس دځنګل پاچا) جګړې ته ملا ونه تړله ، چې تر ځان بل ځواکمن يې نه غوښت ، چې ژوندی دې وي ، بلکې د اساطيرو پوهان فکر کوي ، چې ښايي له تاريخي پلوه ګيل ګمېش له هوم ببه څخه په قومي ناخوداګاه کې ګروم (روحي عقده) درلوده او کله يې چې دهغه وژل وليدل دغه ګروم پرانېستل شو . د پاچا اديپ په حماسه کې دفرويد پلويان په ناخوداګاه کې هغې پټې عقدې ته اشاره کوي ، چې ګواکې زامن يې د پلرونو په وړاندې لري ، د دوی په نظر پاچا اديپ خپل پلار يوازې د تصادف له مخې نه و وژلی، بلکې په تحت الشعور کې يې له هغه سره کرکه وه. نوي اروا پوهان يو ګام وړاندې ځي او په دغې تراژيدي ډرامه کې ابوالهول او دهغه معما له پلارولۍ سره د کرکې سمبولونه ګڼي ، چې په عيني توګه نه بلکې د اديپ په ذهن کې به پېښې شوې وي. په اروا پوهنه کې د اديپ عقده مشهوره ده او داهغه عقده ده ،چې زامن يې له پلرونو سره لري.

خو زيګموند فرويد کولای شو ل په روح کې د تحت الشعوري پديدو او پر شعور دهغوی اغيز راوپيژني ، که څه هم استاد مجروح د فرويد کشف بشپړ نه ګڼي اووايي:

« د تحت الشعور کشف د اهميت له مخې د کريستوف کولومب د کشف په څير و ، نوموړی ، چې امريکا ته ورسيد فکر يې وکړ هندوستان ته رسيدلی دی او په دې پوه نه شو ،چې يوه نوې لويه وچه يې موندلې ده. په همدې توګه فرويد د ناخوداګاه شعور قلمرو وموند خو هغومره ، چې نن ددې امر (تحت الشعور) په اهميت خبرې کېږي ، فرويد په خپل وخت کې نه و ورته متوجه شوی.

وروسته بيا دده د لارې نامتو لاروی يونګ C.G.Tung د تحت الشعور په اړه خلک وپوهول . »

(۹ ـ ۱۵۵)

فرويد د تحت الشعور په معرفۍ کې شاته وهل شويو احساساتو ته اهميت ورکوي او فکر کوي ، چې هېر کړای شوي او ځپل شوي غرايز ، عواطف ، غوښتنې او احساسات دي ، چې تحت الشعور ورڅخه جوړېږي ،دی دغې پروسې ته Repression وايي. راځئ هغه تمثيل ،چې دغه نامتو اروا پوه يې د شعور او تحت الشعور په اړه لري دلته رانقل کړو ، فرويد دغه څرګندونې دامريکې په متحده ايالاتو کې د يوې علمي وينا په ترڅ کې کړې دي: « اجازه راکړئ داسې وګڼو ، چې د کنفرانس په همدغه کوټه کې ،چې ټول اوريدونکي يې باادبه او پوهنپاله خلک دي - او زه ترې مننه کوم – خو فکر وکړئ دلته داسې څوک هم وي ، چې له رواني پلوه ناروغه وي او ناسم رفتار لري فکر وکړئ دغه سړی په خندا وو ، پرله پسې خبرو او پر زمکه د پښو په کشولو زما فکر له اصلي موضوع څخه اړوي او د خبرو خنډ مې ګرځي. زه به ناچار د خبرو له دوامه لاس اخلم او ښښنه به غواړم ، بيا به نو څلور ښاغلي ، چې ښه ځواکمن هم دي، راپاڅيږي او دغه مزاحم سړی به تر يو څه ټيل ميل وروسته له دغه ځايه وباسي. شړل شوی سړی به بېرته دراتلو اجازه نه لري او زه به خپلو خبرو ته دوام ورکوم. خو ددې لپاره ، چې خنډ بيا رامنځته نه شي او مزاحم سړی بېرته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخبرو تالار ته رانه شي څلور متهور ښاغلي به خپلې څوکۍ له دروازې سره کېږدي او مزاحم به راننوتلو ته نه پرېږدي. يعنې تر ممنوعيت وروسته دهغه له راننوتو سره مقاومت هم کېږي. اوس که دغه ساده مثال له رواني لاملونو سره پرتله کړو د شاته وهل کيدو Repression ښه مثال ګرځيدای شي. (۷ـ ۸۷،۸۸)

تردې وروسته فرويد دشعور او لاشعور تر منځ هغو درزونو او منفذونو ته اشاره کوي ، چې ښايي دشاته وهل شويو پديدو دنفوذ لپاره رامنځته کېږي.

فرويد دخبرو تالار خوداګاه (دشعور ساحه) او بهر دتحت الشعور ساحه ګڼي ، شړل شوی سړی دشاته وهل شويو غوښتنو مثال بولي او فرضيه وړاندې کوي ، چې دغه غوښتنې او تمايلات نه يوازې داچې بهرته شړل کېږي، بلکې دشعور ساحې ته دراګرځيدو مخه يې هم نيول کېږي .

د فلسفې دتاريخ يو نامتو ليکوال يوستين ګوردر په خپل کتاب (دسوفي دنيا) کې دفرويد همدغه تمثيل رانقلوي او په تفسير کې يې ليکي:

«هغه افکار ، چې دځانخبري ضمير (شعور) له نظره ممنوع او نامطلوب دي. د شعور له ساحې څخه شړل کېږي خو دهغو بې حده ځپل د رواني ناروغيو لامل ګرځي». (۱۷– ۵۰۸)

تر فرويد را وروسته اروا پوهانو دتحت الشعور ساحه ډېره لويه ګڼلې او پريکړې ته رسيدلي ، چې دانسان رواني اضطرابونه ، حرکات ، غبرګونونه ، انګيزې او انګيرنې تر ډېره بريده له تحت الشعور څخه اغيز مني نظر شعور ته. دوی وايي دشعور مثال دکنګل د هغه لوی غره په څير ده ، چې يوازې د څوکې يوه وړه برخه يې له اوبو څخه راوتلې وي. همدغه وړه برخه ،چې ښکاري دشعور برخه ده او تر اوبو لاندې دغره لويه برخه ، چې نه ښکاري ، تحت الشعور دی.

پردې دپوهيدو لپاره پيچلي استدلال ته اړتيا نه شته موږ يوازې د عمر يوه وړه برخه په شعوري ويښتيا کې ژوند کوو ، دخوب ، بې خودۍ او هېرتيا شيبې مو له لا شعور سره دي دناخوداګاه قومي او ګډه بشري برخه ټوله په لا شعور کې پټه وي او دفردي روان لويه برخه هم هره شيبه په تحت الشعور کې رسوب کوي. هره شيبه ، چې تېرېږي خاطره يې لاشعور ته سپارل کېږي.

کارل ګوستاويونګ دخپل کتاب (انسان او د هغه سمبولونه) په لومړي فصل کې دتحت الشعور په اړه مفصلې خبرې کوي ، دغه نامتو اروا پوه دکتاب همدغه فصل پخپل قلم ليکلی او نوم يې دی (د انسان له ناخوداګاه سره اشنايي) يونګ په پيل کې دناخوداګاه په اړه کښلي:

«داسې وقايع شته ، چې موږ په ځان خبرۍ کې ورته پام نه دی کړی يا په بله مانا دغه پېښې زموږ دځانخبرۍ درشل ته نه دي وررسيدلي ، دا وقايع پيښې شوي دي خو موږ په نيمه ځانخبرۍ کې پرته له دې ، چې په ځانخبرۍ بڼه يې وپيژنو هغه مو جذب کړي دي. موږ يوازې هغه وخت ددې پېښو دشتون په اړه خبرېږو ، چې ديوې شيبې شهود Intuition ته ورسيږو يا د ژور تفکر پر مهال ددغو پېښو لورته ورنږدې شو . امکان لري موږ ددغو وقايعو هيجاني او حياتي اهميت ته پام نه وي کړی ، خو وروسته ديو ډول تر اند وروسته (پس انديشه After thought) په توګه زموږ له تحت الشعور څخه سر راپورته کړي.»
(۲۲،۱۲)

يونګ د تحت الشعور دپيژندلو لپاره دانسان پر خوبونو کار کوي او دخپلو ناروغانو بيلګې ارائيه کوي ، چې څنګه يې خوبونو له تحت الشعور څخه دځپل شويو او هېرو شويو رواني پېښو استازيتوب

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، یونګ دخوبونو او تحت الشعوري سمبولونو پېژندنه وړاندې کوي او له زړو خاطراتو څخه دنوي نسل دیادونو اونښو ذکر کوي ، چې دوی ته په میراث پاتې دي. یونګ زړو افسانو ، اساطیرو او کیسو ته اشاره کوي او دانسانانو ګډ سمبولیک او ناخوداګاهي واقعیتونه معرفي کوي؛ مثلا یونګ وایي: هغه ځوک ، چې تر خپل وس لوی کارونه کول غواړي یا له خپل توان او دریغ اوچت خیالونه لري ښایي په خوب کې ځان دالوتلو یاهم رالویدلو په حالت کې ویني.

دیونګ له همدې اشارې څخه ښکاري ، چې ځانځاني یاځانولي (خودي) یا Egoism په تحت الشعور کې ژورې ریښې لري ، چې د بر خلهٔ زموږ له ارادې څخه بهر وي ، اوس به راشو او وبه ګورو ،چې دانساني روح دغه پیچلې او مغلقه برخه زموږ استاد مجروح څه ډول تمثیل کړې ده:

په دویم څرخ کې دځانځاني ښامار لاروی ،چې د واقعیتونو او ژوند دماناوو په لټون پسې وتلی دځان مونډنې په نیت دخپل شعور بریدونه ماتوي او دلاشعور مغارې ته ننوزي ،استاد دغه برخه داسې تمثیلوي:

لاروی دنیمو شپو نور خبر نه شو
چې په څه شانتې روان شو ،
دتور تمې مغارې دخولې په لورې.
دماښام ښاپیرکو ځلانده سترګې بې حسابه ورته ځیروې.
دتور تم پهره داران وو ، هلته ناست ده ته یې کتلې.
غټو غټو هرې خواته وو جالونه اوار کړې.
تنابونه راښکودلې کلک تړلې.
لاروی په ځان پوه نه شو ، چې له دوی نه څنګه تېر شو.
لاړو لاړو ...
فقط دومره په ځان پوه و .
چې احساس دبیرې ډار هېڅ ورسره نشته
بیا لیدل ده ،
چې روان قدم قدم و ، کوزېدلو له زینو نه ،
په نرمۍ په آرامۍ ډېر
دا زینې وې هم آوارې هم پراخې.
د زینو رنګ معلوم نه و
هم احساس کړو لاروی ، چې ،
د قدم لاندې څه نشته
نه ډېره کومه ځمکه کلکه سخته.
تابه وې ، چې هرې خواته هر څه موم دي.
یوه ماده پسته سیاله هم بېرنګه
ده ګومان کړو وزن یې نشته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښکې په شان سپک دی.
په لړزه لړزه روان دی
په ورو ورو ښکته سقوط کړي
دغه ځای یو هسې ځای و
چې نه تود و او نه سوړ و
نه رڼا وه نه تورتم و
د پوالونه ښکاره نه وو
شاوخوا ته هر څه ورک پناه پناه وو
په مغشوش خړ پړ منظر کې
خویوازې هلته دورې په یو ځای کې
د تورتم په ژور پای کې
یوه کوچنۍ شانتې رڼا وه ځلیدله
دښکې په شان سپک سپک
هغه ټولې غلغلې ټول شورماشور چې ،
پاس د سمڅې په مدخل کې اوریدلو
د هغو کوم اثر نه و
نه غړمباوه د دیوانو ، نه شرنګار د زنځیرونو
نه دربا د ځغلیدو وه د وحشي مست مست اسونو
نه خو هلته سمندر و ، نه دریاب نه یې بستر و
چې به کله په کلار غلی خاموش و
بیا به کله توپاني شو له غضبه غرېدلو
هلته چوپه چوپیایي وه
بل څه نه وو
ارامي وه ، نااشنا سکوت سکون و
هر قدم چې لاروی ښکته کېدلو
سپین غبار ترې تاویدلو ، خړې لړې زیاتېدلې
په دې لړو په غبار کې
ناشنا شبحې جوړېدلې ، خوځیدلې هرې خواته
بیا به تار په تار کېدې محوه کېدلې
بیا به دورې هلته نورې نوې بڼې د اشباحو راوتلې
خوځېدلې ، هم به تللې هم راتللې ، جوړېدلې ورکېدلې
دغه سمڅه ژوندی روح وه لاشعوره
په سکوت په آرامۍ کې یې ژوندۍ د خیال دنیا وه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هی لګیاوه څه خوبونه ورسره وو رویاګانې یې لېدلې
دخیالونو تصویرو په جوړولو کلکه بوخته
مودې ډېرې تېرېدلې
په دې هسې ښکته تللو
لاروی ښکته روان و ، سپک بې وزنه
ژور تل ناشنا غبار و ، خړې لړې
ډوبېدلو ډوبېدلو

دانساني روح پټو برخو ته داسې سفر پخوا هم تمثیل شوی دی ، په لوېدیځ کې دانته په الهي کمیدي کې او په یوناني اساطیرو کې اورفیوس پخپلې معشوقې اوریدیسیه پسې داروا حو دنیا ته سفر کړی دی. دفلسفې دتاریخ ځینې پوهان فکر کوي ، چې معاصرو غربیانو هم دغه تمثیل له ختیزو صوفیانو څخه اخیستی ، اسدآسمایي فکر کوي ، چې د نیشاپوري عطار منطق الطیر او دغزنوي سنایي سیر العباد الی المعاد همداسې سفرنامې دي ، چې انسان یې دخپلو روحي وسوسو له مخې د شعور ساحې ته کوي.

د استادمجروح کار تو پیر لري او هغه ځکه ، چې په شلمه پیړۍ کې خپل افغان مخاطب ته دختیزو عرفاني تمثیلونو او لویدیځونیو اروا پوهنیزو علمي موندنو یوه ګډوله د شعر په ژبه داسې تمثیلوي ، چې فکري موندنې نوې خودتمثیل زمان – مکان، پرسوناژونه او کرکټرونه اشنا او محلي دي. که تر استاد مجروح وړاندې پښتو ادب وکتل شي ،نوې اروا پوهنې په تېره بیا دتحت الشعور داسې روڼ – علمي او شاعرانه تمثیل نه دی شوی. که څه هم استادمجروح نه غواړي د لاشعور ساحه معرفي کړي، بلکې دی هڅه کوي وښیي ، چې څنګه ځانځاني او پر ځان مین شعور دځان ناخبري شعور په برخه کې زېږي ، وده کوي او بالاخره د انساني روح ټول قلمرو نیسي. د لاشعور دبرخې اهمیت له همدې ځایه څرګندېږي ، ځکه دانساني شخصیت اصلي ماهیت په همدې ځای کې جوړېږي استادمجروح غواړي ووایي ، چې تحت الشعوري غریزې موږ بدلوي او هغه څه رانه جوړوي ، چې یو . اروا پوهان - له هغو څخه استاد په ځانځاني ښامار کې – فکر کوي ، چې له تحت الشعوري اغیزو څخه رازیږېدلی شخصیت که څه هم له ځان سره په کشمکش کې وي او نه غواړي هغه منفي ځانګړنې ولري ، چې لري یې مګر د تحت الشعور ژور اغیز یې اصلاح ته نه پرېږدي ، دا کشمکش په تېره بیا دجنایت کولو پر مهال خپل اوج ته رسیږي ، د داستایفسکي (جنایات او مکافات) رمان دهمداسې یوه روحي کشمکش په زړه پورې تمثیل دی.

د استادمجروح یو پیغام دادی ، چې انسان په خپل محیط او ټولنیز ژوند کې –له فلسفي پلوه له بل او طبیعت سره په اړیکو کې– دومره بوخت شي ، چې ځان ، خپل روحي حقایق او په تحت الشعور کې زیرمه شوي حوادث بیخي هېر کړي. ځکه خو د تحت الشعور محتوا ورته پردۍ او نااشنا ښکاري. یوازې دانه، بلکې انسان غواړي په لوی لاس په خپل تحت الشعور کې زیرمه شوي عواطف او غرایز هېر کړي او سترګې ورڅخه پټې کړي. کله انسان داسې شي ، چې ددغو غریزو ، غوښتنو او تمایلاتو له رایادولو څخه ویریږي ، پر ځان مین شعور ویره لري ، چې په لاشعور کې له زیرمه شویو یادونو سره مخامخ شي ، دا چې ولې انسان له دې حقایقو څخه ویریږي استاد مجروح مخامخ ځواب نه وایي خو د متن له تفسیر او تحلیل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په اروا پوهنه پوه لوستونکی کولای شي د ځانځاني ښامار له سمبولونو څخه ځانته ګڼ دلایل استخراج کړي ، د دغې پېښې او له لا شعور څخه ويره د استاد مجروح په شعر کې داسې راغلې ده :

چې شپه تېره شوه سهار شو
نو د ښار له شورما شوره
ومه دورې دورې تللی
نه اواز نه انعکاس و
تپه تپه چپيايي وه
شپه که توره تروږمۍ وه
خومزل رڼا رڼا و
سبا يې چې روښنايي شوه
رسېدلی ومه زه بيا
د يوې تورې نا اشنا مغارې خولې ته
چې خپره شوه د سهار رڼا هرخواته
ګير چاپير دنيا بې شانه نا اشنا وه ،
رامعلومه شوه ، چې ډېر وم لرې تللی
انسانانو له جهانه چېرته دورې پرېوتلی
يوه سوزانه داغزو ډکه صحرا وه
غوړېدلې داسمان تر کنارو خپره لمنه
له کوم وخته ، چې جهان راپيدا شوی
په ډبرو کې وچ شوی
ديو خوړ کوږ وږ بسترو
لوی لوی غرونه تور ديوان وو
ساه نيولي په خپل ځای باندې کلک شوي
پټه خوله ساکت خاموشه
يو دبل تر شا ولاړ وو منتظره
ښکارېدله ،کومه لويه حادثه وه را روانه
وحشتناکه ، لړزوونکې ، ناخبره ، نابېره ، نا انسانه
نږدې ما وته د سمڅې توره خوله وه
ننوتې چېرته لرې
نا پايابه ، ورکه ورکه په ناشنا ناشنا تورتم کې
داعجيبه تماشه وه
ناڅاپي مې شوه له ستر ګو پرده پورته
د ښاريانو د ژوند رمز شو رابرسېره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانان ولې استوګنه په ښارو کړي ؟
په برجونو ، ماڼۍ ګانو ، پخوپلنو دیوالو کې ؟
آدمزاتي جوړوي لوی لوی ښارونه
له ښارونه تاووي لوی دیوالونه
بیا دننه په کورو کې اقامت کړي
بیا یو بل سره په شخړو په جنګونو
په نېکمرغه ژوندون شپې سبا کوینه
له دې ژوند څخه مراد دانسان څه دی ؟
هغه دا دی:
له دې دښت څخه ډېر لرې او سېدل دي ،
له دې تورو غرونو سترګې پټول دي
د تیارې تروږمۍ سمڅې هیرول دي
انسانان یو ازې یو څه نه ډاریږي
چې کوم وخت چېرته بهر لاړ شي له ښاره
بیا ناوخته شي ستانه د ښار په لوري
توره شپه وي ، تروږمۍ وي
دروازې د ښار تړلې کلکې پورې
د ښار هیڅ یو اوسیدونکی جرآت نه کړي
چې د ښار له دروازونه دورې لاړ شي
خو ، چې کله شي ستومانه له جنګو ، له ستېزونه
نو د شپې سره راغونډ شي د کوچنۍ ډېوې رڼا ته
بیا له دې ناشنا دښتونونه کیسې کړي
وایي وایي
« یو لوی غار دی چېرته پټ پروت
توره خوله یې هیبتناکه ، ننوتې ځمکې تل ته
رسیدلی د دوزخ ناشنادرشل ته
نیمه شپه ترې ډارونکې ارواګانې راوزي ، ځي ،
غرو غونډو کې ننوځي
ژوندي کېږي لوی کنډونه ګړنګونه ،
تور دیوان ترې نه جوړیږي
د وچ رود کوږووږ بستر هم
راژوندی شي اژدها شي
بیا روان د دښت په لور شي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله هم نږدې ځي ، د ښار پورې دروازې ته
دا کیسې ټول ماشومان په دقت اوري
ځکه ځکه په معنی یې ښه پوهیږي
او لویان وربانډې خاندې مسخرې کړي
خو په زړه کې ښه ببریږي پټ لړزیږي
مګر زه و مه له هغه بیابانه
راتېر شوی بې خبره له خطره
د سهار په پلوشو کې
چې ښه ځیر شوم دې دنیا ته
نو یو بل راز حقیقت راته ښکاره شو
د ښار خلک یو پر بل دومره اخته دي
یو د بل په ښو او بدو دومره بوخت دي
چی بهر له ځایه نه ځي
هیڅ نظر په جهان نه کړي
خبر نه دي
چې د دوی ښایسته ښار خو
لوړ برجونه ، دېوالو سره ،
په دې دښت او بیابان کې ډېر کوچنی دی
ډېر ناڅیزه ،
یوه واحه ده په صحرا کې نامحدوده
جزیره ده په دریاب کې نا پایابه
خبر نه دي
که توپان له ریګستانه راولاړ شي
که دا بحر ناڅاپي متلاطم شي
نو دسترګو په یو رپ کې
ښار حصار به پاتې نه وي
هست او بود نیست او نابوده
زما ببره وه له دې بې خبرۍ نه
له دې هسې بې غمۍ نه
ډاربدمه
چې یوه شپه د شپو به مړه وي چراغونه
انسانان به ډوب پراته په خوب بیده وي
ددې غار له ژورتل نه به راووځي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تور تمو اروا ګانې
په دښتو باندې لښکرې
او تر څو چې سبا کېږي
ښار به نه وي
ترې به پاتې کنډوالې وي ، ویرانې وي.

مګر شعور conscience د استاد مجروح په نزد د یو خوږ کوږووږ بستر ته ورته دی ، چې د لاشعور له سمڅې بهر پروت دی.

شعور د انساني روح دوېښ ذهن هغه برخه ده ، چې له عقلي پلوه زموږ ورځنی ژوند تنظیموي. ډېر ځله شعور په عقلاني ځواک تکیه کوي. که مجرد عقل بیل وګڼو نو پوښتنه رامنځته کېږي ، چې آیا دا د انسان دهستۍ یوه خورا کوچنۍ برخه نه ده ؟

ځکه هر څه په ویښ شعور کې نه شي محدودیدلای ، احساسات ، عواطف ، غریزې ، د ښکلاخوښونې ذوق ، تخییل او نور داسې ارزښتونه یا خو له شعوره بهر او یا یې هم یوه برخه په شعور پورې اړه لري ځکه خوویلای شو ، چې د انسان پر ځان مین شعور تیروزي که فکر وکړي ، چې هر څه (دی) دی او یا (دی) هر څه دی.

د استاد مجروح اصلي پیغام په ځانځاني ښامار کې همدا دی چې پر ځان مین شعور موږ ته دروغ وایي ځکه فکر کوي ،چې ټوله هستي ، هرڅه او ټول ځواک له ده سره دی. نوې اروا پوهنه د شعور له داسې ځانولۍ څخه رازیږېدلي مفاهیم ځانولي Selfishness او ځان مرکزیت Egocentrism بولي. دا د شعور احساساتي حکم نه دی، بلکې دا یې له هستۍ څخه پوهه ده ، شعور دا ګڼي ، چې پر هر څه حاوی دی یعنی له ټولې هستۍ څخه خبر دی ، حال دا ، چې هستي ډېره تر ده لویه ده آن چې په انسان کې د ننه پټه شوې دنیا تردې ډېره لویه ، پیچلې ، ناپیژندل شوې او مبهمه ده چې زموږ ویښ شعور دې پرې اګاه اوسي.

موږ کله ،چې ویده یو او خوب وینو ،نو فکر نه کوو ، چې د خوب محتوا دې واقعي نه اوسي ځکه هغه مهال موږ دا هېره کړې ، چې ویده یو موږ په خوب کې د خپل خوب غیر منطقي پیښې هم جدي او رینښتیانۍ ګڼو یوازې هغه مهال د هغو په غیر واقعي توب پوهیږو ، چې راویښ شو ، ویښ شعور هم فکر کوي ، په هرڅه خبر دی ځکه خو ځان ټول څه ګڼي او پر ځان مین وي ، استاد مجروح وایي ، چې (عقل) د پر ځان مین شعور کلک ملګری هم بالاخره له هغه څخه بیلیږي او یوازې یې پرېږدي ځکه خو پر ځان مین شعور یوازې او لالهانده د حقیقت په لټه کې ورک ګرځي، ددې لپاره د نابلد ملګري تر سرلیک لاندې برخه کتلای شئ.

د ځانځاني ښامار پېښې د شعور او تحت الشعور د ساحو تر منځ په حقیقت پسې د ورک لاروی برخلیک دی ، چې په نړیوالو ادبیاتو کې بیلابیلې جلوې او تمثیلونه لري خوزموږ استاد مجروح دلومړي ځل لپاره په پښتو ادب کې د خپل دغه شهکار په مرسته پر دغو مفاهیمو پوهیدلو ته لاره هواره کړې ،چې خورا په زړه پورې ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

په ځانځاني ښامار کې ځينې سمبولونه

تر هر څه وړاندې راځئ وګورو چې سمبول څه شی دی؟ د سمبول لغوي مانا ده ننبه، ښکارندوی «مظهر»، نماد یا رمز او په مانا کې دیوې انتزاعي مفکورې عیني او محسوسه ښوونه ده. په بله ژبه سمبول د شیانو د مادي، هیئت او د هغو د فکري او انتزاعي ماهیت ترمنځ داسې استدراکي پول دی چې د یوې ذهني پروسې «بهیر» په ترڅ کې رامنځ ته کیږي.

کارل ګوستاویونګ سمبول داسې را پېژني:

هغه څه چې موږ سمبول بولو یوه اصطلاح یا نوم حتی یو تصویر، چې کیدای شي زموږ په ورځني ژوند کې د یوه مانوس شي ښکارندوی وي خو له خپلې معمولې او ښکاره مانا څخه پرته یوه تلویحي ځانګړې مانا هم ولري. سمبول د یو مبهم، ناپېژندل شوي یا له موږ څخه د کوم پټ څه ننبه ده... نو یوه کلمه یا شکل هغه مهال سمبولیک ګڼلای شو چې له خپلې ښکاره او مخامخ مانا څخه پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سمبول ناخودآګاهي اړخونه لري چې هیڅکله په دقیقه توګه تعریف شوي نه دي». (۱۴، ۲۲-۱۲)

د هغه اهمیت له مخې چې سمبول یې په ادبیاتو او هنر کې لري د سمبولیزم په نامه ځانګړی هنري – ادبي جریان یا مکتب رامنځ ته شوی چې د نړۍ د ادب په تاریخ کې د پام وړ ځای لري. استاد روهي د سمبولیزم لپاره دغه تعریف غوره کړی دی:

« سمبولیزم په سادګۍ سره دې ته ویل کیږي کله چې څوک د یوه ذهني حالت د څرګندولو لپاره یو تصور «ایماژ» ترلاسه کړي او هغه په داسې ډول افاده کړي، چې د ذهني حالت د څرګندولو پر ځای د هغه په باره کې ترلاسه شوی تصور مجسم کړي». (۲ ـ ۴۱۸)

د سمبولیزم د مکتب د را منځ ته کیدو کال ۱۸۸۲ښوول شوی چې د سمبولیزم اعلامیه د فیګارو « Le Figaro» په ادبي ضمیمه کې خپره شوه. د دغه مکتب مخکښان بودلر، مالارمه او ورلن ګڼل شوي دي.

خو په ادبیاتو کې د سمبول کارونه د دغه مکتب په څېر نوې نه ده په ډېرو زړو ادبي آثارو کې سمبولونه کارول شوي، انسانان د سمبول له مفهوم او کارولو سره زرګونه کاله پخوا آشنا وو، مذهبي هنري او کاري سمبولونه یې کارول. په زاړه هند کې د «بیدپا» فیلسوف «کرینکا دمنکا» چې زموږ په فرهنګي حوزه کې د «کلیله ودمنه» په نامه پېژندل کیږي د سمبولیزم غوره نمونه ده. په شرقي فرهنګ کې د سمبولیزم لپاره د «محاکات» اصطلاح کارول شوې ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ادبیاتو او هنر پرته په اروا پوهنه کې هم سمبولونه ځانګړی اهمیت لري دفروید او یونګ له نظره د انسانانو خوبونه او رویاګانې له سمبولونو څخه ډک دي. موږ چې څه په خوب کې وینو خامخا زموږ له ناخودآګاه سره اړیکي لري.

ناخودآګاه په خوب کې د سمبولونو په مرسته حضور مومي، د خوبونو تحلیل د سمبولونو په مرسته کیږي او اروا پوهان د دغو سمبولیکو تحلیلونو په مرسته د ناروغ اروایي ستونزې تشخیصوي او درملنه یې کوي. یونګ فکر کوي چې په خوب کې د ناخودآګاه سمبولیک حضور له اروا پوه سره مرسته کوي. چې د ناروغ ستونزه وپیژني نو دا ښکاري چې سمبول په اروا پوهنه -ادب او هنر کې مهم حضور لري.

ځانځاني ښامار چې هم اروا پوهنیز اهمیت لري او هم یو غوره ادبي اثر دی له نویو او قراردادي سمبولونو څخه ډک دی. موږ به دلته د دغه اثر یو شمېر سمبولونه معرفي کړو او د هغو رواني موقعیت ته به اشاره وکړو. خو د سمبولونو تر معرفي مخکې ښایي هېره نه کړو چې له یو سمبولیک مفهوم څخه تعبیر کیدای شي متفاوت وي او د شاعر او هنرمند له خوا کارول شوی سمبول به د هر لوستونکي لپاره بیل یا په یو څه توپیر مفهوم ولري، ځکه خو که دلته له ځینو سمبولونو څخه زموږ تفسیر او تعبیر د درنو لوستونکیو په اند سم نه وو دلیل به یې د تعبیرونو همدا تفاوت وي، همدا راز دا یادونه هم اړینه ده چې موږ دلته یوازې څو ټاکلي سمبولونه معرفي کوو، ځکه دا اثر د ټولو سمبولونو پېژندل به زموږ د لیکنې له حوصلې بهر وي.

ښار:

ښار د یو شمېر داسې خلکو د اوسیدو ځای دی چې د یوه اقتصادي- سیاسي لامل لپاره سره ګډ ژوند ته اړ کیږي، پخوانیو خلکو هغه مهال ښارونه رامنځ ته کړل چې کرنیز تولیدات به یې بازارونو ته راوړل، د لومړنیو اقتصادي او ولسي چارو د سمون لپاره دغو بازارونو یو سیستم وموند، همدا سیستم په حکومت بدل شو، ښارونه له حکومتونو سره همزولي دي، ځکه خو ښار د طبقاتو، بیلا بیلو قومونو او ټولنیزو متفاوتو ځانګړنو لرونکو خلکو استوګنځای دی. معمولاً د ښار خلک د یوه خاص قوم یا کورنۍ خلک نه وي، له فلسفي پلوه ښارونه «له بل [فرد] سره» د ارتباط چاپیریال دی. قانونمندي او اقتصادي فعالیت د ښارونو خاصه ده، په پخواني یونان کې ښار دولتونه بیل وو، یعنې هر ښار خپل حکومت درلوده، آتن او سپارتا یې لوی ښارونه وو د همدې لپاره په پخواني یونان کې ښار د اجتماعي ژوند خپل ځانګړی مفهوم درلوده «ښاري» د تبعه په مانا هغه مهال د یو شمېر ځانګړو حقونو او مسئولیتونو خاوند و، دغو حقونو او مسئولیتونو پر ښاریانو د اجتماعي ژوند یو شمېر محدودیتونه تحمیلول نو په دې پار د ښار ژوند د مقید ژوند نښه ده، په ځانځاني ښامار کې استاد مجروح د ښار لپاره لیکلي: «ښار یعنې ګډ اجتماعي ژوند» په ښامار کې ښار د وجود د شعوري برخې سمبول هم دی، د انسان د وجود نښه ده، ځکه ښامار پر ښار واکمني کوي، استاد مجروح لیکي:

یوه ورځ د ورځ ماښام خړه تیاره وه

زه را ووتم د ښار له شور ما شوره

دروازې د ښار شوې پورې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم روان د دښت په لوري
حال ویجاړی
لټولې مې د ورک سمندر غاړې (۱۰-۱۳)

ښار د بوخت ژوند، اړیکو او له نورو سره د همښـتي تمـاس سـمبول دی د اسـتاد مجـروح فرضـیه داده چې انسان هغه وخت ځانته متوجه کیږي چې د ښار له شور ماشوره را ووزي او په چوپتیا او یوازیتوب کې د خپلو سوچونو په مرسته خپل لاشعور وپلټي هله به پوه شي چې پر نفس یې څومره لوی ښامار حاکم دی.

په زړو افسانو کې ډېر ځله داسې حالت وینو چې یو کرکټر د لویې پریکړې یا اوږده سفر لپاره لـه ښـار څخه بهر را ووزي او د یو مسـتقل شخصـیت پـه توگـه خپلـه اراده تمثیلوي. بـودا لـه ښـاره ووت، دربـار یـې پرېښود او ځنگله ته ولاړ، هلته یې د ژوند حقیقت بیاموند.

بیابان:

بیابان د ښار پر عکس د یوازیتوب، خپلواکۍ او له ځان سره د اوسیدو سمبول دی. پخوا به چې خلک لـه یـوه ښـاره بـل تـه تلل نو لـه بیابانونو بـه اوښـتل، پـه بیابـان کې سفرونو انسـانانو تـه د فکر کولـو موقـع برابروله، بیابان د اشراق او شهود لپاره ښه ځای دی، په بیابان کې یوازې انسان ځانتـه متوجـه کیـږي او لـه «بل» سره یې اړیکه پرې کیږي. په بیابان کې انسان ویریږي او خپلې کمزورۍ ته یې پام اوړي. په بیابـان کې انسان فکر کوي چې یوازې هست شوی، یوازې ژوند کوي او یـوازې مـري، د فردیـت یـا (Individualism) احساس په بیابان کې پر انساني اروا حاکمیت کوي. مجنون هغه وخت مشهور شو چې لـه ښـار څخـه بیابـان ته ولاړ، د هغه په اړه یوه افسانه داسې ده، چې مجنون ادعـا کولـه، چې پـه بیابـان کې مې هغـه وخـت لـیلا وپېژنده چې په ځان کې مې د هغې روح ولیده. مانا دا چې مجنون هم په بیابان کې ځان تـه متوجـه شـو او بیـا یې لیلا په رښتینې مانا ولیده، د استاد مجروح لاروی هر کله چې غـواړي د وجـود پـر حقـایقو پـوهیږي یـا تحت الشعور تـه لاره پیـدا کـړي نـو لـه ښـاره ووزي او د بیابـان پـه لاره مـزل پیـل کـوي، بیابـان دلتـه زمـوږ د لاقیدي، خپلواکي او د ځان پر لور د سفر د لارې سمبول دی:

بیابان و، تروږمۍ وه، توره شپه وه
خو له ما سره دننه یوه ډیوه وه بلیدله...
... په دې شانې په هغې تورتم صحرا کې
پټه پټه غلې غلې
یوه رڼا شان دنیاگۍ مې وه ملگري
د خپل خیال په لومه گیروم
په خپل ځان باندې کړۍ وړۍ چاپېروم
هی مزلې مې کولې

د ورک سمندر غاړې:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر ډېر ځله د خوځندوالي یا تحرک، ژوند، لویوالي او پاکۍ سمبول دی، په لویدیزو ادبیاتو کې د حیرانتیا، ژور تفکر او فلسفي بحثونو لپاره هم کارول شوی دی خو هغه مفهوم چې د اروابناد استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې «د ورک سمندر غاړې» ترکیب لري هم نوی دی او هم څېړنه غواړي چې ولې استاد مجروح دغه ترکیب دومره مهم کړی چې قهرمان لاروی یې په ټول اثر کې ورپسې ګرځي. د ځانځاني ښامار لاروی د ورک سمندر په غاړو پسې بیابانونه او ښارونه تر پښو لاندې کوي، په فارسي اژدهای خودي کې پخپله لیکوال د ورک سمندر غاړې داسې شرح کوي: «سواحل ګمشده، ایام طفولیت عشق های جوانی». (۱۱ـ۴۱)

آیا دا سمه ده چې انسان دې په ماشومتوب او د ځوانۍ په عشقونو پسې دومره سرګردانه وي؟ زه فکر کوم د ورک سمندر غاړې تردې پرته نور مفاهیم هم لري.

دغه عبارت د هستۍ د اصلي ماهیت ورکه ده، ښایي ددې پوښتنې ځواب دی، چې موږ څوک یو، ولې راغلي یو او چېرته ځو ددغو پوښتنو له ځواب موندلو څخه لاروی ناهیلی دی ځکه خو د ورک سمندر غاړې همداسې ورکې پاتېږي او هېڅکله نه لاروی، نه شالیلا او نه ښامار وررسیدلای شي. لاروی یې له هر چا پوښتنه کوي خو بیا یې نه مومي، په مجموع کې دا د بشر ورکه ده او داسې ورکه چې موندل یې ناشوني دي وګورئ:

د تور تم او د رڼا دې تلو راتلو
ځغلیدو را ځغلیدلو
لاروی لړ خبرولو
چې شپې ورځې دې رواني د رومي د رومي
خو خبر له دې نه، نه و
چې له کوم ځایه راځي دوی
په دې هسې بیړه بیړه
چېرته ځي د څه د پاره؟
بیا به کله
یو احساس شبیه امید تنږدې امید ته ور پیدا شو
نو خپل ځان ته به یې ووې
زه ګومان کړم چې آخر به
په دې سیمه څوک را پېښ شي
په دې خوا به ګوزر وکړي
له ملکونو دورې دورې دلته راشي مسافر کوم
د هغه دورې پراته هېواد کیسې به راته وکړي
ښایي ښایي چې د ورک سمندر
غاړو نه خبروي (۱۰ـ۱۱۴)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاروی:

د نیمو شپو لاروی د داستان اصلي قهرمان دی، دا په حقیقت کې یو شخص نه دی، دا د حقیقت لټونې تلوسه ده چې د انسان په رواني رمزو رازونو کې سرګردانه ګرځي لاروی کله متکلم دی، کله مخاطب، کله راوي او کله پخپله شاعر، د راوي لید لوری څو ځله بدلیږي او لاروی لا هم په حقیقت پسې ستړی دی. لاروی یو پاک کرکټر دی، شالیلا یوازې دی پېژني او ښامار ورڅخه کرکه کوي، په زندان کې پراته رندان یې هر کلی کوي او ماشومان او غرڅنۍ ورسره مینه لري. لاروی د حقیقت نښه ده او غواړي د وجود بې خبره او سیدونکي د وجود له رازه خبر کړي. زما په ځانګړې تعبیر موږ کله کله په یوازیتوب کې پخپل ځان کې د ننه له کوم چا سره خبرې کوو، رومانتیکه ژبه یې زړه بولي، ارواپوهان ورته بې طرفه ضمیر وایي هغه څوک چې موږ ورسره خبرې کوو زموږ په خپګان یا خوشالۍ پسې نه ګرځي او ډېر ځله هغه څه وایي چې توقع یې نه لرو، زموږ په وجود کې همدغه څوک د حقیقت لاروی دی.

ښامار:

ښامار افسانوي ځناور دی، د غټ مار مانا هم لري خو په دې تفاوت چې ښاخګونه او پښې لري او له خولې څخه یې اور باديږي، ښامار د ظلم، زور، وحشت او حیوانیت سمبول دی، که څه هم په ځینو چینې رواياتو او افسانو کې د مثبت حیوان رول لري، بلکې په چین کې یو منل شوی ځواکمن سمبول هم دی خو له لرغوني زماني څخه ښامار په بېلا بېلو افسانو کې د وحشت د سمبول په توګه حضور لري. صوفیانو له ښامار، له غرونو، دښتو او ځنګلونو څخه را ایستلی دی او د انسان په روح کې یې ځای کړی، له پخوا څخه د انسان نفس له ښامار سره تشبیه شوی دی. مولانا جلال الدین محمد بلخي لیکلي:

ما در بت ها بت نفس شماست
زانکه آن بت مار و این بت اژدهاست
هفت دریار را در آشامد هنوز
کم نگردد شورش آن خلق سوز
دوزخ است این نفس و دوزخ اژدهاست
کو به دریاها نگرد کم و کاست «مثنوی»

ملا ارزاني خویشکی وایي:

دا نوسک یو لوی اژدار دی
په اووه سوو زر سره
هر سر یې پاس تر عرشه
کښته تېر تر تحت الثره

رحمان بابا ددې لپاره چې د جاهل همدمي ډېره وحشتناکه وښیي وایي:

د جاهل تر همدمیه به بهتر وي
که له چا سره همدم وي اژدها

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځانځاني ښامار کې «ښامار» عيني موجوديت نه لري دا کاملاً سمبوليک حضور دی ځکه چې د ښامار لپاره ځينې نور نومونه هم کارول شوی، لکه پهلوان، سترټولواک، قهرمان، زمامدار، واکدار، بادار، سردار، فرماندار، فرمانروا او نور. د استاد مجروح په کتاب کې ښامار پرته له يوه ځای څخه تر ډېره د يوه جابر انسان ځانګړنې لری، په مانې کې او سيږي، کله کله پر آس سپور شي. د جګړې وسايل کاروي او انسانان خپل حضور ته مني. دا د سمبوليکو آثارو ځانګړنه ده چې يو کرکټر دې په څو ډوله هيئتونو کې را ښکاره شي. د ګويته په «فاوست» کې مفستيو په څو ډوله څېرو کې ظاهرېږي. او د فاوست معشوقه د لرغوني اسطوره يي څېرې يوناني «هلن» په څېره کې بيا را ژوندۍ کېږي.

د ځانځاني ښامار د فزيکي موجوديت تصوير په هغه برخه کې تمثيل شوی چې کله زيږي او رالوييږي وګورئ:

... بيا به ورو ورو په چيمجيانو کې يو غټ شو
نور چيمجيان به يې خوړل ډېر
بيا به نور هم غټيده قوی کېدلو
دا چيمجی به لوی ماهي شو، مار ماهي شو
جسامت به يې غرونه غرونه د نهنګ شو
هی چيمجيان به يې خوړل ټول
د تور ډنډ اوبه به يې څښلې
ولړه تنده به يې نوره زياتيدله
بيا پيدا به يې پښې کړې
هم تېرې تېرې منګولې، هم وزرې هم ښاګونه
هم اوربوز هم اوږدې داړې تېز غاښونه
دواړه سترګې به يې د وينو کټوري شول
له سپږمونه به يې د اور لمبې ختلې...

دا برخه د ښامار له هغه تصور سره مطابقت لري چې موږ يې په اساطيرو کې لرو، د اساطيرو او افسانو له لارې موږ د ديو، ښاپيرۍ، هما، عنقا، سيمرغ او نورو افسانوي موجوداتو بېلابېل تصويرونه لرو دا ذهني تصويرونه د ښامار په اړه هم شته خو په لږ او ډېر توپير د يوه غټ مار په توګه دی چې لاس او پښې لري او له خولې څخه يې اور راوزي.

خو نفس ولې ښامار ګڼل شوی، ښايي پخوانيو صوفيانو به له نفس سره په مخالفت کې غوښتل دغه حيواني ځانګړنه خورا وحشتناکه وښيي او د انسان له رحماني خصوصياتو دې يې بېل کړي.

نفس ته شيطان، ابليس، ديو، دښمن، دوزخ، نوسک او نور سمبوليک اصطلاحات هم کارول شوي دي. په يو شمېر افسانو کې ښامار عادت لري چې ښکلې نجونې او ناوه ګۍ وخوري. د مومن خان و شيرينو په کيسه کې په هندوستان کې دا سې ښامار او سيږي چې هره ورځ د يوه او ښ بار خوراک ترڅنګ يوه يوه پېغله هم غواړي او ښاريان مجبور دي چې ورته برابر يې کړي، له ښځمنو سره د ښامار علاقمندي ددغه موجود هغه سمبوليک اړخ ښکاره کوي چې په انسان کې له جنسي غريزې سره اړه لري، د صوفيانو له نظره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفس د غریزي خواهشاتو مجموعه ده او جنسي غریزه یې په سر کې راځي، ښامار د جنسي غوښتنې لپاره سمبول دی او هره ورځ د خړوبیدو لپاره یوه نوې ښېره غواړي.

«د فروئیدیزم له نظره ښامار هغه خیالی ستونزه ده چې نو بالغه کسان له جنسي ژونده ویروي او د هغوی لېبیدو سختې مقابلې ته اړ باسي. (۱۸ـ۲۸)

نو د اروا پوهنې له نظره هم داسې ښکاري چې پخوانیو صوفیانو او معاصر استاد مجروح ښامار هسې بیځایه د نفس لپاره سمبول نه دی ټاکلی.

سمڅه:

مغاره یا لوی غار په ځانځاني ښامار کې د لاروي د سفر یو مهم منزل دی، استاد مجروح د کتاب په لمن کې ورته لیکلي: «یعنې لاشعور» نو له همدې پیله پوهیږو چې سمڅه یا مغاره د تحت الشعوري دنیا لپاره یو سمبول دی خو ولې، سمڅه د خلوت لپاره، او د تفکر، شهود، الهام حتی وحي راتلو لپاره مناسب ځای ګڼل شوی دی. پیامبرانو او د خدای (ج) ولیانو به ورځې شپې په سمڅو کې تېرولې او د عروج پړاوونه به یې وهل، اصحاب کهف یا د سمڅې یارانو یوزاې د ظالمو حاکمانو لاسه نه، بلکې د لوی خدای د پېژندلو لپاره سمڅې ته پناه وړې وه، په زړو اساطیرو کې د مړیو، یا اروا حو دنیا ته د تلو لپاره افسانوي لارویانو د اوږدو تیارو سمڅو لار وهله، د اپلاتون مثل نظریه د غار د نظریې په نامه هم یادېږي ځکه په غار کې تړلي وګړي د هستی، او نړۍ په اړه ژور فکر کوي. مغارې له بهرنۍ نړۍ سره د اړیکو د پریکولو مکانونه دي، هر څوک چې غواړي په خپل ځان کې ننوځي، سمڅې ته به ننوځي. د اروا پوهنې په نظر تحت الشعور په ذهن کې د هغې تورې مغارې په څېر دی چې پای یې نه دی معلوم او خدای خبر تر کوم ځایه به رسیږي دا ټولې قرینې ښیي چې هم په لرغونیو افسانو کې، هم په عرفاني متونو کې او هم د اروا پوهنې په نظریو کې سمڅې او مغارې د تحت الشعور لپاره سمبول ټاکل شوي دي، د همدې لپاره د ځانځاني ښامار لاروی هر ځل چې غواړي په ورکو حقایقو پسې لټون پیل کړي د یوې تورې سمڅې تر خولې ځان رسوي.

غرڅنۍ:

په ځانځاني ښامار کې غرڅنۍ د آزادۍ او محبت ښنه ده، استاد مجروح په حاشیه کې لیکي:

«غرڅنۍ: آزاده او بې ګناه مینه او محبت، د استبداد لوی دښمن آزادي بې ګناهي او مینه ده» ۱۰ـ ۴۳)

غرڅنۍ داسې یو ژوی دی چې په دښتو، غرونو او ځنګلونو کې ژوند کوي ددې ترڅنګ چې ښکلې ده، معصومه او بې ګناه هم ده، ډېر ځله یوازې د ځان په ساتلو فکر کوي او دا یې په فطرت کې نه شته چې چا یا څه ته زیان ورسوي. په ادبیاتو کې د ښکلا، بې ګناهي او معصومیت په خاطر ستایل شوې ده. له خپلې آزادۍ سره مینه لري ځکه خو د آزادۍ دښمنان ورته دامونه ږدي، پخوانیو پاچایانو به د هوسیو او غرڅنیو ښکار کاوه. اروا پوهان فکر کوي چې پخوانیو پاچایانو غرڅنۍ او هوسۍ یوازې د هغوی د خوږې غوښې لپاره نه ښکار کولې بلکې دا د قهارو او ځواکمنو انسانانو په نهاد کې د هغې وحشي ځانګړنې تلوسه وه چې د زور، قهاریت او وینې بهونې لپاره یې لري. د یوه آزاد، بې غرضه او ښکلي موجود وژل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي همدغه رواني تنده خړبوي. د ځانځاني ښامار قهرمان «خود پرسته شعور» چې ښار ته ننوزي نو لومړنی کار يې د غرځنۍ وژل دي، ښامار غواړي په دې حرکت څو څېزونه وښيي:

۱.دی بشپړ واکمن دی او څه چې غواړي هغه کولای شي.

۲.آزادي، ښکلا، معصوميت او مينه يې نه خوښيږي.

۳.خلک بايد د هغه حکم ومني او که نه دی به يې په يوه غشي ووژني.

۴.د غرځنۍ په غوښه ځان مړوي.

دا په روان کې دننه د خود پرسته شعور حاکميت او قهار فطرت ته اشاره ده چې د احساساتو، عواطفو او غريزو مخه نيسي او د آزادي، مينې او ښکلا هر تمايل وژني:

پهلوان په لور د خلکو،
اشاره د نيزې وکړه په درې وارې
بيا يې ووې
هغه څوک چې مې فرمان وړي په سر سترګو
هغه ټول به په امان وي
زه د دوی د سرو سيوری
زه د دوی د ژوند ساتونکی
په دې وخت کې نژدې هلته
غرځنۍ وه ګرځېده مسته مسته
ساده زړې، بې خبره، وه معصومه پاکه پاکه
قهرمان ژر په لينده کې غشی کېښود
په يو کش غشی روان شو
غرځنۍ زړګی شو څېرې
شوه څپره وره په خاورو
نو يې مخ کړلو د ښځو په طرف بيا،
داسې ووې!
نن مې اوږد مزل کړی په دښتو کې
لږ ستومانه شانتې ښکارم
هم مې زړه کيږي خوراک ته،
ورځئ لاړې شئ پالنګ راته تيار کړئ!
او هم دغه غرځنۍ را وريته کړئ!
يو ځل لوی عظيم سکوت په هر خوا پلن شو
غرځنۍ لاړې په تېښته،
لو يو غرو ليرې دښتو ته
هم له دغه زمانې نه را په دېخوا،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا تر او سه
غرڅنۍ ببرته ستنې نه شوې ښارو ته،
تربدلې رمبدلې له انسانه

شالیلی:
په بیدیا کې، د هغې لارې په غاړه
هلته ناسته وه په خاورو
یوه پېغله نازنینه
زوړ کمیس یې اغوستلی شین بخن و
اوږدې زلفې پریشانې
نرمې نرمې د صحرا باد ښورولې
د غروب په سره رڼا کې یې د سرو زرو شغلې شغلې کولې
یو منګی ډک د اوبو یې خواته پروت و

دا شالیلا څوک ده، هغه له خپل شین کمیس، څېرې ګریوان او له اوبو ډک منګي، موسکا پر شونډو او بې پروا حسن سره څو ځلې را څرګندیږي او لوی رول لوبوي، دهغې په څېره او نقش کې هم لږو ډېر بدلون راځي خو زما په نظر یې رواني کرکټر هماغه یو دی. استاد مجروح په اژدهای خودي کې د دغه کرکټر په اړه لیکي: «الهه سبز پوش: غریزه جنسي آمیخته با محبت عشق و زیبایی». (۱۱ـ۵۱)

شالیلا د جنسي غریزې، مینې او ښکلا سمبول ده او په کیسه کې مثبت نقش لري. شرقي عارفان فکر کوي چې له غریزې تمایل پرته هم مینه یو کامل مفهوم لري، دوی هغې مینې ته چې د جنسي غریزې پر بنسټ بنا وي مجازي او که د یو عرفاني مقصد لپاره وي حقیقي عشق وایي.

د فروید اروا پوهنه چې وروسته د هغه د پلویانو او شاګردانو له خوا وپالل شوه فکر کوي چې عشق یوازې جنسي او غریزي بنسټ لري او د عشق لپاره کوم معنوي اصل نه شته. ځینو د نوې اروا پوهنې پر بنسټ د مجنون په مینه ملنډې وهلې او هغه یې اروا یي ناروغي بللې، ددوی په فکر که مجنون نه شوای کړای لیلا تر لاسه کړي بله نجلۍ به یې موندلې وه، نه دا چې په هغې پسې یې ځان واژه.

د استاد مجروح شین کمیسې لیلا ددې دواړو مزج او ګډو له ده. دا د عشق او مینې سمبول ده خو د مینې لامل یې غریزي او جنسي میلان دی. که دا سې نه وای ولې شاعر دهغې ښکلا تمثیلوي او ولې یې د نارینه اتل په وړاندې یوه ښکلې پېغله ټاکلې ده؟ که څه هم چې شالیلا د پاکۍ، سپېڅلتوب او ساده والي نښه ده، رښې اوبه «د ژوند، روڼوالي او ښیرازۍ سمبول» ویشي او تږي مسافران خړوبوي. شالیلا له لاروي سره مینه لري او کلونه کلونه یې په انتظار ناسته وي.

شالیلا له لاروي سره یوځای د ښامار دربار ته ځي او دحقیقت له ویلو څخه باک نه لري. شالیلا ښکلې هم ده او د شرقي صوفیانو د عشق د سمبول په څېر د معنوي ارزښتونو یوه نښه هم ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شالیلا د عرفاني معشوق په څېر لاروی «سالک» د حقیقت لوړو مدارجو ته رسوي خو د نوې اروا پوهنې له نظره د هغه غریزي تمایل ښکارندوی هم ده چې پر ځان مین شعور یې د مقابلې وس نه لري او په لاشعور کې پټو غریزو او غوښتنو ته د وررسیدو لپاره د لاروي لارښوونه کوي. سړی ویلی شي چې شالیلا د هغې معنوي مینې سمبول دی چې د جنسي غریزې پر بنسټ رامنځ ته کیږي او ورو ورو په انساني روح کې ریښې غځوي، یو مهال دومره پیاوړې شي چې د صوفیانو د معنوي معشوق ځای ونیسي. له شالیلا سره مینه د انسان قدیمه تلوسه ده، د نړۍ لویې کیسې، شعرونه، هنري آثار حتی روحي پېښې خامخا په داسې یوې مینې پورې تړلې وي، آدم(ع) د حوا لپاره ځمکې ته راغی او د هابیل او قابیل ترمنځ د مینې په خاطر لومړنۍ وینه وبهیده. له ادمه تردې دمه شالیلا زموږ د رواني تندې لویه برخه ده، استاد مجروح وایي:

تا به وې چې:

له کوم وخته چې عالم را پیدا شوی

دغه پېغله نازنینه هلته ناسته

د خپل ورک مساپره لاره یې څارله

د خپل ژوند او د هستۍ له ژور تل نه

تمه تمه منتظره وه دیدار ته

ددې هسې سرګردانه مساپر خپل

لاروی د شالیلا په عشق کې دومره ژور شي چې بلاخره فکر کوي د هغه ورکه «یعنې د ژوند رېښتنې مانا – د ورک سمندر غاړې» دهغې په سترګو کې دی:

لاروي نه څاپه ولید

چې د ورک سمندر غاړې

دهغو آبي چشمانو په دریاب کې

نژدې هلته ښکاریدلې

عشق هغه پیچلې معما ده چې له بشر سره یو ځای زیږیدلې او تر څو بشر وي ورسره به وي، خو دا معما هېڅکله نه ده حل شوې، چا د دنیا د ټولو ښځو بدن ته سفر ګڼلی او چا د نر او ښځې ترمنځ له مجازي مینې څخه د بر لوړ او الهي سوغات بللی.

استاد مجروح وایي چې عشق غریزي سرچینه لري خو معنوي مدارجو ته د وررسیدلو هغه ځواک دی چې که له لاروي سره مل نه وي هېڅ ځای ته به ونه رسیږي. په ښامار کې شالیلا همداسې یو سمبول دی.

په ځانځاني ښامار کې یو بل سمبول «ټولو اکمنه د مارانو» دعشق او سرسبزۍ د نښې په توګه شالیلا ته ورته هغه سمبول دی چې په ځانځاني ښامار کې د یوه روحي بحران « سیلاب او باران» پرمهال له روح څخه وځي. دا په سیند کې پر یوې ګړګې پروت هغه کړۍ کړۍ شین مار دی چې په سر یې یو سور ستوری ځلیږي دا پېښه سړي ته د هندي ارباب الانواعو ببلا ببل ظهور او غیبتونه تداعي کوي چې کله د یوې ښځې، نر یا کوم ژوي په توګه را څرګندیږي. البته زه نه پوهیږم، چې د ژوند په یوه ځانګړي پړاو کې د روحي بحران له امله هماغه د عشق او محبت الهه « شین کمیسې شالیلا» څنګه د یو کوړۍ کوړۍ مار په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسم کې حلول کوي ما د هند په ځینو زړو روایتونو کې دې ته ورته پېښې لوستلي یا اوریدلي دي. خو دلته یې پر اساطیري او سمبولیک شالید یا سابقه څه نه شم ویلای.

د اژدها ستاینځای:

هر هغه څه چې د انسان ایډیولوګ شي په روان کې ځانته ځای مومي. ایډیولوګونه یا په میراث پاتې کیږي، یعنې کسبي وي یا د یوې عقلي او فکري پروسې په پایله کې ترلاسه کېږي. د میراثي اعتقاد د تثبیت لپاره اول باور کېږي او بیا د باور لپاره دلایل په لوی لاس رامنځ ته کېږي، حال دا چې عقلی باورونه د دلایلو پر بنسټ وروسته د عقلی ځواک له حکم څخه رامنځ ته کېږي. باورونه او اعتقادات هم په شعور او هم په تحت الشعور کې ژورې ریښې لري.

کله کله ځان «خود» یا «زه» د همدغو اعتقادونو مرکز ګرځي او ځان ستاینه پر ځان لمانځنه بدلیږي. د ځان لمانځنه «پرستش خود» د نرسیسیزم وروستی حد دی، په روح کې د همدغه حالت لپاره «د اژدها ستاینځای» نښه ده.

په ځانځاني ښامار کې اژدها حکم کوي، چې په ښار کې د هغه لپاره معبد جوړ کړي:

ستر ټولواکه پهلوان بیا
خپلې هسکې ماڼۍ خواته
آبادي يې بله وکړه باشکوه
نوم يې شو د عبادت ځای
دا معبد و، ستاینځای و، د ښامار مار
د ټولواک مجسمه وه
له ډبرې جوړه شوې
نیم وجود يې د انسان نیم اژدها و،

پر ځان مین شعور دغه معبد د ځانلمانځنې لپاره جوړوي، عجیبه ده، استاد مجروح لیکلي دي چې د ښامار مجسمه داسې جوړه شوې وه چې نیم وجود يې د انسان او نیم نور د اژدها و، ددغې هیولا انساني بدن په شعور کې واقع دی او هغه نیمه برخه يې چې د ښامار بڼه لري په تحت الشعور کې ده تحت الشعور د ځانستاینې اصلیت ښیي او د ښامار اصلي څېره انځوروي.

په عامه وینا کې خلک وایي: فلانی له دې یا هغې مسئلې، فکر یا شخص څخه بت جوړ کړی او لمانځي یې، په لرغونو زمانو کې انسانانو چې د هر څه فنا لیدله نو تمثالونه جوړول یې پیل کړل دغو تمثالونو د داسې څېزونو استازیتوب کاوه چې خلکو ته په ایډیولوګونو بدل شوي وو، د بتانو جوړولو او بت پرستۍ له همدې ځایه وده وکړه، په تاریخ کې وینو چې قهارو، جابرو او پر ځان مینو واکمنانو خپل تمثالونه جوړول او خلک یې د هغو ستاینو ته را بلل، دا د ځانلمانځنې اجتماعي بڼه ده.

راهب د هغو دلایلو نښه او سمبول ده چې نور حواس، غرایز، افکار او روحي تمایلات ځانځانۍ ستاینې ته رابولی او ددغې ناسمې ګروهې لپاره عقلی دلایل جوړوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوزخیان:

زموږ شاعر د دوزخیانو لپاره په حاشیه کې لیکلي: «د ژوند قدرتونه، طبیعي غریزې، عواطف او هیجانونه» خو تردې مخکې چې پر دغو مفاهیمو غور وکړو، ښایي په یاد ولرو چې په ځانځاني ښامار کې یو ډېر په زړه پورې تمثیل چې د ځېل شویو عواطفو لپاره او په تحت الشعور کې د هغو د زنداني کېدو د تصویرولو په نمت راغلی ددغو دوزخیانو انځور دی.

دوزخیان د ښامار د ماڼۍ تر ځمکې لاندې زندانونو کې په زنځیر او زولنو تړل شوي دي او کله چې په شور راشي نو ټوله ځمکه خوځوي آن تردې چې ښامار هم په خپله ماڼۍ کې د هغو زوږ احساسوي.

ځانځاني ښامار په وجود کې له موجودو ځواکونو او احساساتو څخه یوازې عقل او فکر استخداموي او له ځان سره یې ملګري کوي، نور عواطف، هیجانونه، احساسات، غرایز، غوښتنې، ښکلا خوښوونه، هنري تمایلات عشق او محبت ټول ځپي او د تحت الشعور کندو ته یې استوي که څه هم دغه ځواکونه په اسانۍ نه ځپل کېږي، ځکه د تحت الشعور لویه برخه له هغو څخه ډکه وي او د «ایګو» د غوښتنې پر خلاف د انسان په شخصیت جوړونه کې کاري ونډه لري خو ارواپوهان فکر کوي چې ددغو عاطفي ځواکونو ځپل په روح کې د خطرناکو ګروهونو «عقدو» د رامنځ ته کېدو لامل هم ګرځېدلای شي.

استاد مجروح دې پېښې ته داسې اشاره کوي:

قدرتونه د تعمیر د ابادۍ اوس
قدرتونه د تخریب د خرابۍ دي
ځکه ډېر کلونه کیږي
دوی پراته دي، په تورتم بندیخانو کې
پر زنځیر باندې تړلي
پیدا کړي دوی بل شان نوې څېرې دي
ارواګانې د دوزخ ترې جوړې شوې
کوم قدرت چې نوم یې «مینه محبت» و
اوس یې نوم د «تنفر» دی غوره کړی
پرونی قدرت د «عشق د جذباتو»
نن هغه ځانته «روحي اضطراب»وایي

خو استاد ولې پر دغو ځواکونو د «دوزخیانو» نوم ایښی؟ پر ځان مین شعور ددې لپاره چې عواطف وځپي او له خپلې مخې څخه یې لرې کړي نو د عقل او فکر په مرسته دا باور رامنځ ته کوي چې غرایز د ګناه سرچینې دي، ځکه خو د دوزخیانو نوم ورباندې ږدي، د منځنیو پیړیو په یو شمېر مذهبي متونو کې موږ وینو چې جنسي غریزه له دوزخ سره تشبیه شوې بلکې جنسي روابط د دوزخ د دروازې ننبې ګڼل شوي دي. داسې انځور شوې تابلوګانې لیدل شوي چې ښځینه جنسي غړی له سرو لمبو څخه ډک د مرګ د تنور په بڼه راښیي. دا بیله خبره نه غواړي چې ولې د منځنیو پیړیو په اروپا کې مذهبي باورونه دومره ډېر د جنسي تمایلاتو پر ضد وو.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرښته د تروړمیو:

په ځانځاني ښامار کې یوه زړه بوډۍ ده چې د تروړمیو پرښته هم ګڼل شوې، دا د مرګ نښه او سمبول ده، د فنا، ورکېدو او له منځه تللو استازې ده. خو دا عجیبه مرګ دی، زړه بوډۍ ناڅاپه وارنه کوي بلکې په پسته ژبه له خپل قرباني سره خبرې کوي او مرګ ته يې وربولي، دا هم نه ددې لپاره چې پر هغه د مرګ سختۍ اسانه کړي بلکې دا پخپله یوه شکنجه ده او غواړي د ځانځاني ښامار قهرمان «ښامار» په دې وپوهوي چې له ټول زور او ځواک سره سره بالاخره په فنا محکوم ده او مرګ باید د یوه واقعیت په توګه ومني.

استاد مجروح دغه زړه بوډۍ داسې انځوروي:

هم په دې ورځ، چې ماښام شو توره خړه
را پیدا شوه له کوم ځایه
را روانه، پټه پټه، غلې غلې
یوه ناشنا زړه بوډۍ وه
د ښار لویې دروازې ته ودرېدله
څېره بده، هم مرموزه
هېولا وه بدمنظرې
تورکمیس توریې پرتوګ توریې زړوکی د لوګي وو

بوډۍ هېڅ ځوک نه شي ایسارولای، ټولې دروازې پخپله ورته پرانیستل کېږي او مخامخ ځان خپل قرباني ته وررسوي. دغه مرموزه بوډۍ د هېڅ چا نه خوښېږي خو هر چاته ځان رسوي، هغه ډېره ځواکمنه ده، ښامار، واکمن او اتل یوازې همدې ته د زاریو ګونډه وهي خو دا هر څه بې فایدې دي، ځکه انسان په مرګ محکوم دی.

«کل نفس ذایقة الموت» سورة ال عمران

په پخوانیو افسانو کې زړه بوډۍ، کوډګره بوډۍ او تورکمیسې بوډۍ د مرګ او جاسوسۍ نښه وه.

په پښتو فولکلوریکه حماسه «موسی خان او ګلمکۍ» کې یوه مکاره بوډۍ دوه ځلې را ښرګندېږي یو ځل پاچا ته د ګلمکۍ پټ ځای ورښیي او بل ځل په خپلو نوکانو کې زهر پټوي چې د ګلمکۍ په لاس پاخه شوي خواږه پرې ولړي او موسی خان او ولیخان دواړه پرې مړه کړي.

د دغې حماسې بوډۍ چې مرګ او تباهي پخپلو نوکانو کې لېږدوي کټ مټ د ځانځاني ښامار د تروړمیو هغې ښاپېرۍ ته ورته ده چې د مرګ استازې ګڼل شوې ده. په ګڼو اروپایي افسانو کې پر جارو سپره کوډګره بوډۍ د قهرمانانو د مرګ چلونه سنجوي او د مرګ زیری راوړي.

د ځانځاني ښامار دغه بوډۍ په انساني شعور کې هغه تریخ باور دی چې موږ یې د خپل مرګ په اړه لرو. ټول پوهیږو چې مرو، ټول د خپلې فنا شاهدان یو، حتی پر ځان مین شعور هم باور لري چې بلاخره مري، موږ له خپل دغه باور خخه ځورېږو هم، په تخیل کې ارمان کوو، چې د تل پاتې ژوند پرچینه ورپېښ شو، زموږ د همدغه زوړ او جمعي تخیل په نتیجه کې داسې افسانې لرو چې انسانانو د دغې چینې ناکامه لټې پیل کړې، خو مه دې شه! مرګ او بیا هم مرګ. پر مرګ تریخ باور زموږ په دننه کې پټ دی زړه بوډۍ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ناخودآګاه کې ناسته ده او کله کله مو شعور مروړي، خو بیا هم ځانځاني ښامار «پرځان مین شعور» خپل استبداد، تکبر او ځان ستاینې ته دوام ورکوي. د تروږمیو پرښته همدا پیغام له ځان سره لري خو پر ځان مین شعور یې په اسانه نه مني بالاخره زارۍ کوي چې بیا ژوند ورکړي خو بدرنګه بوډۍ ورته وایي:

خبر نه یې؟
اوس خو وخت ناوخته شوی دی بې شانه
په شاتګ هم بې فایدې دی ستا د پاره
ځکه ته به بیا تکرار کړې
کړې کړې ګناهونه
بیا به درومې، ځغلې ځغلې
ځانځاني پسې د ځان خپل... (۱۰-۱۰۱)

زړه بوډۍ یوازې د مرګ سمبول نه ده، دا پر مرګ د ترخه باور ښبه هم ده او د هغې شکنجې رمز هم چې مرګ یې انسان ته د خپل حقیقت په وریادولو ورکوي، مرګ را روان دی خو تر رارسیدلو مخکې یې خپل باور زموږ په ذهن کې کرلی دی، ددې بوډۍ غږ تل او هر ځای اوریدل کېږي.

* * *

ځانځاني ښامار ګڼ نور قراردادي او نوي سمبولونه لري چې خورا ډېر څه پرې لیکل کېدای شي، خو زه فکر کوم چې په دغه بحث کې د ټولو پېژندنه نه ځایېږي او له بلې خوا له ټول کتاب څخه همدا څو یې د کتاب د سمبولیک ارزښت د ښوولو لپاره کافي دي، خو هېره دې نه وي چې د هنري سمبولونو تعبیر متفاوت وي، کېدای شي درانه لوستونکي له ځینو دغو تعبیرونو سره نه وي موافق. خو زموږ هڅه دا وه چې د اروا پوهنې له مخې ځینې هغه سمبولونه معرفي کړو چې د روحي بحران د ځینو برخو تمثیل یې کړی دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم فصل

په «ناآشنا سندرې» کې د کیسو رواني اړخ

له ځانځاني ښامار پرته اروا ښاد پوهاند مجروح یو شمېر نور شعرونه هم لري چې ځینې یې په یوه بله مجموعه «ناآشنا سندرې» کې خپاره شوي دي. په دې شعرونو کې یو څو سیاسي – ټولنیز پیغامونه لري، په ځینو کې د تاریخ د ترخه طنز نښې وینو او ځینې یې ټولنیزو نیمګړتیاوو ته ګوتنیونه ده، یو یا دوه یې د اتلو او حماسو شخصیتونو په ستاینه کې لیکلي دي. موږ به یوازې د «ناآشنا سندرې» منظومو ته کتنه وکړو، چې له اروا پوهنې سره ارتباط لري.

ناآشنا سندرې د «شاعر» او «زمانې» ترمنځ د مرکو هغه مجموعه ده چې د زاړه یونان له اساطیرو او افسانو (Myths) څخه غوره شوي دي. پیل یې د شاعر او زمانې ترمنځ د یو رومانتیک او تغزلي بیان په راوړلو شوی دی بیا د «اورفیوس» او «اوریدیسه» کیسه پیلیږي. د کیسې لنډیز دا سې دی: په قدیم یونان کې یو شوریده شاعر اوسیده چې «اورفیوس» نومیده او یوه ښکلې پېغله چې «اوریدیسه» نومیده پرې مینه شوه دوی سره واده هم وکړ خو یوه ورځ په یوه ښېښه کې اوریدیسه مار وچیچله او مړه شوه د هغې مین شاعر اورفیوس ډېر وځورید او ژړا انګولا یې پیل کړه اسمانونو او ځواکمنو اروا ګانو ته یې زارۍ پیل کړې چې اجازه ورکړي د خپلې معشوقې د لیدو لپاره د مړیو دنیا ته سفر وکړي. اورفیوس دا سفر پیل کړاو د تناروس غار ته ورننوت، په خپل سفر کې یې ډېر ځواکمن ارباب الانواع وکتل او زارۍ یې ورته وکړې چې اجازه ورکړي اوریدیسه بېرته د عشق د احترام په خاطر ورسره دنیا ته ستنه شي. د شاعر عاشقانه نغمو او ویرونو د هغو زړه نرم کړ او اجازه یې ورکړه چې اوریدیسه ورسره ولاړه شي خو شرط یې دا و، چې په بېرته تللو کې به اورفیوس مخکې او اوریدیسه به ورپسې وي او تر هغو چې د ژوند او مرګ له پولې نه وي اوښتي شا ته به خپلې معشوقې ته نه راګوري، شرط ومنل شو او دواړه روان شول، خو اروفیوس چې د خپلې معشوقې وصال لیونی کړی و شرط یې هېر شو او په لاره کې یې مخ راواړه چې ووینې اوریدیسه شته که نه، بس همدا کتل و او د شرط ماتیدل ناڅاپه یې مینه له مخې ورکه شوه، چې بیا یې هېڅکله ونه لیده شاعر له دې غمه لیونی شو او دنیا ته په راګرځېدو یې دا سې سوې نغمې پیل کړې چې کاڼو، بوټو او مرغانو ورته ژړل، د اورفیوس په نغمو نجونې او پېغلې مینې وې خو ده هېڅ توجه نه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کوله بلاخره نجونو ورڅخه د کسات اخیستلو هوډ وکړ؛ ډبرې، نیزې او چړې یې راواخیستې خو هره وسله به د اورفیوس شاعر د نغمو په مقابل کې ویلې شوه او کار یې نه کاوه، نجونو چې دا حال ولیده نو شور ماشور یې پیل کړ او د شاعر د نغمو غږ یې ورک کړ، بالاخره غشې، نیزې او ډبرې په شاعر ولګیدې او هغه یې له پښو وغورځاوه، قهرجنو پېغلو د شاعر اورفیوس بدن ټوټې ټوټې کړ، د هغه سر یې په سیند کې وغورځاوه خو نغمې او شعرونه یې لاهم غلي نه شول آن چې ونو، اوبو او هر شي دغه نغمې تکرارولې بالاخره د ځنګلونو او سیندونو الهی د هغه د بدن ټوټې را غونډې کړې او په «لیبترا» نومي ځای کې یې خښې کړې. د هغه پر قبر یوه ونه شنه شوه او یوه بلبل په کې ځاله وکړه ویل کیږي چې د نړۍ تر ټولو خوږ غږی بلبل پر همدې ونه چغیده او د اورفیوس د مینې ترانې یې ویلې، ښایي شاعر به په هغې دنیا کې له خپلې معشوقې سره یوځای شوی وي خو نغمې یې دلته جاویدانې پاتې شوې.

* * *

بله کیسه د انګۍ او نرګس ده. انګۍ په یونان کې یوه ښکلې الهه وه او مور یې پرې انګۍ «انګازه» نوم ایښی و، دغې ښکلې او بې پروا شهزادګۍ یو بد عادت درلوده چې خبر لوڅه وه او ډېره به غږیده، د هر چا وروستۍ خبره به یې تکراروله، یوه ورځ په یوه پېښه کې ددې د ډېرو خبرو له امله ارباب الانواع پرې وخښمیدل او هغه یې له ژبې څخه محرومه کړه داسې چې یوازې وروستۍ خبره یې تکراروله او بس، نور یې څه نه شو ویلای، د انګۍ همدا جزا بس نه وه یوه ورځ په یوه ښکلي زلمي ورپېښه شوه چې نرګس (Narcissus) نومیده، نجلۍ زړه بایلود خو نه یې شو کولای دغه زلمي ته خپله مینه اظهار کړي ځکه ژبه یې بنده شوې وه، نرګس چې په ښکار وتلی و نو په خپلو ورکو ملګرو پسې یې غږ کړ لو انګۍ د هغه غږ تکراراوه، نرګس حیران و چې دا څوک ده، بالاخره نجلۍ وغوښتل ښکلی نرګس په غیږ کې ونیسي خو کبرجن زلمي کبر وکړ او له هغې څخه یې ځان لرې کړه، انګۍ له دې غمه پر ځنګل ننوته، ورکه شوه خو غږ یې د تل لپاره پاتې شو، نن هم چې تاسو په غره کې ناره وکړئ نو د خپلې نارې انګازه به واورئ، دا هماغه انګۍ ده چې ځواب درکوي. ښه، انګۍ خو ولاړه خو راځئ وګورو چې د نرګس برخلیک څه شو، هغه چې خپل حسن ته ډېر مغرور و نو نه یوازې د انګۍ بلکې د ډېرو ښکلو نجونو زړونه یې ورمات کړي وو او د ټولو ښیرواې ورپسې وې بالاخره د انتقام الهی دغه ښیراوې قبولې کړې او نرګس یې په غم اخته کړ، هغه داسې چې، یوه ورځ نرګس غوښتل اوبه وڅښي، کله چې چینې ته ورکوز شو په اوبو کې یې خپل مخ ولید، ګومان یې وکړ، چې بل څوک دی بس زړه یې پرې بایلود، نرګس پر خپل عکس مین شو او دې مینې یې پر ژوند اور ولګاوه، نرګس د خپلې مینې له غمه خواریده او چیغې به یې وهلې، خوارې انګۍ به د هغه چیغې تکرارولې او نرګس به ویلې کیده بالاخره د هماغې چینې پر غاړه د عشق له غمه مړ شو، پر چینه یو ګل را وټوکیده چې سپینې پاڼې او ژیړه سترګه یې درلوده، دغه ګل اوس هم نرګس بولي چې لکه یوه سترګه دې بې وفا دنیا ته حیرانې حېرانې ګوري.

دا کیسې د (Mythology) یا اسطورو د منطق له نظره د پخواني یونان عقاید او له تخییلی ارباب الانواعو سره د انسانانو د اړیکو څرنګوالی ښیي او له ادبي – هنري پلوه د هغه مهال په زړه پورې روایات دي ځکه موږ وینو چې عشق، طبیعي انځورونه، او رومانتیک مناسبات او عالي تخییل په دغو کیسو کې له ورایه ښکاري، د کیسو جوړښت په خپل افسانوي انداز کې خپل ادبي ارزښت هم لري. خو موږ په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بحث کې پر دغو ارزښتونو نه غږېږو او حتی د استاد مجروح د شاعرۍ په رنګینیو او سبک هم بحث نه کوو. زما په نظر «ناآشنا سندرې» د اروا پوهنې له نظره هم د اهمیت خاوند اثر دی، د دغه شعر ځینې سمبولونه موږ د اروا پوهنې دنیا ته بیایي او د انسان په دننه کې پېښې تداعي کوي. د اورفیوس، انګۍ او نرګس د کیسو پېښې که له یوې خوا په بهرنۍ دنیا او د طبیعت په غېږ کې پېښېدلای شي یو بل تصور یې دا هم دی چې هر شخصیت او کرکټر د انساني روح او یوې ښکارندې سمبول وي او پېښې دې په بهرني چاپېریال کې نه، بلکې د ننه په انسان کې پېښې شي او شاعر دې وغواړي چې دغه اروا یي رمزو راز او پیچلې اړیکې د داسې خوږو کیسو په مرسته تمثیل کړي. راځئ وګورو له همدې اړخه د ناآشنا سندرې اثر څنګه تعبیرولای شو.

د اورفیوس او اوریدیسه د کیسې لویه برخه هغه پېښې دي چې اورفیوس شاعر یې د مړیو په دنیا کېویني. اورفیوس د خپل تخییل په مرسته د تناروس غار ته ننوځي او هلته د ماورالطبیعه شخصیتونو سره ملاقات کوي.

نه پوهیږم ولې، له ډېر قدیمه انسان تلوسه لري، چې د هغې دنیا په راز پوه شي او وپوهیږي چې وروسته له مرګه پر انسان څه راځي او څه ډول ځای ته ورځي. ګېل ګمېش هم داسې تلوسې د بلې نړۍ سفر ته اړ یوست، دو شیانته پاچا له شیطانانو سره د جګړې په پلمه اصلاً د خپلې محبوبې «شکونتلا» مینې اسمانونو ته ورساوه او هلته یې خپله شکونتلا بیا وموندله، سرې ویلی شي چې د اورفیوس کیسه د شکونتلا د افساني بل وریانت دی.

دانته هم د خپلې معشوقې «بیاتریسه» په مرسته د بلې دنیا سفر پیل کوي او دوزخ، برزخ او جنت ګوري. (۱۹-PP)

په شرقي عرفان کې پیر د خپل مرشد لاس نیسي او د مانا دنیا ته سفرونه کوي، او په «حال» کې د ملکوت د دنیا سیاحت کوي.

اروا پوهنه په دې نظر ده چې داسې اروایي سفرونه د تحت الشعور ساحې ته د ورتللو په مانا ده، ځینې به په وجد او جذبه کې ورځي او شاعرو لیکوال به د تخییل او تفکر په مرسته ورځي.

د تحت الشعور دنیا خورا مهمه ده، هلته د مړیو په اړه خاطرات او تصورات خوندي دي.انسان چې له چا سره مینه لري او دغه مینه یې عاطفي، غریزي او په مجموع کې رواني ځواکونه تر اغیز لاندې نیسي نو د مینې ګڼ خاطرات د تحت الشعور ساحې ته رسوب کوي، چې بیا ببرته د فوران پر مهال د انسان شخصیت، اعمالو، کړوو وړو، تفکر او احساساتو ژور غیزښندي.

موږ مخکې هم اشاره ورته وکړه، چې فروید باور لري چې جنسي تمایلات او غرایز تر ټولو اغیزمن ځواک دی چې د انسان تحت الشعور او شعور دواړه تر اغیز لاندې لری، ځکه خو ډېر ځله انسان په خپلې هغې ورکې پسې ګرځي چې دغه تلوسه یې په روح کې خړوب کړای شي، انسان په خپله ناخودآګاه کې د خپلې ورکې معشوقې لټه پېل کوي د هغې خاطرات را سپړي او غواړي بیا څو شیبې له هغې سره واوسي. د اورفیوس کیسه ښیي چې ورکې معشوقې ته رسیدل به ممکنه وي خو د لنډې مودې لپاره. تحت الشعور ته د ورتللو لارې ارادي نه دي، هلته چې هر څه پیښیږي هغه هم زموږ په اراده کې نه دي، اورفیوس ونه شو کړای له اوریدیسې سره ډېر وخت تېر کړي هغه ورڅخه ورکه شوه او دغه دوهم ځل ورکیدو د شاعر روح

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې وځاپه چې د سويو کړيکو او سوځوونکو نغمو شور يې دنيا ليونۍ کړه. دعالي هنر او شعر سرچينه همداسې سوز او شور دی. که موږ غواړو د ادبياتو او هنر اروا پوهنه وڅېړو نو بايد د انسان دغه ډول رواني خصوصيت ته پام وکړو.

د اورفيوس د سفر دغه برخه ولولئ:

چې پيدا کړي خپله ورکه «اوريديسه»

نو روان شو د تورتم جهان په لوري

د ارواحو د امواتو قلمرو ته

«تناروس» د غار له خولې نه

ښکته لاړ د ځمکې تل ته

لومړی تېر شو د ارواحوا د اشباحو له هېواده

د استاد مجروح يو بل اتل « د ځانځاني ښامار لاروی» هم کټ مټ همداسې يو سفر پېل کړی و او د تحت الشعور سمڅو ته ننوتلی و، يوازې په دې توپير چې هغه د ژوند مانا لټوله او اورفيوس خپله معشوقه غوښته، دواړه پلټنې په تحت الشعور کې ترسره شوې، هلته هم د شين کميسې شاليلي وجود تر سترګو کېږي او دلته هم شاعر اورفيوس داوريديسه ديدن کوي.

عجيبه ده چې اوريديسه په هغې دنيا کې هم ګوډه ګوډه ځي ځکه په دې دنيا مار په پښه چيچلې وه.

اوريديسه يې احضار کړه

د ارواحو له کتاره

اوريديسه مار چيچلې

ګوډه ګوډه را نږدې شوه... (۷.۲۰)

شاعر اورفيوس د خپلې معشوقې مرګ هومره ځورولی چې د خپلې معشوقې وروستی تصور يې د يوه رواني ګروم په توګه خپل کړی دی، اوريديسه د هغه په تحت الشعور کې هم ګوډه او سېږي او دا ده د شعور او تحت الشعور ترمنځ د يوې مخامخ اړيکې يوه غوره بېلګه.

د ناآشنا سندرې لومړۍ برخه د اروا پوهنې له نظره د تحت الشعور يو په زړه پورې تمثيل دی. د زاړه يونان راوي په دې نه پوهيده چې شاعر اورفيوس بلې فزيکي نړۍ ته نه دی تللی، بلکې هغه په ځان کې ننوتلی، خپل لاشعور ته ورغلی او هملته يې خپله غريزه «اوريديسه» ليدلې ده.

خو د انګۍ او نرګس کيسه بيا بېله ده، دا کيسه د نرسيسيزم (Narcissism) د مهمې رواني ځانګړتيا ريښه را پېژني او يو ادبي روايت يې د زړو يوناني اسطورو له منځه را اخيستی دی. تردې وړاندې چې د نرسيسيزم په اړه بحث ته راشو، وبه ګورو چې انګۍ څه ډول يو سمبول دی. په کيسه کې مو وليدل چې انګۍ ښکلې الهه ده خو يو څه شوخه او خبر لوڅه ده.

له رواني پلوه انګۍ او نرګس د انسان دوه متضاد خصلتونه ښيي. انګۍ نورو ته پام ساتي، څاري يې او د بل په خبرو کې ورلوېږي، انګۍ د بل غږ تکراروي او تر څو «بل» څه ونه وايي دا چوپه وي، د بل عيب لټول د انسان يو منفي عادت دی، که انګۍ د نورو په چارو کې غرض نه کولای د ارباب الانواعو په ښېرا به نه اخته کېده، راځئ د استاد مجروح له خولې يې واورو چې انګۍ ولې په ښېرا اخته شوه:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ د ورځ «ژونو»
مقتدره رب النوعه چا خبر کړه
چې مېړه يې «ژوپيتر»
د ځمکو اسمانونو خودمختاره زمامدار
چېرته پټ پټ د ځنګلونو او چينو له الهو سره
کوي بوس و کنار
«ژونونه» شوه حسوده
تروره ګرځېد له خپل مېړه يې لټولو
مخامخ شوه له انګۍ سره
«انګۍ» پيل کړو په خبرو
«ژونونه» دومره شوه په سوال ځواب مصروفه
چې الهو فرصت پيدا کړو
زر زر لاړې شولې پټې هره خوا
چې «ژونو» شوله خبره له احواله
نو له قهره يې انګۍ ته داسې وويل:
اى بې شرمى خبر لوڅې... (۲۰ـ۱۴)

وايي «چې نه کار هلته دې څه کار» د انسان له ناسمو عادتونو څخه همدا دی چې د نورو په چارو کې ځان بوختوي خو ډېره ځله د نورو منفي چارې پلټي، انګۍ د همدې عادت سمبول دی. خو نرګس ددې پر عکس پر ځان مينتوب، له ځانه د رضايت او په خپلو ښېګڼو کې د ورکيدو ننبه ده.

دغه افسانه وايي چې دواړه عادتونه ښه نه دي او نتيجه اخلي چې هم د نورو په چارو کې منفي لاسوهنه او هم پر ځان غره توب د جزا وړ دي، تاسو وليدل چې انګۍ او نرګس دواړه د ارباب الانواعو له خوا مجازات شول.

* * *

خو راځئ وګورو چې پر ځان مينتوب (Narcissism) څه ته وايي؟ ويکيپېډيا پر ليکه دايرة المعارف يې داسې پېژندنه را اخيستې ده:

Narcissus, the Greek hero after whom narcissism is named became obsessed with his own reflection.

The term narcissism means love of one self, and refers to the set of character traits concerned with self – admiration, self – centeredness and self – regard.

The name was chosen by Sigmund Freud, from the Greek myth of Narcissus. Who was doomed to fall in love with his own reflection in a pool of water?

While almost everyone is narcissistic to some degree, certain forms of narcissism can be highly dysfunctional, and are classified as pathologies such as the Narcissistic personality disorder and malignant narcissism.

http;//en.wikipedia.org/wiki/Narcissism.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: « نرګس یوناني اتل دی چې ترده وروسته نرسیسیزم د هغه په نامه شو، چې د خپل تصویر په لیدو رنځور شو «رواني عقده یې واخیسته». د نرسیسیزم د کلمې مانا له خپل ځان سره مینه ده او د انسان په شخصیت کې د هغې ځانګړنې «خصیصې» نوم دی چې ټول پام یې د ځان ستاینې او ځان ته د حیرانتیا په اړه وي. ځان د هر څه مرکز ګڼي او غواړي نظر او پام پر ځان ولري. دا نوم زیګموند فروید ایښی دی. هغه دا نوم له هغې یوناني اسطورې څخه اخیستی و چې په هغه کې نرګس ته پر ځان د مینتوب جزا ورکړل شوه، هغه خپل مخ د اوبو په ډنډ کې ولید او په ځان یې زړه بایلوده.

د یادولو وړ ده چې هر انسان له ځینو اړخونو څخه پر ځان مین (Narcissistic) دی. د نرسیسیزم بېلا بېل ډولونه د یوې نیمګړتیا «معلولیت» یا روحي ناروغۍ په توګه یادولای شو.

د آسیب پېژندنې «طبي علومو» له نظره په بېلا بېلو څانګو دغه ویشل شوې ناروغي ګواښمنه ده او د یوه اختلال او روحي بې نظمۍ بڼه لري».

همدې انسایکلوپیډیا یې لنډ تعریف داسې را اخیستی:

«د ځانځانۍ، ځان ته د پام د معلولیت پر اساس بې حده او افراطي پر ځان مینتوب ته نرسیسیزم وایي چې د انسان یو رواني ځانګړتیا ده».

پخپله د نرګس پښتو کلمه هم د یوناني (Narciss) څخه اخیستل شوې ده، نو کولای شو په پښتو کې دغې رواني ځانګړتیا ته «نرګسیت» هم ووایو.

د شخصیت جوړونې پوهان او د ټولنپوهنې هغه متخصصان چې د فرد او ټولنې پر اړیکو څېړنه کوي په دې باور دي چې د منفي نرګسیت یا نرسیسیزم لوی عیب دا دی چې وګړی د شخصیت جوړونې په بهیر کې د ځان اصلاح ته پام نه کوي. ځکه پر ځان مین شعور یا په نرسیسیزم اخته روان په ځان کې کمی او نیمګړتیا نه شي موندلای ځکه خو د اصلاح لټه نه کوي. نامتو شخصیت څېړونکې میرمن هیلن چاکټر په خپل کتاب «شخصیت څنګه وده کوي» کې په دې بحث کوي چې څنګه باید ځان ته له یوې بې غرضې زاویې وګورو او پرته له دې چې پر ځان مین شعور مو مخه ونیسي تل د ځان د اصلاح لپاره هڅه جاري وساتو:

«خپل ځان په داسې حیث مطالعه کړه لکه یو «بیل» شخصیت چې دی او ځانته خصوصیات او مقومات لري.

پخپل ځان کې په دایمي ډول تغیرونه راوله، هغه تغیرونه چې ته یې لازم او ضروري بولې او د دې مشق او تمرین څخه هېڅ کله غافل مه اوسه او کهالي مه په کې کوه». (۲۲ ـ ۲۴)

خو هغه څه چې د یوه علمي اصل په توګه مهمه ده او مخکې د نرسیسیزم په تعریف کې اشاره ورته وشوه هغه دا ده چې هر انسان له یوه اړخه نرسیسیت دی، یعنې په هر شخصیت کې دغه رواني ځانګړنه شته، صوفیانو به ویل چې د نفس زنداني کول هم د ځان د معنوي ګټې لپاره یوه هڅه ده، مانا دا چې بیا هم د «زه» لپاره کوښښ کول دي.

له «خودي» سره د نرسیسیزم توپیر دا دی چې لومړی هغه یو فلسفي مفهوم دی، خو نرسیسیزم د اروا پوهنې یوه داسې اصطلاح ده چې د انسان په شخصیت، کړو وړو او روحي عکس العملونو کې یې علایم او نښې د پېژندلو وړ دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروید فکر کاوه چې په یوه عادي فرد کې نارمل نرسیسیزم ورانوونکی نه دی او ټولنې ته د زغملو وړ وي. خو دغه رواني ځانګړنه که په یوه برخه کې د افراط تر بریده ورسیږي چې یا خپله د انسان نور استعدادونه، توانمندۍ او روحي سلامت وران کړي یا خو بل وګړي او ټولنې ته زیان ورسوي، بیا نو د یوې روحي ناروغۍ نوم ورکولای شو.

د نرسیسیزم لپاره یو وګړي په خپل ځان کې بېلا بېل څه موندلای شي. څوک له خپلې څېرې او ښکلا سره، څوک له جامو سره، څوک له خپل کوم استعداد سره او څوک له خپلې روغتیا یا کوم بل عادت سره افراطي مینه لري. اروا پوهان وایي چې د وخت په تېرېدلو سره دغه مینه په روحي وسواس بدلیدای شي.

د څېرې – استعداد یا ظاهري کړو وړو په اړه نرسیسیزم د نورو د نظر له مخې هم رامنځ ته کیدای شي، د یوې مشهورې فلمي ستورې په اړه یوه کیسه شته چې ټولو یې د مخ د ښکلا او سپین والي صفت کاوه، دغې اداکارې له خپل پوستکي سره دافراط تر بریده احتیاط کاوه، د خپل جلد بیمه یې له یوه لوی شرکت سره په لکونو ډالره کړې وه، یو ځل د شوټینګ پر مهال د لرګي یوه وړه ټوټه یې پر وچولي ولګیده او لږ یې مخ ټپي شو.

ددغې فلمي ستورې د بیمې شرکت یو میلیون او اته سوه زره ډالره ولګول چې پر وچولي یې د ټپ داغ پاتې نه شي، ددغه ټپ اندازه د یوه نوک نیمایي هومره وه خو دغه مشهوره اداکاره ورته څو میاشتې وځوریده.

په ټولنیزو چارو کې پر خپله مفکوره ودریدل او ټینګار او ځانته حق په جانب ښکاریدل هغه مهال په منفي نرسیسیزم بدلیږي چې شخص ښه باور ولري، چې دده خبره ناسمه ده او علمي اساس نه لري خو بیا هم ماته نه شي زغملای او د خپلې ناسمې خبرې د زباد ولو لپاره سل ډوله دلایل راوړي. دا د غیر نارمل نرسیسیزم یو شکل دی.

را به شو د استاد مجروح «ناآشنا سندرې» ته، کیسه په پوره خوړلنې او هنري ژبه موږ ته د نرسیسیزم یوه ابتدایي بیلګه را پېژني او په خورا په زړه پورې ډول یې له یوه بل رواني خصوصیت «په نورو پسې خبرې کول او یا یې په چارو کې بې ځایه ځان ښکېلول» سره یو ځای راوړي، د دواړو عادتونو انجام هم ښیي، دا په حقیقت کې د انسان پر ځان مین شعور، د نورو په چارو کې بې ځایه غرض، دننه په ځان کې سقوط او له ټولنې سره پر اړیکو یې اغیز په تمثیلي او هنري ژبه ارائیه کول دي چې زموږ پیاوړي اروا پوه شاعر په بریالیتوب ترسره کړي دي.

پایله:

اروا پوهنه نوی علم دی. خو په نورو علومو او هنرونو کې یې ریښې خورا لرغونې دي. په زړو اساطیرو او افسانو کې د انسان د رواني ځانګړنو په اړه څرګندونې شته. په شرق کې عرفاني ادبیات د انسان د رواني تمایلاتو، غوښتنو، پوښتنو او ځینو انګیزو رمزونه منعکسوي. په هغه ډول چې ځینې مهم فلسفي افکار په عرفاني او ادبي آثارو کې راغلي د انسان یو شمېر رواني ځانګړتیاوې هم معرفي شوي دي، چې د تحت الشعور د ساحې نښې، عشق، غریزي میلان، غمونه، خوښۍ، هیجانات او نور احساسات یې د یادولو وړ دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصرو پښتو ادبیاتو کې استاد مجروح لومړنی یا په لومړنیو لیکوالو او شاعرانو کې تر ټولو وتلی شاعر او لیکوال دی چې د اروا پوهنې د نوي علم مسایل یې په خپلو ادبي لیکنو او شعرونو کې شامل کړي دي.

ځانځاني ښامار د اروا پوهنې له نظره هغه ادبي اثر دی چې د دغه نوي علم یو شمېر ارونه او بحثونه یې د هنر په ژبه را پېژندلي دي.

د فروید او د هغه د پیروانو د ځینو نظریاتو او موندنو په اړه په ځانځاني ښامار کې په زړه پورې تمثیلونه شته، مثلاً موږ چې دغه اثر لولو نو پوهیږو چې «زه» (Ego) څه ډول رول لري، اید (ID) او (Super Ego) څه دي او څه ډول د انسان پر روحي نړۍ کې موازنه ساتي. استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې د ځینو نامتو فیلسوفانو، لکه اپلاتون او ژان پل سارتر نظریات هم څېړلي او شک یې پرې کړی دی.

په ځانځاني ښامار کې هڅه شوې ده چې عشق، خودي، عقیدې، غریزو، ځپل شویو عواطفو، زړو او هېرو شویو خاطرو او نورو ته له نوې زاویې څخه وکتل شي او معرفي شي. په دغه اثر کې د روح او د هغې د جوړونکو عناصرو ترمنځ خورا پیچلې او نه لیدل کیدونکې اړیکې څېړل شوي دي، چې بشر یې له آدمه تردې دمه د پېژندلو هڅه کوي.

په ځانځاني ښامار کې وینو چې زړو یادونو څنګه زموږ په شخصیت کې ځان پټ کړی او موږ په کرار نه پرېږدي، کیدای شي د داسې یادونو او خاطرو عمر زرګونو کلونو ته ورسیږي. په ښامار کې د شعور او تحت الشعور په زړه پورې تمثیل شوی دی او د روحي پېښو، انګیزو او پدیدو پېژندنه د په زړه پورې سمبولونو په مرسته شوې ده. ددې تر څنګ د استاد مجروح ناآشنا سندرې هم داسې یو هنري اثر ګڼلی شو چې د اروا پوهنې ځینې آرونه یې تمثیل کړي دي.

دا بحث یو ځل بیا ثابتوي چې د اروا پوهنې د پیچلیو مسألو د معرفي لپاره ادبیات ښه وسیله ده او دا د ادبیاتو هغه رول دی چې له پیړیو پیړیو راهیسې یې لري. اروا پوهنه چې د هر فرد لپاره مهمه پوهنه ده او د ځان پېژندنې لپاره غوره وسیله ګڼل کېږي بشپړ ساینسي زده کړه یې د هر وګړي لپاره مقدوره نه ده، ځکه خو یې د عمومي بحثونو د پېژندلو لپاره د ځانځاني ښامار په څېر آثار خورا په زړه پورې او ګټور دي.

ځوان نسل که غواړي د انسان، ټولنې او طبیعت د پېژندلو لپاره ادبیات استخدام کړي نو ځانځاني ښامار او د استاد مجروح نور شعرونه ورته ښه موډلونه ګڼل کېدای شي.د استاد مجروح په آثارو کې د روحي بحرانونو دلایل، څرنګوالی او پایلې په هنري ژبه څېړل شوي دي، ده د انسان وجود او روحي دنیا داسې تمثیل کړې ده چې پېښې یې په بهرنۍ دنیا کې هم پېښېدلای شي او که د اروا پوهنې له زاویې څخه ورته وکتل شي نو د انسان د روحي دنیا جوړښت هم را پېژني.

زما په ګومان د استاد مجروح یاد شوي آثار له یو بل اړخ څخه هم ګټور دي او هغه دا چې که زموږ ځوان شاعران، لیکوال او هنرمندان غواړي علمي بحثونه او داسې مسایل چې د انسان په روحي جهان پورې اړه لري په خپلو پنځونو کې مطرح کړي نو د ګټو نړیوالو شهکارونو تر څنګ دې د اروا ښاد پوهاند سید بهاؤالدین مجروح پښتو آثار هم نه هیروي. چې مطالعه یې کړي او دا زده کړي چې څنګه دا مسایل په ادبیاتو او هنر کې وپیي.

پای

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه:

۱. اپلاتون. **جمهور**. فواد روحاني «ژباړه». شرکت انتشارات علمي و فرهنګي. شپږم چاپ. ۱۳۷۴هـ ش. تهران.

۲. پرتوي، م. **زيبايي شناسي نوين**. کميته دولتي. طبع و نشر. مطبعه دولتي. ۱۳۲۳هـ ش. کابل.

۳. چاکتير، هيلن. **شخصيت څنګه وده کوي**. د م. عبدالخالق واسعي ژباړه. پښتو ټولنه. ۱۳۴۰هـ ش. کابل.

۴. خټک، خوشال خان. **کليات** «دوهم ټوک». د افغانستان د علومو اکاډمۍ، آريانا مطبعه، ۱۳۶۹هـ ش، کابل.

۵. خټک، خوشال خان: **د خوشحال کليات**، د افغانستان د علومو اکاديمي، دولتي مطبعه، ۱۳۵۹هـ ش، کابل.

۶. دانته، **کمدي الهی** «۳جلده»: شجاع الدين شفا «ژباړه» څوارلسم چاپ، موسسه انتشارات امير کبير، ۱۳۸۴، تهران.

۷. روهي، محمد صديق: **ادبي څېړنې**، دانش خپرندويه ټولنه، دوهم چاپ، دانش مطبعه، ۱۳۸۲هـ ش، پېښور.

۸. شاملو، احمد. **کېل کمېش**. نشر چشمه، څلورم چاپ، ۱۳۸۵هـ ش، تهران.

۹. غضنفر، اسدالله: **پيغامونه پټ پراته په افسانو کې**، څولۍ «مجله» دويم کال، لومړۍ او دويمه ګڼه، ۱۳۸۲هـ ش، کابل.

۱۰. فرويد، زيګموند: **داستايوسکی و پدرکشي**، حسين پاينده «ژباړه» ارغنون «مجله» ۳مه ګڼه، ۱۳۷۳هـ ش، تهران.

۱۱. فرويد، زيګموند: **روانشناسي**، مهدي افشار «ژباړه»، لومړی چاپ، انتشارات کاويان، تهران.

۱۲. کاليداس. **شاکونتالا**. د مونيرو ويليمز ژباړه «انګريزي» د م. ع. صديقي ژباړه «فارسي». د اطلاعاتو کلتور وزارت. ۱۳۴۲هـ ش. کابل.

۱۳. ګردر، يوستين: **دنيای سوفي**، حسن کامشاد «ژباړه»، شپږم چاپ، انتشارات نيلوفر، ۱۳۸۱هـ ش، تهران.

۱۴. مجروح، سيدبهاالدين: **اژدهای خودي** «دفتر اول و دوم»، اداره نشر کتب کليد، ۱۳۸۵، کابل.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵. مجروح، سيدبهاالدين: ***ځانځاني ننبامار***، د کليد د کتاب خپرولو اداره، دوهم چاپ، ۱۳۸۵هـ ش، کابل.
۱۶. مجروح، سيدبهاالدين: ***د جبر او اختيار ديالکتيک***، دوهم چاپ، د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳هـ ش، کابل.
۱۷. مجروح، سيدبهاالدين: ***ناآشنا سندرې***، د کليد د کتاب خپرولو اداره، ۱۳۸۵هـ ش، کابل.
۱۸. مورنو، انتونيو: ***يونگ و خدايان انسان مدرن***، داريوش مهر جويي «ژباړه» ۱۳۷۶هـ ش، تهران.
۱۹. يوريپدس، د ټراى ښځې، (د اسد آسمايي او عبدالغفور لېوال پښتو ژباړه) د افغان کلتوري ټولنو جرگه، دانش مطبعه، ۱۳۸۷هـ. ش کابل.
۲۰. يونگ، کارل گوستاو: ***انسان و سمبولهايش***، ابوطالب صارمي «ژباړه»، موسسه انتشارات امير کبير، ۱۳۵۲هـ ش، تهران.

Downloaded from: Ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library